Tam Metin Kitabı

12. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi

كتاب المتون الكاملة

المؤتمر الدولي الثاني عشر للدراسات التاريخية والاجتماعية والقانونية

تركيا، 05-07 حزيران 2020

Türkiye, 05-07 Haziran

Turkey, 05-07 June 2020

Book of Proceeding

The 12th International Congress on Social Studies with Recent Researches

Cilt IX – Volume IX

EDITOR BOARD

Assoc. Dr. Sami Baskın - Prof. Dr. Faruk Yamaner

Assoc. Dr. Hatem Fahad Hanoo – Assist Prof. Dr. Asad Layek

ISBN: 978-605-69948-6-9

Yayımlanma tarihi (published date): *03.07.2020*

12. Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metinleri

Book of Proceeding 12th International Congress on Social Studies with Recent Researches

كتاب المتون الكاملة للمؤتمر الدولي الثاني عشر للدراسات الاجتماعية والتاريخية والقانونية

Editörler (editors):
Sami Baskın – Faruk Yamaner - Hatem Fahad Hanoo - Asad Layek

Yayıncılık Sertifika No (Certificate No): 77535

Genel Yayın Yönetmeni (Chief of editor boards): *Sami Baskın*

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
1. Basım, Elektronik Kitap (Çevrim içi/Web tabanlı)

210 x 297 *mm*

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN 978-605-69948-6-9

1. Kongre 2. Sosyal Bilimleri 3. Özetler

PDF yayın

Yayımlanma adresi: https://sosyalbilimler.info/tr

Düzenleme Kurulu

Düzenleme Kurulu Başkanı

Doç. Dr. Sami Baskın - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Şinasi Akdemir - Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Hatem Fahad Hanoo - University of Mosul (Irak)

Dr. Öğretim Üyesi Asad Layek - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Doç. Dr. Sid Hatem - University of M'sila (Algeria)

Dr. Öğretim Üyesi Sud Ahmed Soufiane - Annaba University (Algeria)

Bilim ve Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. Abdulaziz Khedr Abbas
University of Anbar (Iraq)

Prof. Dr. Bensefia Sofiane
University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)

Prof. Dr. Handan Akçaöz
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Harrane Elarbi
University of Laghouat (Algeria)

Prof. Dr. Ismaili Yammna
University of M'sila (Algeria)

Prof. Dr. Lakhdar Roubhi
University Mohamed Boudiaf - M'sila (Algeria)

Prof. Dr. Mohammed Faridi
Hassan 1st University (Morocco)

Prof. Dr. Mustafa Arslan
İnönü Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa Gülmez
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Şinasi Akdemir
Çukurova Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Yüksel Kaştan
Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)

Doç. Dr. Altnazfti Ali Mohammed Ali
Asmarya University (Libya)

Doç. Dr. Behchachi Rabah
University of Batna-1 (Algeria)

Doç. Dr. Mohammed Ahmed Mbark Dqali
Zintan University (Libya)

Doç. Dr. Samir Chougui
University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)

Doç. Dr. Sid Hatem
University of M'sila (Algeria)

Doç. Dr. Abd Al Azeez Elias Sultan
University of Mosul (Iraq)

Doç. Dr. Abdulmejod Othman Ali
University of Mosul (Iraq)

Doç. Dr. Amienah Dakil Altimimy
Mustansiriyah University (Iraq)

Doç. Dr. Bencheikh Asma
University of Djelfa (Algeria)

Doç. Dr. Boukhal Lakhdar
Centre Universitaire de Naâma (Algeria)

Doç. Dr. Emad T. Tawfeeq
University of Baghdad (Iraq)

Doç. Dr. Hatem Fahad Hanoo
University of Mosul (Iraq)

Doç. Dr. Kefaah Abaas Rmdan
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Kifah Eabbas Ramadan
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Luma Abdul Aziz Mustafa
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Mohammed Hamzah Hussein
University of Al-Hamdaniya
Doç. Dr. Omar Ahmed Saeed
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Osama H. Ibrahiim
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Rabah Mohammed Khader
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Raqhad Abdual Karim Ahmad
University of Baghdad (Iraq)
Doç. Dr. Saad Tawfeeq Azeez
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Shaimaa Salim Abd Alsahib
Mustansiriyah University (Iraq)
Doç. Dr. Shaymaa Ali Ahmad
University of Mosul (Iraq)
Assoc. Dr. Shaymaa Fadhil Abdul Hameed
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Suadd Kadum Mahdi
Mustansiriyah University (Iraq)
Doç. Dr. Vian Muwfaq Al Nuaimi
University of Mosul (Iraq)
Doç. Dr. Yasmin Abdulkareem Mohammed
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Abu-Baker Ahmed Utheman Alanaimi
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Abd Aleaziz Aljasim
University of Anbar (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Afrah Nathir Jasim
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Ali Mohammed Deehoum
Asmarya University (Libya)
Dr. Öğretim Üyesi Ameerah Ismael Mohammed
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Ben Lebbad Elghali
University of Abou Bekr Belkaid Tlemcen (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Djouheur Belhanafi
University of Mascara (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Faiza Taiebi Ahmed
University of Chlef (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Fatima Bakdi
Algiers 3 University (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Guenchouba Abedrrahman
University of Djelfa (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Hatem Ahmad Ismael
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Hiba hazim Mohammed
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Hifaa Ahmat Abd
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Hussein Saleh Hassan
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi İlkgül Kaya Zenbilci
Bozok Üniversitesi (Türkiye)
Dr. Öğretim Üyesi Iman Ghanim Shareef
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Kheira Bourenane
University of M'sila (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Khellaf Ouarda
University Mohamed Lamine Debaghine -Setif2 (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Maadh Habash Khudhur
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Mohammed Wleed Abd
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Nabeel Khalid Sheet
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Naser Abdulla Ali Oun
University Elmergib (Libya)
Dr. Öğretim Üyesi Ouaret Ahmed
Algiers 2 University (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Radhwan Hashim Hamdoon
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Rami Abdulhakeem Qasim

University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Rian Hashim Hamdoon
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Sajid Abd Mohammed
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Shaymaa Wleed Abdulrahman
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Soualmia Nouria
University of Mascara (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Souhila Leghars
Mascara University (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Suad Aied Mohammed Saeed
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Sud Ahmed Soufiane
Annaba University (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Suhad Fadhil Abbas
Tikrit University (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Tounsi Faiza
University of Laghouat (Algeria)
Dr. Öğretim Üyesi Yasir Jaber Khaleel
University of Mosul (Iraq)
Dr. Öğretim Üyesi Zohra Chouchane
University of Bouira (Algeria)
Öğretim Görevlisi Yasameen Yaseen Salih
University of Mosul (Iraq)
Öğretim Görevlisi Wsn Zaenw Hamad
University of Mosul (Iraq)
Öğretim Görevlisi Wsn Abd Almotlb
University of Mosul (Iraq)
Öğretim Görevlisi Sarab Abdulsattar
Tikrit University (Iraq)
Öğretim Görevlisi Salih Salem Ibraheem
University of Mosul (Iraq)
Öğretim Görevlisi Laial Khleel Ismaeel
University of Mosul (Iraq)
Öğretim Görevlisi Hiba Abd Al Ilah Yunes
University of Mosul (Iraq)

ÖN SÖZ

12 Uluslararası Güncel Araştırmalarla Sosyal Bilimler Kongresi 05-07 Haziran 2020 tarihlerinde gerçekleşti. Bu etkinliğe 266 başvurunun 264 tanesi hakem ve değerlendirme kurulu tarafından sunuma uygun görülmüştür. Kabul edilen bildirilerin 104 tanesi Türk bilim insanlarına, 160 tanesi de 13 farklı ülkeden (Cezayir, Çad, Fas, Filistin, Irak, Katar, Libya, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün) başvuran bilim insanlarına aittir. Bu etkinlikte şu davetli konuşmacılar özel sunumlar yaptılar:

Davetli Konuşmacı	Konuşmanın Başlığı	Katılımcının Kurumu
Dr. Cherchali Zakia	Documentation and Analysis International Treaties and its Importance in Historical Research	Normal Superior School-Bouzereah Alger (Cezayir)
Dr. Zahra Kasse	A Study of the Maqasidiyya Rule: Concept - Function – Applications	Moulay Ismail University – (Fas)
Dr. Manal Khader Nafe Awwad	The Role of Historical Documents in Refuting the Biblical Narration On the History of Ancient Palestine	Ministry of Education (Filistin)
د.بلحنافي جوهر	Renewing The Religious Discourse of Malik Bin Nabi and His Role in The Civilized Construction	Mascara University (Cezayir)
أ.م.د. ياسمين عبد الكريم محمد علي	نساء القصر الاشوري بين الأدلة الفنية والكتابية 911-612 ق.م	University of Mosul (Irak)
د: مصطفى المختار محمد فرنانه	دروس تربوية وأخلاقية من سيرة الإمام مالك	Al-zintan University (Libya)
Asst. Prof. Dr. Mahmoud	Effect of The Commitment in The Mutual Marital Obligations in The Stabilization of the Family and Its Happiness	Ali Mohammad Alomari - The World Islamic Sciences and Education University - Jordan

Kongrede Arapça, Faransızca, İngilizce ve Türkçe sunumlar yapılmıştır. Oturumlar hem konusuna göre hem de sunum dillerine uygun olarak düzenlenmiştir. Bu kitapta hakem onayından geçirilmiş Tam Metinler yer almaktadır.

Etkinliğin alanımıza hayırlı sonuçlar doğurması dileğiyle…

Doç. Dr. Sami Baskın – Düzenleme Kurulu Başkanı

İçindekiler / المحتويات / Contents

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (TBMM)'NİN KURULUŞUNDAN TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİNE: MALİ BİR DEĞERLENDİRME 1

Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE

Dr. Öner GÜMÜŞ

Ezgi BAHÇE

LAND MARKET IN KONYA PROVINCE OF TURKEY 19

Dr. Metin TÜRKER

Dr. Burak ÖZTORNACI

Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf KUVVETLİ

IMPACT DES CRISES SOCIO-ECONOMIQUES AU SEIN DES PAYS SUR LE COMMERCE EXTERIEUR : CAS DE LA RUSSIE ET DE LA TURQUIE 26

Prof. Dr. Sinasi AKDEMIR

Yann Emmanuel MIASSI

AVRUPA TOPLUM GÜVENLİĞİ VE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ 33

Doktora Öğrencisi Selin ERKUL

Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR

GÖÇ OLGUSUNUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE YANSIMASI 43

Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR

Doktora Öğrencisi Selin ERKUL

TERS LOJİSTİK UYUGULAMALARI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA ENDÜSTRİSİNDE DEĞER YARATMA 53

Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU

MODA TASARIMI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TERCİHLERİ ÜZERİNE ANALİTİK BİR DEĞERLENDİRME: MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SALİHLİ MESLEK YÜKSEKOKULU MODA TASARIMI PROGRAMI ÖRNEĞİ 58

Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU

PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN *HADİS TARİHİ* ADLI ESERİNDE YER ALAN "SAHÂBE DEVRİNDE HADİSLERİN YAYILMASI" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÜLÂHAZALAR 62

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN *HADİS USÛLÜ* ADLI ESERİNDE YER ALAN "HADİS VE SÜNNET" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÜLÂHAZALAR 80

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (TBMM)'NİN KURULUŞUNDAN TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİNE: MALİ BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öner GÜMÜŞ - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Ezgi BAHÇE - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yıkılmak üzere olduğu bir dönemde, savaşın eşiğindeki Türk halkı, içinde bulunduğu zor koşullardan çıkmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa önderliğinde etkin girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden bazıları yayınlanan genelgeler ve yapılan kongreler ile ilgilidir. Nihayetinde 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM kuruldu. TBMM kurulduktan sonra ise 20 Ocak 1921 tarihinde 1921 Anayasası ilk kabul edilen anayasa olarak ortaya çıktı. Bu anayasa ile Osmanlı Devleti'nin yerine yeni bir devletin kurulduğu resmi olarak beyan edilmiştir. Ancak anayasanın da yeterli olmadığı durumlar da vardı. Dönemin koşullarının zorluğu dikkate alındığında istiklal mahkemeleri gibi zorlayıcı unsurların varlığı buna örnek olarak gösterilebilir. Zira asker kaçaklarının cepheye döndürülmesi, casusların ve karşı propaganda yapanların bağımsızlık mücadelesine bir zarar vermemesi için özel kanunla böyle bir uygulamaya başvurulmuştur. Bir diğer ifadeyle dönemin koşullarının zorunlu kıldığı birtakım yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekiyordu. Zaten benzer bir uygulama da Tekâlif-i Milliye emirleri ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Söz konusu Milli Emirler/Milli Mali Yükümlülükler olarak bilinen Tekâlif-i Milliye Emirleri ise 7-8 Ağustos 1921 tarihlerinde dönemin koşulları ele alınarak yayınlanmıştır. Bu çalışma da 1921 Anayasası ve çağdaş maliye kapsamında Tekâlif-i Milliye üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Sonuç olarak Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin çağdaş maliye kuramına uygun olmamakla birlikte, 1921 Anayasası kapsamında yasal olduğu ve bir gereklilik olarak ortaya çıktığı hipotezine ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: TBMM, Tekâlif-i Milliye Emirleri, 1921 Anayasası, Mustafa Kemal Paşa, çağdaş maliye.

ABSTRACT

In a time which Ottoman State was nearly fell down, Turkish people who wereefficiently made attempts under the leadership of Mustafa Kemal Pasha to save from the difficult conditions. Some of these attempts were related to released notices and realized congresses. Ultimately, TBMM was established in 23rd of April 1920. After the establishment of TBMM, 1921 Constitution Act arised as a first accepted Constitution Act in 20th of January 1921. With this constitution, it was officially declared that a new state had been established instead of Ottoman State. However, there were some situations the constitution was not efficient. When the hardship of the conditions in the term is cared, some difficult factors like independence courts can be shown as an example. Such a special act was applied for that draft dodgers would be turned back and for that spies and the ones counterrallying would not damage to independence war. In other words, some liabilities required by the conditions had to be realized. And a similar application was desired to realize with National Orders/National Fiscal Liabilities. These National Orders/National Fiscal Liabilities were released in 7-8 August of 1921 based on the conditions of that time. In this study, an assessment on National Orders/National Fiscal Liabilities within the scopes of 1921 Constitution Act and contemporary public finance is made. Consequently, the hypothesis that National

Orders/National Fiscal Liabilities were legal and were a necessity while they were not suitable to contemporary public finance is reached.

Keywords: TBMM, National Orders/National Fiscal Liabilities, 1921 Constitution Act, Mustafa Kemal Pasha, contemporary public finance.

GİRİŞ

Her ülkenin kuruluş aşamasında birtakım köşe taşları; kaderlerini değiştirecek tarihi olaylar yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti açısından böyle bir olay Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla başlamış ve TBMM'nin kurulmasıyla vuku bulmuştur. Millet egemenliğini temsil eden bu meclis, devletin kuruluşunu sağlayacak üstün yetkilere sahipti. Bununla birlikte TBMM'nin yanı sıra İstanbul hükümetinin varlığı da söz konusuydu. Bir başka deyişle yönetimde bir çift başlılık vardı. Bununla birlikte Türk Milleti'nin TBMM'ye destek vermesiyle İstanbul hükümeti zamanla etkisini yitirmiş ve milli iradeyi temsil eden TBMM daha etkin bir konuma gelmiştir. Bu bağlamda birinci bölümde TBMM'nin kuruluşuna ilişkin bilgiler verilmiştir.

Meclisin kurulduğu sıralarda ise iktisadi ve mali durum oldukça kötüydü. Zira kurtuluş mücadelesi için sadece halk desteği değil; mali bir kaynak bulunması da gerekliydi. Birinci dünya savaşından Osmanlı Devleti'nin yenik çıkması, on yedinci yüzyıldan o döneme miras kalan ve katlanarak artan borçlar ve nihayetinde yabancı devletlerin ülke ekonomisine Düyun-u Umumiye vasıtasıyla el konması iktisadi ve mali koşulların ne kadar zorlayıcı olduğunun bir ispatı niteliğindedir. Bu nedenle TBMM'nin kuruluşu sonrasında iktisadi ve mali durumun yansıtılması amacıyla döneme ilişkin gerekli bilgiler verilmiştir.

Takip eden bölümde ise Tekâlif-i Milliye'nin neden gerekli olduğuna ilişkin hususlara yer verilmiştir. Zira casusluk ve karşı propaganda faaliyetleri, İstanbul hükümetinin işgalcilerden yana olan tavrı, vatana ihanet edenlerin yargılanamaması gibi sebepler İstiklal Mahkemelerinin kurulmasına dayanak teşkil etmiştir. Bu mahkemeler ayrıca Tekâlif-i Milliye'nin tatbikinde de yargılama görevini üstlenmişlerdi. Tüm bu bahsedilen hususlar da zaten idarenin icrai faaliyetlerinde etkin olamadığını ve etkin olabilmek için birtakım olağanüstü kararların eyleme geçirilmesi gerekmekteydi ki Tekâlif-i Milliye de bu kararlardan biriydi.

Son bölümde ise öncelikle Tekâlif-i Milliye'nin bir vergi olup olmadığı hususu tartışılmıştır. Bu yükümlülükler verginin unsurlarını taşımakla beraber, başka bir perspektiften bakıldığında söz konusu unsurları taşımamaktaydı. Bahsi geçen durum bir tutarsızlık olarak görülse de aslında böyle bir tutarsızlık mevzu bahis değildir. Zira dönemin koşulları gereğince Tekâlif-i Milliye'nin çağdaş maliyeye uygun düşmemesi olağan bir durumdur. Zira olağanüstü koşulların varlığı söz konusuydu. İşte son bölümde de bahsi geçen hususlara vurguda bulunularak çalışma sonlandırılmıştır.

TBMM'NİN KURULUŞUNA GİDEN YOL

1918 yılında Osmanlı Devleti'nin birinci dünya savaşından yenik çıkmasıyla 27 Ekim 1918 tarihinde saat 08:30 itibarıyla Mondros mütarekeleri başlamış olup, başlamadan evvel Rauf Bey Amiral Calthrope ile Osmanlı Devleti lehine bir hava estirmek amacıyla baş başa görüşmüş ve bu görüşmenin olumlu sonuçlandığı kanaatine ulaşmıştı[1]. Bununla birlikte görüşmelerde maddeler üzerine konuşulmaya başlandığında durumun hiç de öyle olmadığı ortaya çıkacaktı[2]. Zira 31 Ekim 1918 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşmanın bilhassa 7. ve 24.

[1] Mahmut Akkor (2019), "Mondros Mütarekesi'nin İmzalanma Süreci ve Mütareke Tutanaklarında Boğazlar Konusu", *Tarihin Peşinde,* Yıl: 11, Sayı: 21, s. 282.
[2] Ibid.

maddeleri oldukça sertti[3]. Kaldı ki Rauf Bey antlaşmanın ağır maddelerine itiraz ettiğinde antlaşmanın hemen imzalanmaması durumunda Amiral Calthrope Trakya sınırında bekleyen orduları durduramayacağını ima etmek suretiyle Rauf Bey'i tehdit etmişti[4]. Antlaşmanın imzalandığı ülkenin her yanında sevinçle karşılansa da bu mütareke İtilaf Devletleri arasındaki gizli anlaşmalar doğrultusunda neticelenmişti[5]. Zaten çok geçmeden de İtilaf Devletleri bu amaçlarını somutlaştırmak için antlaşma koşullarının esnekliğinden yararlanarak önceden hazırlanan planları yürürlüğe sokmuşlardır[6].

Mondros Mütarekesi'ndeki 7. maddede yer alan hükümle İtilaf Devletleri kendi güvenliklerini tehdit eden bir durum ortaya çıkması halinde o noktayı işgal hakkına sahip olacaktı ki bu da egemenlik hakkının kısıtlanması anlamına gelmekteydi[7]. Söz konusu mütarekenin 24. maddesinde ise Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Van ve Sivas illerinde bir karışıklık olması halinde İtilaf Devletlerinin bu illerden herhangi birini işgal edebilecekti[8]. Bu maddeyle de ülkenin parçalanması söz konusu olacaktı.

Mütarekenin imzalanmasından hemen sonra, 13 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Devletlerine ait bir filonun Çanakkale ve İstanbul boğazlarındaki askeri tesisleri işgal etmesi ve 11-26 Kasım tarihleri arasında Türk Ordusu'nun Kars, Ardahan, Batum ve Ahıska'yı tahliye etmesi[9] mütarekenin şartlarının ne derece ağır olduğunun ve ne maksatla hazırlandığının önemini ortaya koymaktadır.

Bu mütareke neticesinde İtilaf Devletlerinin İstanbul'a ayak basması Osmanlı Mebusan Meclisi'nde sert ve coşkulu tartışmaların yaşanmasına sebebiyet vermekle birlikte, söz konusu sert ve coşkulu tartışmalar nedeniyle meclis padişahın emriyle 21 Aralık 1918'de kapatılmış ve 30 Ocak 1919 tarihinde de İttihat ve Terakki Partisi'nin tanınmış üyeleri tutuklama müeyyidesiyle karşı karşıya kalmışlardır[10].

Bu süreçten sonra Milli Hareket adı verilen bir oluşum ortaya çıkmıştı ki söz konusu hareketin iki yönlü incelenmesi gerekmektedir. Birinci yön Teşkilat-ı Milliye safhasıdır ki Türk Milleti'nin dernekler ve cemiyetler kurup, kongreler yapması anlamına gelmektedir[11]. Mustafa Kemal Paşa'nın 25000 kağıt lira ve 16 kişilik karargahıyla Bandırma Vapuru'na binerek 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a varmasıyla[12] kurtuluş mücadelesinin Teşkilat-ı

---

[3] Nuran Kılavuz (2012), "Mondros'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar Milli Mücadelenin Siyasal Gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi,* Yıl: 16, Sayı: 51, s. 62.

[4] Çağdaş Yüksel (2018), "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın İmzalanmasında Müttefiklerin Balkan Harekatının Rolü", *Ulakbilge,* Cilt: 6, Sayı: 29, s. 1420-1421.

[5] Ibid.

[6] Ibid.

[7] Zekeriya Türkmen (2000), "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* Sayı: 11, s. 619.

[8] Ahmet Eyicil (2018), "30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi", *Mondros Mütarekesi'nin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* 24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş, s. 73.

[9] Yüksel Kaştan (2019), "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 12, s. 208.

[10] Mesut Yavaş (2020), "Milli Mücadele'nin Sesine Kulak Vermek: Hakimiyet-i Milliye'nin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, s.2.

[11] Ahmet Tunç (2019), "Milli Hareket'in Ortaya Çıkışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 67, Sayı: 12, s. 391.

[12] Alptekin Müderrisoğlu (1995), "Vahdettin'in Kurtuluş Savaşını Başlatması İçin Mustafa Kemal Paşa'ya 400.000 Altın ve 400.000 Kağıt Lira Verdiği Gerçek Dışı Bir İddiadır", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 15, s. 292.

Milliye safhasının başladığını ifade etmek mümkündür. Sonrasında Amasya Genelgesi ve burada alınan bir karar olan *"milletin egemenliğini milletin azim ve kararı kurtaracaktır"*[13] ifadesiyle bu safha daha da pekişmiştir.

Milli Hareket'in diğer bir yönü olan Kuva-yi Milliye ise 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgaliyle ortaya çıkmış olup, Türk Milleti'nin can, mal, namus ve dinini korumak için yapılan silahlı mücadeleye verilen addır[14]. Milli Hareket'in yerini ise 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM almıştır[15].

DÖNEMİN İKTİSADİ VE MALİ DURUMU

Kurtuluş savaşı yıllarındaki iktisadi ve mali durumun temellerini on yedinci yüzyıla kadar indirgeyebilmek mümkündür.

Dördüncü Murat'ın tahta çıkışı nedeniyle cülus bahşişi ödeneceği esnada nakit olmadığından iç hazineye ait olan altın ve gümüş darbedilerek nakit elde edilmesi yoluna gidilmişti ve bu durumu gören Dördüncü Murat ise tasarrufa önem vermek suretiyle iç ve dış hazineye rahat bir nefes aldırmıştı[16]. Sonrasında gelen Sultan İbrahim'in cülus töreninde gereksiz harem harcamaları nedeniyle ödenecek bahşiş iç hazinenin nihai nakit imkanlarıyla sağlanmıştı[17]. Köprülüler döneminde başarılı bir idare sergilense de sadece dış hazinenin açıkları kapatılmış, ancak iç hazinenin borçları ise bir türlü ödenememişti[18]. 1680-1750 yılları arasında ise genel olarak mali durum şu şekildeydi[19]: Devlet giderlerinin ve ardından gelen gelirler nominal olarak ciddi artışlar göstermişti. Savaşlar ve askeri harcamalar ise ciddi anlamda bütçe açığına sebep olmuştu. Barış dönemlerinde ise bütçe fazla vermişti. Osmanlı maliyesinin gelir ve gider bütçeleri güneş ve ay yılı takvimlerine göre hazırlandığından sıvış yılı buhranları isimli devri buhranlar doğmuştu.

1854 yılından evvel Venedik, Fransa, İngiltere ve Felemenk elçilerine borç için başvurulmuş; ancak olumlu bir netice alınamamıştır[20]. Bununla birlikte 1854 Kırım savaşlarında Osmanlı Devleti mali açıdan sıkışık olduğu için ilk dış borcunu almak zorunda kalmıştır[21].

Mali sistemin düzeltilmesi için alınan önlemler yetersiz olması nedeniyle dış borçlanmanın içerde yaratmış olduğu dinamizm daha çok borçlanmayı teşvik etmiş ve hanedan mensuplarının ölçüsüz harcamaları ile önceden alınan borçların anapara faiz ve taksitlerine ödenmesi dış borç krizini daha da derinleştirmiştir[22]. Zira Osmanlı Devleti'nin ilk dış borcunu aldığı tarih olan 1854'den beri 16 defa borç almıştı[23]. Bu borçlanmalar rasyonel kaynak bulunmadan yapıldığı için Osmanlı Devleti mali bir kaosa sürüklenerek 1875 yılında moratoryum ilan etmiş ve böylelikle muaccel hale gelen borçların ödemesi geçici bir süreliğine durdurulmuştur[24]. Bu süreç sonrasında Osmanlı Devleti ihtiyaç duyduğu kaynağı Osmanlı

---

[13] Selim Özcan (2013), "Amasya Genelgesi'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: 0, Sayı: 1, s. 69.
[14] Tunç, loc. cit.
[15] Ibid.
[16] Mecit Eş (1989), *Tarihsel Bir Bakışla Klasik Osmanlı Maliyesi,* Kütahya: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 81, s. 226-227.
[17] Ibid, s. 227.
[18] Ibid.
[19] Ahmet Tabakoğlu (1985), *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi,* İstanbul: Dergah Yayınları.
[20] Macit İnce (2001), *Devlet Borçları ve Türkiye,* Ankara: Gazi Kitabevi, s.183.
[21] Ibid.
[22] Nedim Dikmen (2005), "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 19, Sayı: 2, s. 155.
[23] Akın Çelik (2015), "Savaşın Maliyetine Bir Çözüm: Bir Borçlanma Hikayesi", *Türkiyat Mecmuası,* Cilt: 25, Sayı: 2, s. 109.
[24] Dikmen, loc. cit.

vatandaşı olan ve vatanperverlik hamasetinden beslenen Galata bankerlerinden sağlamıştır[25]. Zira Galata bankerleri şu faaliyetlerle iştigal etmekteydiler[26]:

- Hazine ve saraya avans verilmesi,
- Çeşitli paraların birbiriyle değişimi,
- Senet alım-satımı yapmak,
- Başkalarının parasını işletmek,
- Vergilerin iltizamını yapmak,
- Devlet adamlarının mallarının gelirlerini idare etmek,
- Mali danışmanlık yapmak,
- Madenler arasındaki komisyon farklarından yararlanmak.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda Rus komutanın savaş tazminatı verilmemesi durumunda İstanbul'a girileceği tehdidi karşısında Osmanlı Devleti Galata bankerlerinden anlaşma karşılığında borç almıştı[27]. Söz konusu anlaşmaya göre bu dış borca karşılık aşar, tütün, tuz gibi en güvenilir gelirler yer almaktaydı[28]. Ancak bu durumu Galata bankerlerine imtiyaz tanınması olarak yorumlayan Fransızlar ve İngilizler söz konusu durumdan ötürü tepki gösterdiler ve dış borçlara siyasi bir boyut kazandırdılar[29]. Osmanlı Devleti Avrupalı devletlere borçların konsolide edilmemesi halinde elinde tahvil bulunan binlerce Avrupalının her şeyini kaybedeceği söylemesi üzerine, Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'nin gelirlerini kontrol etmek şartıyla konsolidasyonu kabul edeceklerini bildirdiler ki bu da 1881 yılında Düyun-ı Umumiye'nin kurulmasına dayanak teşkil etmiştir[30].

Teoride Düyun-ı Umumiye Osmanlı maliyesinin bir idaresi olmasına rağmen, uygulamada ayrı ve serbest hareket etmekteydi[31]. Osmanlı Devleti'nin iradesiyle yasallık kazanan bu kurum uluslararası bir birim gibi hareket etmekte ve Osmanlı hukukunca kapsandığı halde temyize tabi değildi[32]. Kurumdaki memurlar Osmanlı memuru statüsünde oldukları halde, Osmanlı Devleti'nin bunlar üzerinde hiçbir müeyyide gücü yoktu[33].

Tuz, damga, alkol, ipek ve balıkçılık gelirleri tümüyle bu kuruma bırakılmıştı ve kurumun iştigal ettiği faaliyetler tuz havuzları işletmek, tuz dışsatımı yapmak, bağcılık-şarapçılık işletmeleri kurmak, ipekböcekçiliği, balıkçılık ve 1830 yılından başlamak suretiyle 30 yıllık imtiyazla Reji şirketiyle tütün ticareti yapmaktı[34]. Bütün bu unsurlardan hareketle Düyun-ı

---

[25] Suat Oktar ve Arzu Varlı (2009), "İttihat ve Terakki Dönemi'nin Ulusal Bankası: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi,* Cilt: XXVII, Sayı: II, s. 10.

[26] Sudi Apak ve Arzu Tay (2012), "Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmacıları Dergisi,* Cilt: Temmuz 2012, Sayı: 3, s. 67.

[27] Murtaza Köse (2001), "Osmanlıda Borsa ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısındaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 8, Sayı: 18, s. 248.

[28] Ibid.

[29] Erhan Afyoncu (2011), *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi, s. 550.

[30] Ibid, s. 550-551.

[31] Saffet Kartopu (2012), "Duyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, s. 36.

[32] Ibid.

[33] Ibid.

[34] Birgül Ayman Güler (2006), "Yönetimde Özerklik Sorunu: Duyunu Umumiyei Osmanlı Meclisi İdaresi 1881-1948", *Memleket Siyaset Yönetim,* Sayı: 1, s. 106.

Umumiye'nin Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve mali egemenliğini ciddi bir şekilde kısıtladığını öne sürmek mümkündür.

İkinci meşrutiyet ilan edildikten sonra iktisadi problemler, ticaretin önemi, rekabetin gerekliliği, sermaye birikimi ve şirketleşme hükümet politikalarında önceki döneme nazaran daha büyük bir yer aldı[35]. O kadar ki 1908-1913 yılları arasında 113 anonim şirket kurulmuştur[36]. Bu olumlu gelişmeye rağmen 1914 yılındaki iktisadi ve mali durum için Açba (1995) şu hususlara vurguda bulunmuştur[37]:

"Osmanlı Hükümeti Trablusgarp ve Balkan savaşlarının masraflarını karşılamak için mahalli bankalardan ve imtiyazlı şirketlerden avanslar almıştı. Alınan avanslarla dalgalı borçların miktarı 1914'de 33 milyon liraya ulaşmıştı. Bu borçların konsolidasyonu için hükümet ve Osmanlı Bankası arasında bir anlaşma yapıldı. Anlaşmada, 500 bin franklık, % 5 faiz, % 2 itfa bedeli ve 48 yıl vade ile tahviller ihraç edildi. 400 bin franklık kısmı Osmanlı Bankasınca % 88 ihraç fiyatıyla satın aldı ve Paris'te % 93 ihraç fiyatıyla sattı. Karşılık olarak Düyunu Umumiye gelir fazlası, İzmir ve Sivas sancakları aşarları ve Trabzon vilayeti gümrük gelirlerinden 150.000 lira gösterildi."

İlk dış borç alınan yıl olan 1854'den 1914 yılına kadar alınan borçların kullanım yerleri ise şunlardı[38]:

- **Eski Borçların Ödenmesi:** % 44 (168.812.272 Osmanlı Lirası)
- **Askeri Harcamalar:** % 4.8 (18.248.130 Osmanlı Lirası)
- **Hazine Harcamaları:** % 2.4 (9.230.359 Osmanlı Lirası)
- **Bütçe Açığı:** % 5.3 (19.983.774 Osmanlı Lirası)
- **Yatırımlar:** % 7.6 (28.768.350 Osmanlı Lirası)
- **Diğer Harcamalar:** % 0.7 (2.553.949 Osmanlı Lirası)

Dış borçların kullanım yerlerine bakıldığında gelir getirici bir özelliğe sahip olan yatırımların % 7.6 ile çok küçük bir paya sahip olduğu görülecektir. Buna karşılık eski borçların ödenmesi ve neticede gelir getirmeyen bir kaleme yapılan % 44'lük pay ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkan % 4.8'lik harcamaların Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve mali durumuna olumsuz bir etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Birçok cephede savaşmak zorunda kalan ve birinci dünya savaşını kaybeden Osmanlı Devleti bireylerini ve topraklarını kaybetmek suretiyle hem nüfus hem de coğrafya olarak iyice küçülmüştü[39]

TEKÂLİF-İ MİLLİYE'NİN GEREKLİLİĞİ

Tekâlif-i Milliye'nin niçin gerekli bir unsur olduğuna değinebilmek için söz konusu dönemde hazırlanmış olan 1921 Anayasası'na ve istiklal mahkemelerinin kuruluş felsefesine bakılması gerekmektedir.

1921 Anayasası olağanüstü yetkileri olan ve olağanüstü koşullarla hazırlanmış siyasal bir belge olup, ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş ve saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922 tarihine

[35] Ali Akyıldız (2001), *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri,* İstanbul: Tarih Vakfı, s. 80.
[36] Ibid, s. 81.
[37] Sait Açba (1995), *Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914),* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No: 1/ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 1, s. 120.
[38] Filiz Giray (2010), *Maliye Tarihi,* Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, s. 201.
[39] Nazım Tektaş (t.y.), *Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı,* İstanbul: Impress Baskı Tesisleri.

kadar yürürlükte kalmıştır[40]. 1876 Anayasası ile çelişmeyen hükümleri de Ankara tarafından kabul edildiği için bu süreç çift anayasalı bir dönemdir ve yurdun kurtarılmasına öncelik verilmiştir[41]. Söz gelimi bu anayasada siyasal iktidarın yargı denetimi öngörülmemiş; bir diğer ifadeyle anayasaya uygunluk denetimi söz konusu anayasada kendine yer bulmamıştır[42]. Buna ek olarak af yetkisi meclise aittir ki söz konusu dönemde meclis hem genel hem özel aflar çıkarmıştır[43]. Bahsi geçen hususlar da 1921 anayasasının ülkenin işgalden kurtarılmasına yönelik, hızlı ve etkin karar alabilme mekanizmasına sahip olduğunun bir ispatı niteliğindedir.

İstiklal Mahkemeleri'nin ortaya çıkmasının nedenleri ise şunlardı[44]:

- Anadolu'nun içinde bulunduğu boşluk ve anarşi ortamı,
- Vatana ihanet kanununun uygulanamaması,
- İstanbul hükümetinin ihaneti,
- Anadolu'da zararlı propaganda, casusluk, bozgunculuk, isyan ve yağma olaylarına ek olarak askerden firar edenlerin önünün alınamaması.

Bilhassa İstanbul hükümetinin zararlı faaliyetleri konusunda Şapolyo (1950) şu hususlara vurguda bulunmuştur[45]:

"İstanbul hükümetinin başında bulunan Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa kabineleri milli mücadeleye karşı açık bir düşmanlık göstermediler. Fakat 5 Nisan 1920 tarihinde Salih Paşanın yerine sadrazam olan Damat Ferit Paşa, padişahın emirlerine uyarak Kuva-yi Milliyecilerle uğraşmaya başladı. Mehmet Vahdettin, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendiden bir fetva aldı. Bu fetvaya göre milli mücadelenin, padişaha karşı bir isyan olduğu açıklanarak, bu davanın başında bulunan Mustafa Kemal ve arkadaşları da asi ilan edildi. Bu fetvada, 'asilerin katli caiz midir? Elcevap vaciptir..' diye öldürülmelerine karar verildi. Bu fetva sureti düşman uçaklarıyla Anadolu şehirlerine atıldı. Bu yüzden muhtelif şehirlerde isyanlar çıkarak birçok vatandaşın kanı döküldü'

Dolayısıyla İstiklal Mahkemeleri'nin vatanın kurtuluşu konusunda bir ihkak-ı hak olarak ortaya çıktığını öne sürmek mümkündür. Zira ülkenin işgalden kurtarılması için öncelikle işgalcilere yardım eden yerli unsurların bertaraf edilmesi gerekiyordu.

Bu minvalde 11 Eylül 1920 tarihinde 21 sayılı kanunla firariler ve bunlara yardım edenlerin yargılanması için istiklal mahkemeleri kurulmuştur[46]. 26 Eylül 1920 tarihinde 28 sayılı kanunla meclisin faaliyetlerine fiili, sözlü ve yazılı olarak karşı çıkanların ve vatana ihanet edenlerin yargılanması amacıyla istiklal mahkemelerinin kapsamı daha da genişletilmiştir[47]. İstiklal mahkemelerinin görev bölgeleri meclis ve heyet-i vekilenin teklifi ile belirlenecek olup,

---

[40] Temuçin F. Ertan (2007), "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt:: 10, Sayı: 39, s. 410.
[41] Ibid.
[42] Ahmet Akyalçın (2006), "Anayasa Mahkemesinde Yürürlüğün Durdurulması", *Anayasa Yargısı Dergisi,* Cilt: 23, Yıl: 2006, s. 46.
[43] Mesude Atila (2010), "Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Hukuku'nda Af Kurumu", *Ankara Barosu Dergisi,* Yıl: 68, Sayı: 2010/1, s. 276.
[44] Kemal Çelik (2007), "Milli Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt: Kasım 2007, Sayı: 40, s. 597.
[45] Enver Behnan Şapolyo (1950), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1950,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 47.
[46] Şaban Ortak (2016), "Vaiz İbrahim Edhem Efendi'nin İstiklal Mahkemelerinde Yargılanması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 18, Sayı: 2, s. 52.
[47] Ibid, s. 53.

kararları kesin olacak ve bütün görevliler tarafından söz konusu kararların infazı zaruri olacaktı[48].

İstiklal mahkemeleri çalıştıkları süre zarfında asker firarilerinin sayısını büyük oranda azaltmış ve ordunun güçlenmesini sağlamış; ayrıca iç isyanları bastırıp, İstanbul hükümetine de Ankara hükümetinin mevcudiyetini kabul ettirmiştir[49].

Gerek 1921 anayasasının özellikleri gerekse istiklal mahkemelerinin kuruluş felsefesine bakıldığında öncelikli hedefin ülkeyi işgalden kurtarmak ve bu amaçla da hızlı ve etkin bir mekanizma oluşturmak olduğunu ifade etmek mümkündür. Hiç kuşkusuz böyle bir mekanizma için iktisadi ve mali kaynaklar da gerekecekti. Bu kaynaklardan en önemlisi 7-8 Ağustos 1921 tarihinde kabul edilecek olan Tekâlif-i Milliye idi.

TEKALİF-İ MİLLİYE VE ÇAĞDAŞ MALİYE

Tekâlifi-i Milliye'ye ilişkin kararlar şunlardı[50]:

- *Her kazada bir Tekâlifi Milliye komisyonu kurulacak. Her komisyon Tekâlifi Milliye emirlerinde istenilen malları toplayıp bildirilen cepheye gönderecek.*
- *Her ev bir kat çamaşır, bir çift çorap ve çarık hazırlayacak.*
- *Tüccar ve halk elindeki çadır, bez, kumaş, astar, kösele, hayvan malzemesi v.s'nin % 40'ını bedeli sonra ödenmek şartıyla ilgili komisyona verecek.*
- *İnsan ve hayvan yiyeceklerinin % 40'ı teslim edilecek.*
- *Nakil araçları ayda bir de olsa 100 km kullanılacak.*
- *Ordunun ihtiyacı olan terk edilmiş bütün mallara el konacak.*
- *Akaryakıt, araba lastiği v.s. % 40'ına el konacak.*
- *Silah ve malzeme yapan demirci, marangoz, saraç, dökümcü ordunun emrine alınacak.*

Tekâlif-i Milliye emirleri ile yardımda bulunan herkese yaptığı yardımlar nispetinde bir belge verilerek devlet borçlandırılmıştır ve bu durumu da birinci dünya savaşının ünlü Alman komutanı Erich Ludendorf Türk Milli mücadelesinin bu yönüyle göz kamaştırıcı ifade ederek övgüde bulunmuştur[51]. Zira Tekâlif-i Milliye Emirleri ile mevcut lojistik gücün envanterinin çıkarılması halktan alınan yardımların ileride nakit olarak ödeneceği anlamına gelmekteydi[52]. Emirlerin yayınlandığı esnada Eskişehir de kaybedilmişti ve üç önemli ilin tarım gelirlerinden yoksun kalınmıştı[53]. Kaybedilen yerlerden kaçarak Ankara'ya gelenlerin yarattığı mali yardım da çeşitli sıkıntılara yol açmıştı[54]. Bununla birlikte söz konusu emirler Anadolu köylüsünün ve eşrafın imkanları dikkate alınarak hazırlanmış ve gelirler toplumun en alttaki bireylerinin mali gücüne göre tahsil edilmiştir[55]. Zaten savaşın mali gereksinimlerini karşılayacak bir

[48] Ibid, s. 52.
[49] Seyfettin Aslan ve Tahir Dündar (2014), "Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri", *Mukaddime,* Cilt: 5, Sayı: 1, s. 29.
[50] Cemal Avcı ve Adem Kara (2007), *Bağımsızlığa Giden Yol- Türk İnkılabının Tarihi,* 3. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, s. 243.
[51] Feyzullah Ezer (2014), "Tekalif-i Milliye Emirlerive Tatbikatı", *Turkish Studies,* Cilt: 9, Sayı: 4, s. 450.
[52] İrşad Sami Yuca (2013), "Milli Mücadele'de Enver Behnan Şapolyo'nun İzlenimleri ve Kağnı Kolları", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, s. 74.
[53] Kurtuluş Özgür Yıldız (2020), "Tekalif-i Milliye'den Kadro Hareketine Genç Cumhuriyetin İktisadı", *7. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi,* 13-14 Mart 2020, Ankara, s. 134.
[54] Ibid, s. 134-135.
[55] Ibid, s. 135.

tüccar veya üretici de bulunmamaktaydı[56]. Bu emirler, lojistiğin sağlanması anlamına gelmekteydi ve bir mecburiyetinde ötesinde hayati derecede önemli emirlerdi[57]. Dört yıl sürecek olan Milli Mücadelenin en zorlu dönemleri bu emirler vesilesiyle halkın fedakarlığına dayanarak yapılmış ve iki dönem olarak uygulanmıştır[58]. Savaş nedeniyle halkın karşılaştığı zorluklar meclisin açılmasıyla birlikte kurumsal ve organize bir biçimde aşılmaya çalışılmıştır[59]. Tekâlif-i Milliye emirleriyle dünyada ilk kez topyekun mücadelenin uygulandığı emsal bir olay ortaya çıkmıştır[60]. Toplumsal dayanışma genellikle olağan dışı durumlarda ortaya çıkar ki bu da Tekâlif-i Milliye Emirlerinin toplumsal dayanışmanın en reel örneklerinden birisi olduğu anlamına gelmektedir[61].

Tekâlif-i Milliye'nin hangi kamu geliri olduğunu ve alınmasında bir haklılık payı olup olmadığını analiz edebilmek için öncelikle gelir ve vergi kavramlarına bakılması gerekmektedir.

Servetin sabit olması koşuluyla belirli bir süreçte elde edilen mal ve hizmetlerin toplamı gelir olarak nitelendirilir[62]. Vergi ise genel anlamda kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla bireylerden zora dayanarak alınan gelirdir[63]. Vergi ise en önemli kamu geliridir[64]. Zira gelir verginin matrahını oluşturmaktadır[65].

Verginin unsurları ise şu şekilde ifade edilebilir[66]:

- **Alacaklı:** Devlet ve devletin yetki verdiği kamu tüzel kişileridir.
- **Borçlu:** Gerçek ve tüzel kişilerdir.
- **Cebrilik:** Verginin zora dayalı olarak alınmasıdır.
- **Karşılıksız Olması:** Bireyin ödediği vergi ile faydalandığı hizmet arasında doğrudan bir ilişki olmadığından kural olarak verginin karşılıksız olduğu kabul edilir.
- **Kamu Giderlerinin Karşılığı Olması:** Verginin kamu giderlerinin finansmanı için alınması anlamına gelir.
- **Nakdi Olarak Ödenmesi:** Birtakım istisnalar dışında vergi genel olarak nakdi bir biçimde ödenmektedir.

Verginin amaçları ise şu şekilde tasnif edilebilir[67]:

- **Mali Amaç:** Verginin tek amacının devlete gelir sağlamasıyla ilgilidir.

---

[56] Ibid.
[57] Fahri Yetim (2014), "Milli Mücadele Döneminde 'Sosyal Politika' Uygulamaları: Halka Yapılan Yardımlar", *XVII. Türk Tarih Kongresi,* 15-17 Eylül 2014, Ankara, s. 17.
[58] Ibid.
[59] Ibid.
[60] Süleyman Beyoğlu (2013), "Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığa Getirilmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* Cilt: Kasım-Aralık 2013, Sayı: 207, s. 9.
[61] Berrin Bayburt ve Doğan Duman (2020), "Milli Mücadele Döneminin Değerler Eğitimi Açısından Analizi", *Belgi Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 19, s. 1713.
[62] Refii Şükrü Suvla (1960), *İktisat Teorisi,* İstanbul: Güven Basımevi, s. 293.
[63] Akif Erginay (2010), *Kamu Maliyesi,* 18. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi, s. 38.
[64] İsa Sağbaş (2007), "Vergi Teorisi", Ankara: Ece Matbaası, s. 7.
[65] Fatih Saraçoğlu (2016), *Gelir Vergisi Ders Notları,* Ankara: Gazi Kitabevi, s. 7.
[66] Erhan Gümüş (2011), "Vergi Teorisi", *Kamu Maliyesi,* Ed. Ekrem Karayılmazlar. İstanbul: Lisans Yayıncılık, s. 152-153.
[67] Selahattin Tuncer (1971), *Kamu Maliyesi,* Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, s. 166-167.

- **İktisadi Amaç:** Vergi almadan ve vergi aldıktan sonraki nispi ekonomik durumun aynı kalmasıyla ilgilidir.
- **Sosyal Amaç:** Vergi yoluyla sosyal adaletin gerçekleştirilmesine yönelik bir amaçtır.

Vergi alacağı ise çağdaş maliye anlayışında dayanağını anayasadan almaktadır[68].

Devletin eski dönemdeki korumacılık görevi ise yeni bir boyut kazanmış olup, eski dönemdeki ulusal savunma, yoksullukla mücadele gibi görevler yanında piyasa aksaklıkları ve piyasada ortaya çıkan adaletsizlikleri önleyecek bir biçimde ve küreselleşmenin yarattığı problemlere karşı gerekli hukuki altyapıyı oluşturmak gibi görevler de söz konusu olmuştur[69]. Zira küreselleşmeyle ülke ekonomileri dolaylı ve dolaysız olarak çeşitli şekillerde etki altına alınmıştır[70]:

- **Dolaysız Etki:** Ticari liberalleşmede tarifelerden kaynaklı gelir kaybı; yatırımların liberalleşmesinde vergi toplamada zorluklar ve mali liberalleşmede mali baskınlığın azalması kaynaklı gelir kaybı ile piyasa oynaklığını azaltmak için artan harcamalar.
- **Dolaylı Etki:** Ticari liberalleşmede firma teşviklerinden kaynaklı ek kaynak ihtiyacı ve eğitim, sosyal güvenlik gibi sosyal düzenlemelerden kaynaklı ek kaynak gereksinimi; yatırımların liberalleşmesinde vergi rekabeti ve mali liberalleşmede düşük enflasyon ile mali krizler.

Bu anlatılanlar kapsamında öncelikle Tekâlif-i Milliye'nin bir vergi olup olmadığı konusunu çözümlemek gerekmektedir.

Söz konusu yükümlülüklerde alacaklının devlet olması gerekmektedir. Meclis ve ordunun aldığı vergiler devletin; yani alacaklının meclis olduğuna işaret etmektedir ki bu da yeni bir devletin oluşumuna işaret etmektedir. Borçlu konumunda ise halkın bizatihi kendisi bulunmaktadır. Bu da halkın meclisin otoritesini kabul ettiğini ve yeni bir devlet kurma arzusu olduğunu göstermektedir. Zira tarihte vergi isyanlarının olduğu da hesaba katılırsa, eğer isteseydi halk bu vergilere isyan da edebilirdi.

İsminden de anlaşılabileceği gibi söz konusu yükümlülükler bir emir niteliğindedir. Dolayısıyla cebrilik unsurunun da varlığından bahsedilebilmesi mümkündür. Kaldı ki bu yükümlülüklere uymayanlar vatana ihanet kanunuyla yargılanacaktı[71]. Bununla birlikte İstiklal Mahkemeleri'nde Tekâlif-i Milliye'ye ilişkin davalara nadiren rastlanmaktadır ki bu da devletin cebir unsuruna başvurmadığının bir ispatı niteliğindedir[72].

Halkın bu yükümlülükleri kabul etmesi karşılığında faydalanabileceği bir hizmetin olup olmayacağı bile belli değildi. Zira sürmekte olan bir savaşın mevcudiyeti söz konusuydu. Bir diğer ifadeyle yükümlülüklere uyanların hayatta kalacaklarına dair hiçbir güvence bulunmamaktaydı. Bu da yapılan yardımların karşılıksız olarak yapıldığının bir ispatı niteliğindedir.

---

[68] Adnan Gerçek (2011), *Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku,* 2. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.3.

[69] Dilek Dileyici (2006), "Devletin Mali Alandaki Rol ve Fonksiyonlarındaki Değişim", *Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar,* Ed. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 39.

[70] Gökhan Sönmezler (2006), "Küreselleşme ve Kriz: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Finansmanının Dönüşümü", *Kamu Maliyesine Yeni Bakış (Teori ve Uygulama),* Ed. Nihat Falay, Mehmet Şahin ve Ahmet Kesik, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 14.

[71] Ferhat Akyüz (2017), "Osmanlı'nın Günahlarından Kurtulmak: Cumhuriyet'in İç Borç Mahsubu", *Studies of the Ottoman Domain,* Cilt: 7, Sayı: 12, s. 29.

[72] Ibid.

Hiç kuşkusuz yapılacak savaşın iaşesinin sağlanması ve bunun için de mali giderlerin yapılması gerekmekteydi. İşte bu emirler vasıtasıyla söz konusu savaş giderlerinin finansmanı sağlanmıştır.

Kural olarak vergi nakdi bir şekilde ödenir. Ancak o dönem yoksulluk içerisinde bulunan ve üretimi olmayan bir halkın mevcudiyeti dikkate alındığında, yapılacak ödemelerin nakdi değil; ayni olarak yapılması yerinde bir karar olmuştur.

Verginin hangi amaçlarla da alındığı bu noktada önem arz etmektedir. Tekâlif-i Milliye Emirleriyle savaş giderlerini; bir başka deyişle kamu giderlerinin finansmanı hedeflendiğinden bahsi geçen yükümlülükler verginin mali amacına hizmet eder niteliktedir.

Kurtuluş savaşı ile kendi kaderini kendi tayin etmek isteyen bir halkın mevcudiyeti söz konusu olduğu için, Tekâlif-i Milliye'nin halkın kendi sosyal adaletini kendisinin sağlayacağı neticesine ulaşabilmek mümkündür. Bu husus da verginin sosyal amacı ile uyum göstermektedir.

Verginin iktisadi amacına bakıldığında halkın ekonomik dengesinin yükümlülük öncesi ve sonrası iktisadi durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Halkın yaptığı yardımların geri ödenmesine ilişkin olarak 12 Nisan 1923 tarih ve 382 numaralı *"Düyunatı Sabıkanın Sureti Tediyesine Dair Kanun"* (Eski Borçların Ödenme Şekli) sayesinde devletin halka yapacağı ödemeler garanti altına alınmıştır[73]. Bu minvalde yapılan geri ödemelere ilişkin veriler Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo 1. Tekâlif-i Milliye Komisyonu Tarafından Halka Yapılan Ödemeler

Yıllar	**Miktar (TL)**
1923	4.340.508
1924	1.145.053
1925	236.949
1926	-
1927	189.988
1928	86.564
1929	4.601
Toplam	6.003.663

Kaynak: M. Akif Tural (1995), "Tekâlif-i Milliye (Halka Borcu Kalmayan Devlet)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt: XI, Sayı: 32, s. 559.

Her ne kadar Tekâlif-i Milliye bir borçlanma senedi gibi görülse de, halkın önceki durumu ile şimdiki durumu arasında nispi ekonomik dengesizlikler giderilmiştir ki bu da verginin iktisadi amacıyla Tekâlif-i Milliye arasında ciddi bir benzerlik olduğunu öne sürülebileceği anlamına gelir. Dolayısıyla Tekâlif-i Milliye'nin bir borçlanma senedinden ziyade bir vergi

[73] Detaylı bilgi için bkz. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.328.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

olduğunu öne sürmek mümkündür. Tekâlif-i Milliye Emirleri verginin unsurlarına haiz bir yükümlülük olmakla birlikte, çağdaş maliye kuramıyla çelişmektedir.

Vergi ödemesinde alacaklı tarafın devlet olması gerekmektedir. Bununla birlikte o dönem vergiyi tahsil eden meclisin resmi anlamda bir devlet olması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle Lozan Antlaşması'nın incelenmesi gerekmektedir.

1923 yılının Temmuz ayında yapılan seçimlerden sonra TBMM'nin ilk işi 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Antlaşması'nı imzalamak olmuştur[74]. Ortaylı (2014) Lozan Antlaşması ile ilgili olarak şu hususlara vurguda bulunmaktadır[75]:

"Lozan Antlaşması, Cumhuriyet ilan edilmeden evvelki geçiş döneminde gerçekleşen ve kabul edilen bir kurucu belgedir. Bu çok ilginç bir noktadır; bundan dolayı Lozan'a bütün bir Cumhuriyet dönemi bürokrasisi ve politikacıları 'Cumhuriyet'in temel antlaşması, hatta temelidir' derler. Bu abartma şuna dayanıyor: Lozan'ın ahkamına baktığımız zaman gerçekten bir imparatorluğun tasfiyesi de, yani yeni gelen rejimin iç meselesi de beynelmilel bir antlaşmayla yerine getirtilmiştir. Bu özelliğinden dolayı Lozan'a muhalif çevreler 'bu anlaşma tamamen dışarının yönettiği bir hezimet' diye yorum yaparlar. Aslında Lozan bir uzlaşmadır, yani hem muhalif devletlerle bir anlaşmadır, hem de Türk halkıyla kurulacak yeni rejim için bir anlaşma sayılır."

Dolayısıyla Lozan Antlaşması ile tam bağımsızlık sağlanmış olup, Avusturyalı diplomat-yazar August Ritter Von Kral da şu izahta bulunmuştur: "*Bu antlaşmanın üstün önemi onun araziye ilişkin hükümlerinde değil, bu antlaşmanın Türkiye'yi -150 yıldan beri tabi olduğu- adli, ekonomik ve mali ilişkilerdeki bütün boyunduruklardan (zincirlerden) kurtarmış olmasında, kapitülasyonları ortadan kaldırmasında, Türkiye'ye tam bağımsızlığı ve istiklali (başkasına tabi olmamayı) getirmesinde ve öteki devletlerle siyasal, askeri ve ekonomik salt (tam) eşitliği tanımış olmasındadır."*[76]. Bu bağlamda Tekâlif-i Milliye'nin uygulandığı dönemde devletin resmi olarak ortaya çıktığını ifade etmek mümkün değildir. İşte bu nedenle Tekâlif-i Milliye'nin alacaklısını resmi olarak bir devlet değil; o dönemde TBMM ve dolayısıyla düzenli ordu olduğunu ifade edebilmek mümkündür.

Toplumsal ilişkilerden toplum için çok büyük öneme sahip olan hususlar hukuk kuralları ile düzenlenmektedir[77]. Gerçek kişi ile tüzel kişi kavramları da bu nedenle önemli kavramlardır. Günümüzde gerçek kişi 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun birinci kitabının birinci kısmının birinci bölümünde yer alırken, tüzel kişi birinci kitabın ikinci kısmının birinci bölümünde yer almaktadır. Dolayısıyla bu yükümlülükler için gerçek veya tüzel kişi gibi hukuki kavramlardan bahsetmek mümkün değildir.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'ne uyulmaması durumunda her ne kadar vatana ihanetten yargılanma durumu söz konusu olsa da, İstiklal Mahkemelerinde bu konuda nadiren yargılama yapılması, mutlak bir cebir unsuruna başvurulmadığı kanaati uyandırmaktadır. Bu anlamda tam bir cebrilikten söz edilemez.

---

[74] İlber Ortaylı ve İsmail Küçükkaya (2013), *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023,* 7. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, s. 71.

[75] İlber Ortaylı (2014), *İmparatorluğun Son Nefesi- Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet,* İstanbul: Timaş Yayınları, s. 171-172.

[76] Muammer Aksoy (t.y), *Atatürk ve Tam Bağımsızlık,* Ankara: Gündoğan Yayınları, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=MGKCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA5&dq=lozan+anla%C5%9Fmas%C4%B1+ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k&ots=_Bn7_MAibK&sig=VanRYFUVUXPtEiFxVEmNWjNaqP8&redir_esc=y#v=onepage&q=lozan%20anla%C5%9Fmas%C4%B1&f=false (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

[77] Ülker Gürkan (1994), *Hukuk Sosyolojisine Giriş,* Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 59-60.

1923 yılından 1929 yılına kadar kademeli olarak yapılan geri ödemeler nedeniyle söz konusu emirlerin karşılıklılık esasına da dayanabildiğini göstermektedir. Bu yönüyle söz konusu emirler bir iç borçlanma senedi gibi de düşünülebilir.

Kamu gideri kanunlara dayanılarak gerçekleştirilen iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskontolu satışları nedeniyle ortaya çıkan farklar, mali, ekonomik ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderler anlamına gelmektedir[78]. Her ne kadar o dönemde 1921 Anayasası kabul edilmiş olsa da kamu giderleri bahsi geçen dönemde savaş giderleri niteliğine bürünmüş; günümüzde bilinen kanunlarda yer alan hususlar için yapılacak giderlerden farklılık taşımaktadır. Bu nitelik farklılığı ise çağdaş maliyede yer alan kamu giderlerinin finansmanının vergilerle gerçekleştirilmesi hususuna tezat düşmektedir.

Tekâlif-i Milliye Emirlerinde ise nakdi değil; ayni tahsilat yapılmıştır. Bir diğer ifadeyle halk sahip olduğu malları ve sunduğu bedeni hizmetleri ile bu ödemeyi gerçekleştirmiştir.

Birinci dünya savaşı sonrasında 1913 yılındaki ticaret hacmi düzeyine ancak 1948 yılında ulaşılmıştır[79]. Bir diğer ifadeyle 1913 sonrası küreselleşmeden uzaklaşılmış ve küreselleşme karşıtı ekonomi politikaları uygulamaya konmuştur[80]. Küreselleşmeden uzaklaşılması ise devletlerin daha çok korumacı politikalar izlemesine sebep olmaktadır. Tekâlif-i Milliye de bu korumacılık kapsamında düşünülebilir. Zira bir halkı korumak için savaşması gereken ordunun iaşesini sağlayacak emirlerin tatbik edilmesi küreselleşme karşıtı bir politika olan korumacılıkla açıklanabilir. Bu bağlamda çağdaş maliyede önemli bir yere sahip olan küreselleşmenin, Tekâlif-i Milliye'ye zıt düştüğünü öne sürmek mümkündür. Ayrıca küreselleşmenin ülke ekonomilerine olan dolaylı ve dolaysız etkilerinden de bahsetmek zordur. Zira Tekâlif-i Milliye ile bir tür korumacılık politikası uygulanmak istenmiştir.

Çağdaş maliyede yer alan rant ekonomisinin özelliklerinden biri birtakım vasıtalarla halkın ve devletin elindeki imkanların baskı ve çıkar gruplarına intikalinin gerçekleştirilmesidir[81]. Halbuki Tekâlif-i Milliye'de halktan alınanlar bizatihi halkın kendisine iade edilmiştir. Bu açıdan Tekâlif-i Milliye çağdaş maliyeye ters düşmekle birlikte devlet ve halk arasındaki muazzam bir iş dayanışma örneği teşkil etmektedir.

Tekâlif-i Milliye'nin felsefi temellerini anlayabilmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün iktisadi fikriyatına da bakmak gerekmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk "*Nutuk*" adlı eserinde Tekâlif-i Milliye hakkında bilgi verme gerekçesini savaşın kazanılması için en küçük şeyin bile ne kadar önemli olduğunun anlaşılması olarak ifade etmiştir[82]. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in Tekâlif-i Milliye ile elde etmek istediği amaç halktan tahsil edilecek gelirlerin verginin mali ve mali olmayan amaçlarına göre alınıp alınmadığını denetlemek değil; savaştan zaferle ayrılmaktı.

Mustafa Kemal ekonomik genişliğin sağlanması için her milletin refah içinde yaşama ve ilerleme hakkı olduğunu kabul eden bir zihniyet çerçevesinde bütün milletlerin birlikte çalışmasıyla mümkün olacağını ifade etmiştir[83]. Bu bağlamda Mustafa Kemal sadece kendi

---

[78] Mahfi Eğilmez (2016), *Kamu Maliyesi,* İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 41.

[79] İbrahim Bakırtaş ve Ali Tekinşen (2004), "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politiği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 2004, Sayı: 12, s. 86.

[80] Eren Çaşkurlu (2017), *Küreselleşme Sürecinde Devlet ve Kamu Maliyesi-Uluslararası Maliye,* Ankara: Gazi Kitabevi, s. 31.

[81] Necmettin Erbakan (2002), *Türkiye ve Ekonomi,* İstanbul: Yeni Neşriyat A.Ş., s.66-67.

[82] Mustafa Kemal Atatürk (2006), *Nutuk 1919-1927,* İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, s. 566.

[83] Milli Eğitim Bakanlığı (2001), *Atatürkçülük-Atatürkçü Düşünce Sistemi (Üçüncü Kitap),* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 177.

ülke ve halkının değil; tüm ülkelerin ve halkların müreffeh bir şekilde yaşamasını arzu ederken, bunun gerçekleştirilmesi için de ülkeler arasında iş birliği olması gerektiğini savunuyordu.

Yine Mustafa Kemal "*Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde, herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve elyak olan köylüdür.*" diyerek[84] Tekâlif-i Milliye'nin somutlaşmasına neden olan gelir düzeyinin en alt tabakasındaki bireylerin savaşın kazanılmasındaki haklarını teslim etmiş ve bu vergi mükellefleri için müreffeh bir yaşamın temin edilmesi gerekliliğini savunmuştur.

Osmanlı Devleti'nde sanayini neredeyse olmaması ve Batı ülkelerinin klasik, ortodoks iktisadi düşünce hakimiyeti neticesinde sanayi, ulaşım ve ticarette nispeten daha ileride olması, Cumhuriyet kurulurken devleti aynı düşünceden esinlenmeye sevk etti ve bu minvalde devlet bütçe dengesi ilkesi, büyük çapta iç ve dış borçlanma yapılmaması, para miktarının kontrolü ve fiyat istikrarı politikalarını benimsedi[85]. Bu husus da Atatürk'ün Tekâlif-i Milliye'yi alırken savaşı kazanmak ve ihtiyatlı davranarak müreffeh bir ülke kurma arzusunun ispatı niteliğindedir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yıkılmaya yüz tuttuğu bir zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile kurtuluş mücadelesi başlamıştı. Bunun için Anadolu'nun münferit yerlerinde Mustafa Kemal Paşa kongreler düzenledi ve genelgeler yayınladı. Bu durum ise İstanbul hükümetinin tepkisini çekti ve İstanbul Hükümeti işgal güçlerinden taraf olmak suretiyle Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında idam kararı verdi. Ancak Türk Milleti kaderini değiştirecek bir kararla Mustafa Kemal'in yanında aldı. Bununla birlikte kurtuluş mücadelesi için gerekli iktisadi ve mali kaynakları bulmak oldukça zordu. İşte böyle zor bir zamanda Tekâlif-i Milliye Emirlerinin yayınlanmasıyla Sakarya savaşı öncesi kritik bir mali kaynak bulunmuştu ki o da Tekâlif-i Milliye idi. Tekâlif-i Milliye bir iç borçlanma senedini andırmakla birlikte, genel olarak verginin unsurlarına sahip bir kaynak türüydü. Ancak çağdaş maliye kuramı açısından bakıldığında Tekâlif-i Milliye günümüz anlayışına ters bir şekilde tahsil edilmiştir. Normal bir durumda bir mali yükümlülüğün bu şekilde tahsil edilmesi hukuk anlayışına aykırı bir yaklaşımdır. Ancak o dönemde bir var olma yok olma mücadelesi anlamına gelen Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve zafer için de bir mali kaynağın ivedilikle elde edilmesi gerekiyordu. Kaldı ki küreselleşmeden bir kopuş süreci yaşanmakta, ülkeler kendi kabuğuna çekilmekte ve korumacılık anlayışı ağırlık kazanmaktaydı. Bu hususlara ek olarak Mustafa Kemal'in iktisadı fikriyatı da bir refah ülkesi yaratmaktı. Bu refah ülkesi meydana getirilirken de bilhassa Tekâlif-i Milliye'de yer alan yükümlülüklerini yerine getiren düşük gelir grubundaki bireylerin müreffeh bir yaşam sürmesi de Mustafa Kemal'in hedeflerinden biriydi. Ayrıca bu hedefin gerçekleştirilmesinde de ülkeler arası iş birliği Mustafa Kemal'in bir başka arzusuydu. Zaten Cumhuriyet kurulurken de bu amaçlara uygun politikaların uygulanabilmesi için de Avrupa'da yaygın olan klasik iktisadi düşünce sisteminden faydalanılmaya çalışılmıştır. Bu amaçlara sahip olan ve iktisadi politikası bahsi geçen minvalde olan bir ülkenin kurucusu hiç kuşkusuz Tekâlif-i Milliye Emirlerini uygulamaya geçirirken bir çıkar sağlamayı düşünemez. Kaldı ki tahsil edilen mal ve hizmetler de halka geri ödenmiştir. Dolayısıyla ülkenin içinde bulunduğu savaş koşulu, birinci dünya savaşından mağlup çıkılması, kötü bir ekonomiye sahip olunması, var olma mücadelesine

[84] Milli Eğitim Bakanlığı (2001), *Atatürkçülük-Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri (Birinci Kitap),* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s. 406.

[85] Mükerrem Hiç (1981), "Atatürk'ün İktisadi Alandaki Görüş ve Politikaları", *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi,* Ed. Osman Okyar, Aydın Yalçın, Mükerrem Hiç, Mehmet Sağlam ve Rıza Kandiller, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, s. 129.

ilişkin mecburiyet ve tüm bunlar dolayısıyla mali bir kaynağın ivedilikle bulunma gereksinimi Tekâlif-i Milliye fikrinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kuşkusuz böyle bir ortamda çağdaş maliyeye uygun bir anlayışla hareket edecek vakit ve koşullar olmadığından birtakım kuralların göz ardı edilmesi olağan bir durumdur. İşte bu koşullar içerisinde ifade edilmelidir ki Tekâlif-i Milliye isimli vergi çağdaş maliye kuramına uygun olmamakla birlikte, o dönem koşulları içerisinde tahsil edilmesi gerekli bir kamu geliri olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Açba, S. (1995). *Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması (1854-1914),* Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları No: 1/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 1.

Afyoncu, E. (2011). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Akkor, M. (2019). "Mondros Mütarekesi'nin İmzalanma Süreci ve Mütareke Tutanaklarında Boğazlar Konusu", *Tarihin Peşinde,* Yıl: 11, Sayı: 21, ss. 273-310.

Aksoy, M. (t.y.). *Atatürk ve Tam Bağımsızlık,* Ankara: Gündoğan Yayınları, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=MGKCDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA5&dq=lozan+anla%C5%9Fmas%C4%B1+ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k&ots=_Bn7_MAibK&sig=VanRYFUVUXPtEiFxVEmNWjNaqP8&redir_esc=y#v=onepage&q=lozan%20anla%C5%9Fmas%C4%B1&f=false (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

Akyalçın, A. (2006). "Anayasa Mahkemesinde Yürürlüğün Durdurulması", *Anayasa Yargısı Dergisi,* Cilt: 23, Yıl: 2006, ss. 45-49.

Akyıldız, A. (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri,* İstanbul: Tarih Vakfı.

Akyüz, F. (2017). "Osmanlı'nın Günahlarından Kurtulmak: Cumhuriyet'in İç Borç Mahsubu", *Studies of the Ottoman Domain,* Cilt: 7, Sayı: 12, ss. 24-42.

Apak, S. ve Tay, A. (2012). "Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası'nın Yeri ve Faaliyetleri", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmacıları Dergisi,* Cilt: Temmuz 2012, Sayı: 3, ss. 63-103.

Aslan, S. ve Dündar, T. (2014). "Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri", *Mukaddime,* Cilt: 5, Sayı: 1, ss. 27-44.

Atatürk, M. K. (2006). *Nutuk 1919-1927,* İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.

Atila, M. (2010). "Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Hukuku'nda Af Kurumu", *Ankara Barosu Dergisi,* Yıl: 68, Sayı: 2010/1, ss. 275-284.

Avcı, C. ve Kara, A. (2007). *Bağımsızlığa Giden Yol-Türk İnkılabının Tarihi,* 3. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004). "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politiği", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 2004, Sayı: 12, ss. 83-100.

Bayburt, B. ve Duman, D. (2020). "Milli Mücadele Döneminin Değerler Eğitimi Açısından Analizi", *Belgi Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 19, ss. 1704-1719.

Beyoğlu, S. (2013). "Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığa Getirilmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları,* Cilt: Kasım-Aralık 2013, Sayı: 207, ss. 41-52.

Çaşkurlu, E. (2017). *Küreselleşme Sürecinde Devlet ve Kamu Maliyesi-Uluslararası Maliye,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Çelik, A. (2015). "Savaşın Maliyetine Bir Çözüm: Bir Borçlanma Hikayesi", *Türkiyat Mecmuası,* Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 107-165.

Çelik, K. (2007). "Milli Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt: Kasım 2007, Sayı: 40, ss. 569-613.

Dikmen, N. (2005). "Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 137-159.

Dileyici, D. (2006). "Devletin Mali Alandaki Rol ve Fonksiyonlarındaki Değişim", *Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar,* Ed. Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Yaşar Vural, 2. Baskı, Ankara: seçkin Yayıncılık, ss. 29-49.

Eğilmez, M. (2016). *Kamu Maliyesi,* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erbakan, N. (2002). *Türkiye ve Ekonomi,* İstanbul: Yeni Neşriyat A.Ş.

Erginay, A. (2010). *Kamu Maliyesi,* 18. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.

Ertan, T. F. (2007). "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Cilt: 10, Sayı: 39, ss. 409-423.

Eş, M. (1989). *Tarihsel Bir Bakışla Klasik Osmanlı Maliyesi,* Kütahya: T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 81.

Eyicil, A. (2018). "30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi", *Mondros Mütarekesinin 100. Yılı: I. Dünya Savaşı'nın Sonu Mütarekeler ve Barış Antlaşmaları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* 24-26 Ekim 2018, Kahramanmaraş, ss. 27-47.

Ezer, F. (2014). "Tekâlif-i Milliye Emirleri ve Tatbikatı", *Turkish Studies,* Cilt: 9, Sayı: 4, ss. 445-456.

Gerçek, A. (2011). *Kamu Alacaklarının Takip ve Tahsil Hukuku,* 2. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Giray, F. (2010). *Maliye Tarihi,* Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Güler, B. A. (2006). "Yönetimde Özerklik Sorunu: Duyunu Umumiyei Osmanlı Meclisi İdaresi 1881-1948", *Memleket Siyaset Yönetim,* Sayı: 1, ss. 99-122.

Gümüş, E. (2011). "Vergi Teorisi", *Kamu Maliyesi,* Ed. Ekrem Karayılmazlar. İstanbul: Lisans Yayıncılık, ss. 148-205.

Gürkan, Ü. (1994). *Hukuk Sosyolojisine Giriş,* Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hiç, M. (1981). "Atatürk'ün İktisadi Alandaki Görüş ve Politikaları", *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiyesi,* Ed. Osman Okyar, Aydın Yalçın, Mükerrem Hiç, Mehmet Sağlam ve Rıza Kandiller, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, ss. 126-153.

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.328.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2020).

İnce, M. (2001). *Devlet Borçları ve Türkiye,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Kartopu, S. (2012). "Duyun-u Umumiye İdaresi ve İdareyle İlgili Görüşler", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 32-40.

Kaştan, Y. (2019). "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Alman Basınında Yansıması", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 189-211.

Kılavuz, N. (2012). "Mondros'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar Milli Mücadelenin Siyasal Gelişimi", *EKEV Akademi Dergisi,* Yıl: 16, Sayı: 51, ss. 61-72.

Köse, M. (2001). "Osmanlıda Borsa ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısındaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Cilt: Temmuz 2012, Sayı: 18, ss. 229-251.

Milli Eğitim Bakanlığı (2001), *Atatürkçülük ve Atatürkçü Düşünce Sistemi (Üçüncü Kitap),* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Milli Eğitim Bakanlığı (2001), *Atatürkçülük ve Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri (Birinci Kitap),* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Müderrisoğlu, A. (1995). "Vahdettin'in Kurtuluş Savaşını Başlatması İçin Mustafa Kemal Paşa'ya 400.000 Altın ve 400.000 Kağıt Lira Verdiği Gerçek Dışı Bir İddiadır", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* Sayı: 15, ss. 291-303.

Oktar, S. ve Varlı, A. (2009). "İttihat ve Terakki Dönemi'nin Ulusal Bankası: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi,* Cilt: XXVII, Sayı: II, ss. 1-20.

Ortak, Ş. (2016). "Vaiz İbrahim Edhem Efendi'nin İstiklal Mahkemelerinde Yargılanması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 18, Sayı: 2, ss. 51-81.

Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi-Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. ve Küçükkaya, İ. (2013). *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı 1923-2023,* 7. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Özcan, S. (2013). "Amasya Genelgesi'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: 0, Sayı: 1, ss. 69-82.

Sağbaş, İ. (2007). *Vergi Teorisi,* Ankara: Ece Matbaası.

Saraçoğlu, F. (2016). *Gelir Vergisi Ders Notları,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Sönmezler, G. (2006). "Küreselleşme ve Kriz: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Finansmanının Dönüşümü", *Kamu Maliyesine Yeni Bakış,* Ed. Nihat Falay, Mehmet Şahin ve Ahmet Kesik. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Suvla, R. Ş. (1960). *İktisat Dersleri,* İstanbul: Güven Basımevi.

Şapolyo, E. B. (1950). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1950, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Tabakoğlu, A. (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi,* İstanbul: Dergah Yayınları.

Tektaş, N. (t.y.). *Çadırdan Saraya Saraydan Sürgüne Osmanlı,* İstanbul: Impress Baskı Tesisleri.

Tuncer, S. (1971). *Kamu Maliyesi,* Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası.

Tunç, A. (2019). "Milli Hareket'in Ortaya Çıkışı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt: 12, Sayı: 67, ss. 390-399.

Tural, M. A. (1995). "Tekâlif-i Milliye (Halka Borcu Kalmayan Devlet)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Cilt: XI, Sayı: 32, ss. 535-559.

Türkmen, Z. (2000). "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* Sayı: 11, ss. 615-632.

Yavaş, M. (2020). "Milli Mücadele'nin Sesine Kulak Vermek: Hakimiyet-i Milliye'nin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 20, Sayı: Milli Egemenlik Özel Sayısı, ss. 1-18.

Yıldız, K. Ö. (2020). "Tekâlif-i Milliye'den Kadro Hareketine Genç Cumhuriyetin İktisadı", *7. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi,* 13-14 Mart 2020, Ankara, ss. 129-143.

Yuca, İ. S. (2013). "Milli Mücadele'de Enver Behnan Şapolyo'nun İzlenimleri ve Kağnı Kolları", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 69-81.

Yüksel, Ç. (2018). "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın İmzalanmasında Müttefiklerin Balkan Harekatının Rolü", *Ulakbilge,* Cilt: 6, Sayı: 29, ss. 1413-142

LAND MARKET IN KONYA PROVINCE OF TURKEY

Dr. Metin TÜRKER -Republic of Turkey Ministry of Food Agriculture and Livestock

Dr. Burak ÖZTORNACI - Cukurova University

Prof. Dr. Şinasi AKDEMİR - Cukurova University

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf KUVVETLİ - Cukurova University

ABSTRACT

Land market in Turkey is formed by producers who cannot earn sufficient income from agriculture, who cannot pay his/her credit debts, who don't see future in agriculture or who want to invest in sectors other than agriculture and due to these reasons who want to sell their lands and by producers who want to enlarge their farms or who want to establish a new farm or who want to invest in agricultural land and due to these reasons who want to buy agricultural land. This research has been realized with the aim of providing information to institutions driving agricultural policies about occurring farm models by analyzing direction and level of this land market formation. Data of this research has been obtained from questionnaires held with 234 producers who bought or sold agricultural lands in 5 villages representing 3 counties of Konya Province where land market is very active in 2017. Data has been analyzed separately for buyers and sellers and group analysis has been used by taking land sizes and share of bought and sold lands in total land amount into consideration.

Keywords: *Turkey, Konya, Agriculture, Agricultural Land, Land Market*

INTRODUCTION

While population of Turkey is growing (population growth rate was 2,7% in 1950, 2,4% in 1960, 2,5% in 1970, 2,4% in 1980, 2,1% in 1990, 1,8% in 2000 and 1,2% in 2017) agricultural lands are decreasing because of urbanization and increase in construction sites for industry and energy facilities (in the last 20-year period rate of decrease in agricultural lands is 12%) (TURKSTATa, 2018). While demand for agricultural products has increased due to rise in income, urbanization, tourism activities and immigration from abroad, price of agricultural products is above the general current prices since production cannot meet the increasing demand (TURKSTATb, 2018). This increases the demand for agricultural lands and therefore agricultural land prices increase. On the one hand, there are producers who cannot earn sufficient income from production, who cannot pay his/her debts, whose land is seized, who want to invest in other sectors, who have problems because of inheritance and joint-ownership and as a result who want to sell his/her agricultural land and on the other hand there are persons who buy agricultural lands in order to enlarge their farms, to establish new farm, to invest in non-agricultural sector on agricultural lands. When urbanization and economic developments are added to aforementioned situation, agricultural land market in Turkey becomes an active market (Akdemir, 2012).

Although population growth rate in Turkey has been relatively decreasing in recent years, Turkish population has reached to 81 million as of 2017 (TURKSTATa, 2018, TURKSTATc, 2018). Population has been growing and conversely agricultural lands have been decreasing due to non-agricultural construction activities, urbanization, division of lands because of inheritance and other problems and not planting. Thus, while agricultural land amount was 26 Million ha in 2000, this number has decreased to 23 Million ha in 2017 with a 12% decrease (TURKSTATa, 2018). This inverse relation between population and agricultural land amount also decreases the amount of agricultural land per person. Hence, while land amount per person was 6 decares in 2000, this amount has decreased to 5,2 in 2010 and to 4,7 in 2017

(TURKSTATa, 2018). In recent years, demand for agricultural products has increased due to increasing income levels, urbanization, change in consumption pattern and developments in tourism sector and both this increase in demand for agricultural products and non-decrease in agricultural employment despite the increase in urbanization have caused increase in price of agricultural products more than inflation rate (TURKSTATb, 2018). Agricultural supports have been provided in order to prevent increase in prices and these supports have been provided both for existing farms and establishment of new modern agricultural facilities (Sayın et al., 2015). All of these developments have attracted new investors from other sectors to agricultural sector, on the one hand existence of producers who want to enlarge their farms and also producers who want to invest in agriculture, increase in demand for agricultural land for non-agricultural activities; on the other hand immigration because of reasons such as small size of farms and insufficient income and desire to invest in other sectors has led to an active land market in Turkey in recent years.

Another important factor behind land selling is division of lands because of inheritance. This is one of the most important problems in the country and since the establishment of the Republic, this division has been ongoing. Although it is seen as a whole parcel on land register, inheritors continue to divide land between themselves unofficially and this joint ownership becomes the most important problem in agricultural land ownership (Almus & Kızılaslan, 2000, Akdemir, 2012). Legal arrangements have been made to make significant changes in provisions about inheritance in order to solve this problem and it has been tried to prevent division of agricultural lands. Some measures have been taken to prevent farm sizes drop below a certain level through legal arrangements (TRGM, 2018).

On the one hand, there are producers selling their lands because of their debts and on the other hand, there are producers investing in agriculture, so agricultural lands change hands. The best example to this is the change in ownership of lands in Damlakuyu Village in Cihanbeyli Country of Konya Province. There are 1345 parcels on 47.000 decares area and 2656 proprietors in Damlakuyu Village according to land register. This means 2 proprietors per a parcel at average. Number of distinct proprietors is 806 in the village. Average parcel size in the village is 17,8 decares and land size per each distinct proprietor is 58,3 decares. 80% of land has one owner. Rate of joint-ownership increases in case of large parcels. While 86% of small parcels has one owner, 23% of large parcels has one owner.Share of sold land in total land has fluctuated in years, but in recent years its share has increased dramatically. While this rate was 6,1% in 2012, it has decreased to 4,3% in 2014 and then there has been a steady increase and finally it has increased to 12,3% in 2017. Between 2012 and 2017 amount of sold land has doubled and number of owners selling their lands quadrupled. This indicates that small and joint-owned lands have been sold mostly. Number of proprietors selling their lands in the same period has increased one and a half time. Number of proprietors buying land is half of proprietors selling their lands. This means that lands have been bought by fewer buyers, so lands have been gathered by certain owners. Konya is one of the provinces that has the largest agricultural area in Turkey with 18 million decares agricultural land (8% of agricultural lands in Turkey) (TURKSTATd, 2018).

There is limited number of studies carried out in our country about agricultural land market that is a significant production input and has important problems. Studies conducted on this issue have been dealing with mostly land appraisal, capitalization interest rate of land, its share in capital as a production factor, etc. (Hayran & Gül, 2018; Demirci et al., 2007). Number of studies on land market is limited and most of them are at regional level such that there is no data on development of land prices in Turkey unlike European countries. This study has been carried out in order to set forth information on how agricultural lands change hand in

Konya, who and why buys land, who and why sells land, by this way to put forward new developments in agriculture and probable producer type about to occur.

MATERIALS AND METHODS

Primary data of this research has been obtained from questionnaires made in 234 farms with complete inventory that sell or buy agricultural land in 5 villages in each 3 counties where land buying and selling is common in Konya Province. Furthermore, registries under FRS of the Ministry of Agriculture and Forestry and registries under Land Registration Directorate have been used for data. Socio-economic features of buyers and sellers have been examined both taking into consideration the size of farms and share of sold or bought land in total area of farm. Also, clustering and factor analysis methods have been used for determining new producer type occurring as the result of selling and buying agricultural lands (Akdemir, 1995; Kalaycı, 2008; Ünver & Gamgam, 2008).

RESULTS

Distribution of farms, where questionnaire have been conducted, by their sized and their buying and selling rates have been examined under Table 1.

Considering the sizes of farms, it has been seen that small farms sell most of their lands (3/4) and selling rate decreases as size of farms increases, small farms sell their lands five times more than small farms. Same situation applies for buyers. As sizes of farms increases buying rate decreases, but large farms buy large lands at average.

When we group sellers according to size of their farms, it has been determined that criteria such as sale prices of lands, experience of farmers, real occupation of farmers, residence, whether she/he deal with agriculture directly or not, tractor asset differ significantly depending upon size of farm.

Shortness of experience period, not dealing with agriculture as a real occupation, residing outside village, distance between lands, lack of private-registered land are detected as important factors affecting small farms while selling their lands.

When we group buyers in terms of farm size, it is understood that there is a meaningful statistical correlation between sale prices of lands, experience of farmers, tractor asset, credit use and distribution of buyers by farm sizes. As farm sizes of buyer increase, sale prices of lands decrease and criteria, such as experience of farmer, education level, tractor asset, non-agricultural income, distance of land to the facility, increase.

Distribution of sellers and buyers by share of sold or bought land in total land asset of farm has been examined under Table 2.

Following results have been obtained from examination of Table 2:

1. 1/5 of producers have sold their land and left farming. These are mostly small holders and average land amount of such producers is 53 decares.

2. As share of sold land in total land existence increases, size of farm decreases.

3. 50% of farms (these are large farms and their average size is 250 decares) has increased their lands 12%, 40% of farms has increased their lands 28% and 10% of farms, 80% of which are newly established farms, has increasedtheir land 93%.

An inverse correlation between share of sold land in total amount of land and sale price of land, experience of farmer, distance between farm and main road, indebtedness, land size and education status of farmer has been detected, also statistically meaningful relation and direct correlation between share of sold land in total amount of land and farmer features such as not

dealing with agriculture as a occupation, not owing tractor, using credit and aiming to left farming has been detected.

Rate of land sales have an inverse correlation with experience period of farmer, distance between land and main road, having private-registered land and indebtedness of farmer; rate of land sales have a direct and meaningful correlation with features of farmer such as not dealing with agriculture as real occupation, not dealing with agriculture personally, not owing tractor and thinking about leaving farming.

When we examine buyers according to share of bought land in total land asset:

It has been seen that, in case of higher share of bought land in total land asset, farmers are younger, have less experience, are well educated, are not dealing with agriculture as a real occupation, residing outside village, not dealing with farming personally, not owing a tractor, using credit, considering agriculture as future and owing small sized farms and also it has seen that difference between groups in terms of these criteria is statistically meaningful.

KMO and Bartlett tests have been used to examine conformity of data with factor analysis and whether observations have a normal distribution or not. KMO test result has been calculated as 0.562 for sellers and 0.719 for buyers; Bartlett test result has been calculated as $0.000<0.05$ both for buyers and sellers, so it has been decided that data has a normal distribution and data is consistent with factor analysis.

26 socio-economic feature of sellers, which are examined, are subjected to factor analysis and 5 factors of which rate explaining difference between farms is 46.2 according to component table transformed by varimaax method has been determined. These 5 factors are real occupation of farmer, his/her expectation from agriculture, land asset, age-experience-education level, owing scattered land.

Factor value of each questionnaire result has been calculated taking varimax transformation value obtained by factor analysis into consideration. These calculated factor values have been used as input for clustering analysis and so clusters have been formed.

Sellers are divided into 3 clusters and features of these clusters are as follows:

1. Farmers who don't have sufficient income, give up hope about agriculture and leave farming (Small family-owned farms):

Farmers who deal with agriculture personally, reside in village, don't have non-agricultural income, don't use credit, don't have tractor, has low education level, are middle-aged, have small land, live far from city center relatively, leave farming against a small amount of money and sell their land not to come back to village again.

2. Farmers who are wealthy but thinking to invest in sectors other than agriculture for future:

Farmers who deal with agriculture personally, reside outside village in county or city, have non-agricultural income, are well-education relatively, are young relatively, have his/her land near city center, use credit, have tractor and have large size of land.

3. Farmers looking for job outside agriculture:

Farmers who deal with agriculture personally, reside in village, don't have non-agricultural income, using less credit, have tractor, are poorly educated, older relatively, have land at medium level, have land relatively far from city center, sell his/her land at relatively higher price, have problem in relations with neighbors and relatives, don't have private-registered land, are indebted, don't consider farming as a future, leave farming and invest in other sectors.

Factors that determine difference between groups and that are statistically meaningful according to chi square test analysis are land price, non-agricultural income, residence place, size of land, thinking about leaving farming, decision to invest in sectors other than agriculture, thoughts about changes in price of agricultural lands against agricultural products.

As the result of factor analysis realized by taking features of buyers into consideration, it has been detected that 5 factors explain difference between buyers 59,4%. These factors are occupational experience-education of farmers, land assets, their thought about feature of agriculture, their age and location of land.Buyers have been subjected to clustering analysis according to their socio-economic characteristics such as seller and 3 clusters have been determined. Features of these clusters are as follows:

1. Modernist Young Farmer

Farmers who are relatively younger, do not deal with farming as real occupation, are well-educated, use credit, want to establish new agricultural facility, consider farming as a future job, buy most of his/her land at relatively higher prices.

2. Classical Farmer

Farmers who are relatively older, deal with farming as real job, have experience, have low level education, don't have non-agricultural income, reside in village, have tractor, use less credit, want to enlarge his/her farm and buy little of his/her land.

3. Innovative Modern Farmer

Farmers who are relatively older, deal with farming as real job, have non-agricultural income, reside in village, deal with farming personally, have tractor, use credit at medium level, aim to enlarge his/her land and want to invest in new production areas in agriculture.

DISCUSSION AND CONCLUSION

Agricultural land market is very active. Consequently, on the one hand there are small family-owned farms that don't have sufficient income, cannot pay credit debts, consider their future in non-agricultural sectors and on the other hand there are producers who invest in agriculture and have different features. To present and monitor this market throughout Turkey is very important for the future of agriculture.

DECLARATION OF CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest. The founding sponsors had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript, and in the decision to publish the results.

AUTHORS' CONTRIBUTIONS

All authors contributed equally to the conception and writing of the manuscript. All authors critically revised the manuscript and approved of the final version.

REFERENCES

ALMUS, S, KIZILASLAN, N. Tokat-Zile-Güzelbeyli Beldesinde Uygulanan Arazi Toplulaştırmasında Benimsemeyi Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 17(1), 37-49, 2000.

AKDEMIR, S. Aşağı Seyhan Ovasında Tarım İşletmelerinin Sosyo Ekonomik Analizi ve Gruplandırılması. Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi 10(4); 107 – 122, 1995.

AKDEMIR, S. Les tendances lourdes de l'agriculture de la région d'Adana (Turquie), Options méditerranéennes. Agricultures familiales et politiques agricoles en Méditerranée enjeux et perspectives RAFAC, CHIEAM, Serie B, No:12, 1997.

AKDEMIR, S. Problems of financing and agricultural credit: A case study of Seyhan region. Journal of Food, Agriculture & Environment 10, 468 – 475, 2012.

AKDEMIR, S., OZCICEK, C., AND AKBAY OZDES, A. Les Stratégies de Travail et de Revenus des Ménages Ruraux Dans le Contexte des Must de Liberalisat' cas la region de Cukurova. International Center For Advanced Mediterranean Agronomic Studies, IAM, Montpellier, France, 2002.

AKDEMIR, S., AND YURDAKUL, O. Marche foncier en Turquie. In "Politiques Foncieres et Amenagement des Structures. Agricolas Dans Les Pays Mediterraneesns, CIHEAM, Monttpellier, 1994.

ARSENAULT, C. L'achat massif de terres des pays pauvres par les pays riches mieux surveillé. http://www.rfi.fr/decryptage/20130614-accaparement-terres-etrangeres-achat-pays-riches-agricole-fonds-investissement. Access Date: July 2018, 2013.

BEDESTENCI, H. Ç., AND AKÇAOZ, H. Ceyhan Ovası Tarım İşletmelerinde Arazi Piyasası. KSU Fen ve Mühendislik Dergisi 3, 154 – 162, 2000.

BULBUL, M. Tarımsal İşletmelerin Finansmanı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ankara, 2006.

CETIN, B. Uygulamalı Tarım Ekonomisi. Nobel Yayınevi, Ankara, 2013.

DEMIRCI, R., TANRIVERMIŞ, H., AND ALIEFENDIOGLU, Y. Türkiye'de arazi yönetimi ve piyasası: temel özellikleri, yasal ve kurumsal düzenlemeler, sorunlar ve değerleme çalışmaları üzerine etkileri. Üçüncü Sektör Kooperatifçilik 4, 38 – 63, 2007.

DINLER, Z. Tarım ekonomisi (Yedinci baskı).Ekin Basım Yayım ve Dağıtım, Bursa, 2014.

DUNYA BULTENI. Afrika'da toprak kiralama yarışı. http://www.dunyabulteni.net/haber/280614/afrikada-toprak-kiralama-yarisi. 2013.

FAO. http://www.fao.org/docrep/003/Y0491f/y0491f02.htm#TopOfPage Access Date: July 2018. 2017.

HAYRAN, S. AND GÜL, A. Mersin İlinde Çiftçilerin Tarımsal Kredi Kullanım Kararlarını Etkileyen Faktörler. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8(1), pp. 271-277, 2018.

KALAYCI, Ş. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Asil Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008.

LERMAN, Z. AND SHAGAIDA, N. Land policies and agricultural land markets in Russia. Land Use Policy, 24, 14-23, 2007.

MARKS-BIELSKA, R. Factors shaping the agricultural land market in Poland. Land Use Policy, 30, 791-799, 2013.

SAFER. http://www.le-prix-des-terres.fr/levolution-des-prix/prix-des-terres-et-pres/prix-des-terres-et-presregionsagricoles?departement=&commune=&locative=Choisissez &safer_ recherche=Lancer+la+recherche. Access Date: July 2018. 2017.

SAYIN, C., GÜLÇUBUK, B., BOZOĞLU, M., KOÇAK, A., ÖZALP, A., SAV, O., İLBASMIŞ, E., CEYLAN, M. Türkiye'de Tarımsal Yapıda Değişim Ve İzlenen Politikalar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi. Ankara, 2015.

TANRIVERMIŞ, H. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Fındık, Çay ve Kivi Tarımının Ekonomik Analizi ve Monokültürün Etkilerini Azaltabilme Olanakları. Ankara Ünivesitesi Basımevi, Ankara, 2006.

TRGM. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü. https://www.tarim.gov.tr/TRGM Access Date: July 2018, 2018.

TURKSTATa. http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist Access Date: July 2018, 2018.

TURKSTATb. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1004 Access Date: July 2018, 2018.

TURKSTATc. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 Access Date: July 2018, 2018.

TURKSTATd. https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr Access Date: July 2018, 2018.

UNVER, O. AND GAMGAM, H. Uygulamalı temel istatistik yöntemler. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

YOMRALIOĞLU, T., NIŞANCI, R., ÇETE, M., CANDAŞ, E. Dünya'da ve Türkiye'de taşınmaz değerlemesi. In "Türkiye'de Sürdürülebilir Arazi Yönetimi Çalıştayı", pp. 1 - 18, Okan Üniversitesi, İstanbul, 2011.

Table 1. Land sizes of farmers who sold and bought agricultural land

Size of Farm (da)		**Seller**			**Buyer**		
		%	**Size (da)**	**Selling rate (%)**	**%**	**Size (da)**	**Buying rate (%)**
0 – 47	**1**	26	26	73	9	27	56
47 – 140	**2**	50	82	31	43	86	25
140 +	**3**	24	334	29	48	314	19
Average		100	147	44	100	142	33

Table 2. Distribution of farms by share of sold or bought land in total land asset of farms

Seller				**Buyer**			
Selling Rate (%)	**(%)**	**Average Total Land Asset (decare)**	**Ratio of sold land to total land (%)**	**Buying rate (%)**	**(%)**	**Average Total Land Asset**	**Ratio of sold land to total land (%)**
<25	50	181	15	<18	50	252	12
25-99	29	91	46	18-60	40	128	28
100	21	53	100	60+	10	93	93
Average	100	147	54	Average	100	142	33

IMPACT DES CRISES SOCIO-ECONOMIQUES AU SEIN DES PAYS SUR LE COMMERCE EXTERIEUR : CAS DE LA RUSSIE ET DE LA TURQUIE

Prof. Dr. Sinasi AKDEMIR – Université de Çukurova

Yann Emmanuel MIASSI - Université de Çukurova

RESUME

L'objectif de cette étude est de présenter un outil d'analyse des effets des crises socio-économiques sur les relations d'importation et d'exportation de produits agricoles en partant du cas la Turquie et la Russie. Cette étude s'est basée principalement sur des outils de mesure d'impact des crises socio-économiques à partir des statistiques publiés par les organisations internationales et montre de façon générale si les crises ont un effet sur le commerce extérieur. Il ressort que l'analyse des informations obtenues que la Turquie et la Russie sont deux pays du G20 très dépendent l'un de l'autre en matière d'approvisionnement en fruit, légumes, blé et produits d'origine animal. Respectivement 55% et 32% des fruits et légumes produits par la Turquie sont directement exportés vers la Russie ; puis il en est de même pour la Russie qui export respectivement 50% et 26% du blé et des produits d'origine animal vers la Turquie. La Turquie et la Russie dépendent également fortement de pays tels que l'Ukraine et bien d'autres pays d'Afrique et d'Asie en termes d'approvisionnement en agrumes et de céréales. Ces relations permettent à ces pays de contribuer mutuellement au développement de leur économie. Mais il est important de notifier que des évènements imprévus tel que les crises économiques et politiques peuvent avoir un impact négatif sur les d'importation et d'exportation de produits majoritairement exportés d'un seul pays. Il est donc important de développer des politiques visant à diversifier les sources d'approvisionnement de produits agricoles afin de garantir la sécurité alimentaire des populations et le maintien de l'économie des pays.

Mots-clés : Economie, exportation, importation, produits agricoles, sécurité alimentaire.

Impact of socio-economic crises within countries on foreign trade: The case of Russia and Turkey

ABSTRACT

The objective of this study is to present a tool for analyzing the effects of socio-economic crises on the import and export relations of agricultural products between Turkey and Russia. This study was mainly based on tools for measuring the impact of socio-economic crises as well as on TUIK statistics. Analysis of the information obtained indicates that Turkey and Russia are two G20 countries that are very dependent on each other for supplies of fruit, vegetables, wheat and animal products. Respectively 55% and 32% of the fruits and vegetables produced by Turkey are directly exported to Russia; then the same is true for Russia, which exports 50% and 26% of wheat and animal products respectively to Turkey. Turkey and Russia are also highly dependent on countries like Ukraine and many other countries in Africa and Asia in terms of citrus and grain supplies. These relationships allow these countries to contribute mutually to the development of their economies. But it is important to note that unforeseen events such as economic and political crises can have a negative impact on the import and export of products mainly exported from a single country. It is therefore important to develop policies aimed at diversifying the sources of supply of agricultural products in order to guarantee the food security of the populations and the maintenance of the economy of the countries.

Keywords: Agricultural products, economy, export, food security, import.

INTRODUCTION

L'acquisition de devises étrangères, le développement de l'économie, puis le besoin d'assurer la sécurité alimentaire des populations d'une nation en termes de quantité sont des facteurs faisant naitre les relations d'importation et d'exportation entre les Etats.

Dans le monde actuel, les échanges internationaux mondiaux sont influencés par plusieurs facteurs, parmi lesquels, le prix du baril de pétrole, la conjoncture économique, l'innovation, la valeur du dollar, les règlementations et les accords entre les pays, et les relations politiques qu'entretiennent les nations (Ebert-Walkens, 2013).

Toutefois, ces échanges sont accompagnés par un accroissement des risques liés à l'approvisionnement et aux conditions de financement des importations, et plus les parties en présence sont éloignées plus ce risque s'accroit et les relations qu'elles entretiennent comportent une part d'incertitude surtout si l'un des pays souffre de restrictions douanières ou monétaires par exemple (Anonyme, 2014).

Pendant que le commerce mondial subit aujourd'hui la plus forte contraction enregistrée depuis des générations, les crises économiques mondiale constituent pour elle un choc exogène qui l'affecte de différentes manières et par différents canaux (OCDE/OMC, 2009).

Cela induit par ricochet un accroissement des risques liés à l'approvisionnement et aux conditions de financement des importations, et plus les parties en présence sont éloignées plus ce risque s'accroit et les relations qu'elles entretiennent comportent une part d'incertitude surtout si l'un des pays souffre de restrictions douanières ou monétaires (Anonyme, 2014).

La Turquie et la Russie font partie de ses parties pays dont ces dernières années, les crises économiques, politiques et sociales internes ont impacté de façon réciproque sur leurs relations d'importations et exportation. C'est dans cette optique que la présente étude vise à évaluer l'impact de ces crises sur les relations d'importation et d'exportation entre la Turquie et la Russie.

Méthodologie

Les documents scientifiques (articles, livres, etc.) et les rapports de TUIK ont été recueillis auprès de différentes sources telles que les bibliothèques universitaires et divers sites Web. Les sites Web incluent Google Scholar, Science Direct et Researchgate.

Une synthèse des documents obtenus a été réalisée afin d'analyser le contenu de ceux portant uniquement sur l'impact des crises socio-économiques au sein des pays sur le commerce extérieur.

Résultats et discussion

Exportation de produits agricoles de Turquie vers la Russie

Les données suivantes couvrent la période de 2008 à 2016 (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015 ; Diş Ticaret, 2016 ; Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, 2016). D'après toutes les informations obtenues, il apparaît que les fruits sont de loin les produits les plus exportés par la Russie depuis la Turquie. La Russie exporte plus de 50% des fruits qu'elle consomme de Turquie. Outre les fruits, les légumes restent l'un des produits les plus exportés avec 32%. Après ces produits, suivez les fruits de mer et les graines.

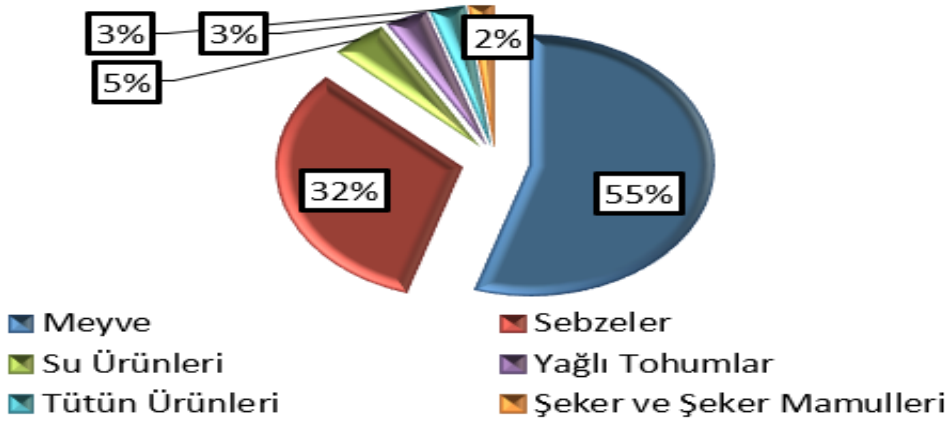

Figure 1 : Part des produits exportés par la Russie de la Turquie (a)

Importation de produits agricoles de Russie vers la Turquie

La Turquie importe principalement des céréales et des produits d'origine animale en provenance de Russie, représentant respectivement 53% et 32% des exportations (Diş Ticaret, 2016).

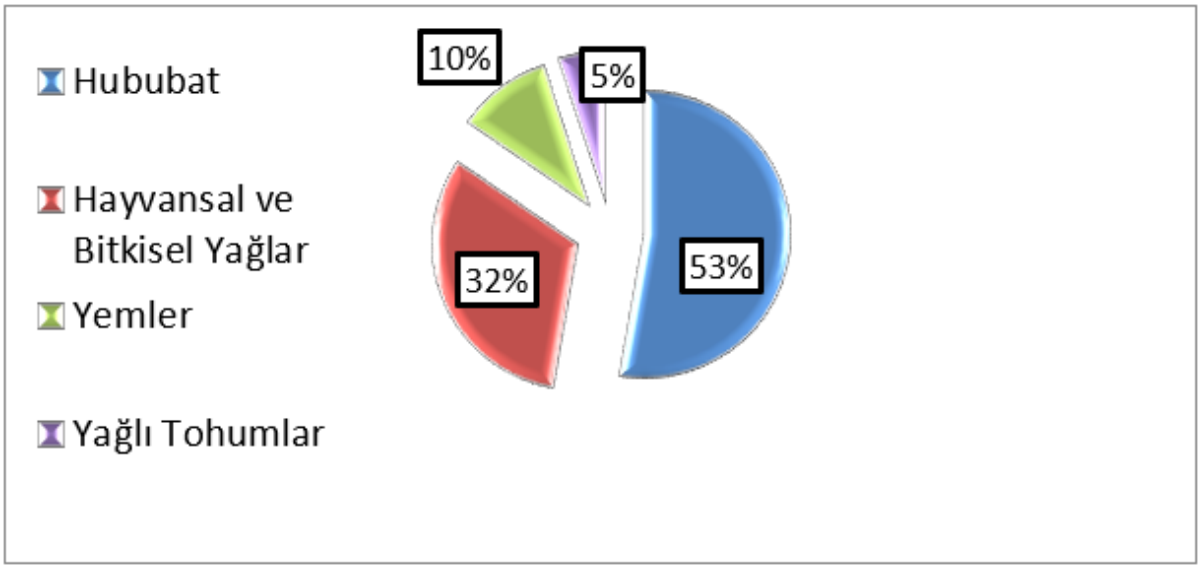

Figure 2 : Part des produits exportés par la Russie de la Turquie (b)

Principaux produits agricoles exportés de Turquie vers la Russie

Les principaux fruits exportés de la Turquie vers la Russie sont : l'orange et la tomate ; respectivement avec 35% et 31% (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015).

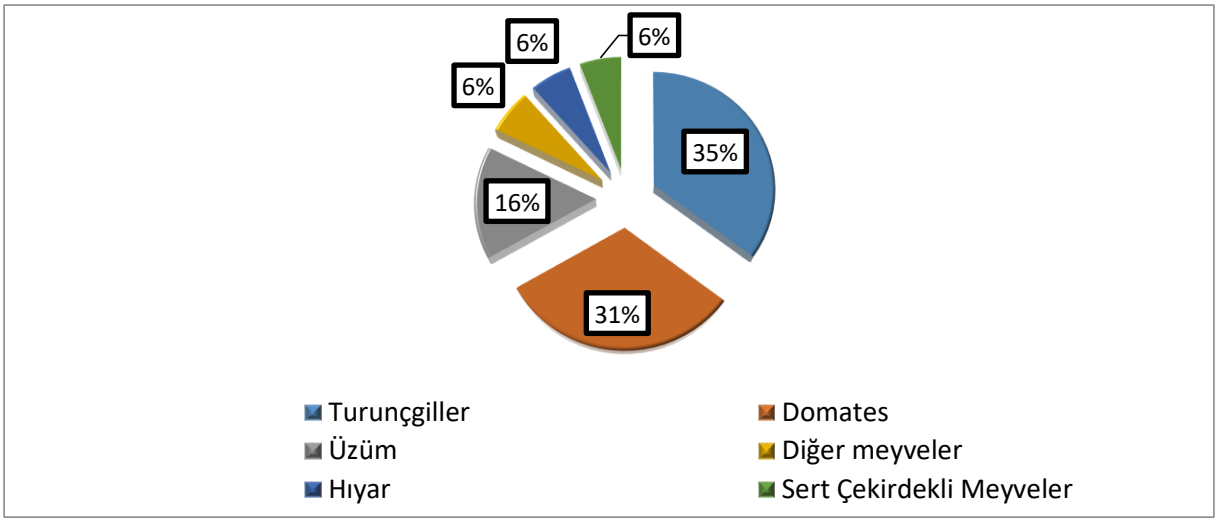

Figure 3 : Part des produits exportés par la Russie de la Turquie (c)

Portion de parties d'orange importées par la Russie

Ce diagramme confirme la conclusion ci-dessus. La Turquie est le plus grand exportateur d'oranges vers la Russie. Après la Turquie, suivez le Maroc et l'Egypte (Diş Ticaret, 2016).

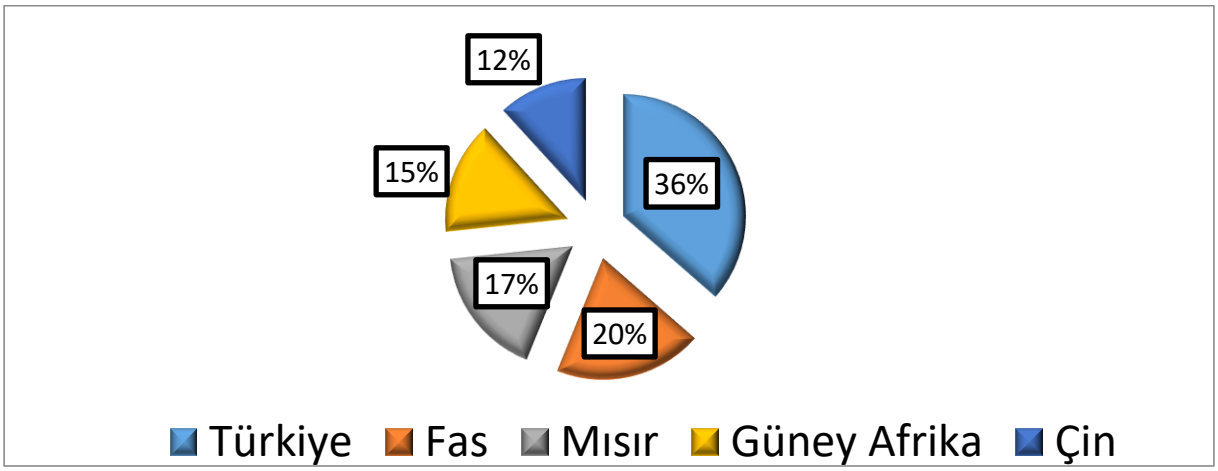

Figure 4 : Part d'oranges importés par la Russie

Portion de morceaux de tomates importés par la Russie

Comme pour l'orange, il en va de même pour l'exportation de tomates (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015).

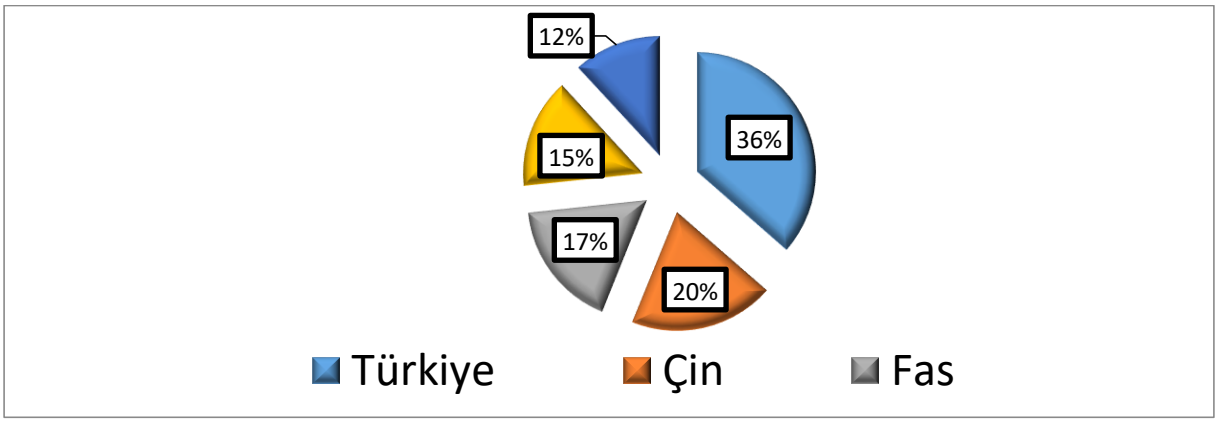

Figure 5 : Part de tomates importés par la Russie

Portion de parties de raisin importées par la Russie

La Russie exporte également 60% des raisons pour lesquelles elle consomme de la Turquie.

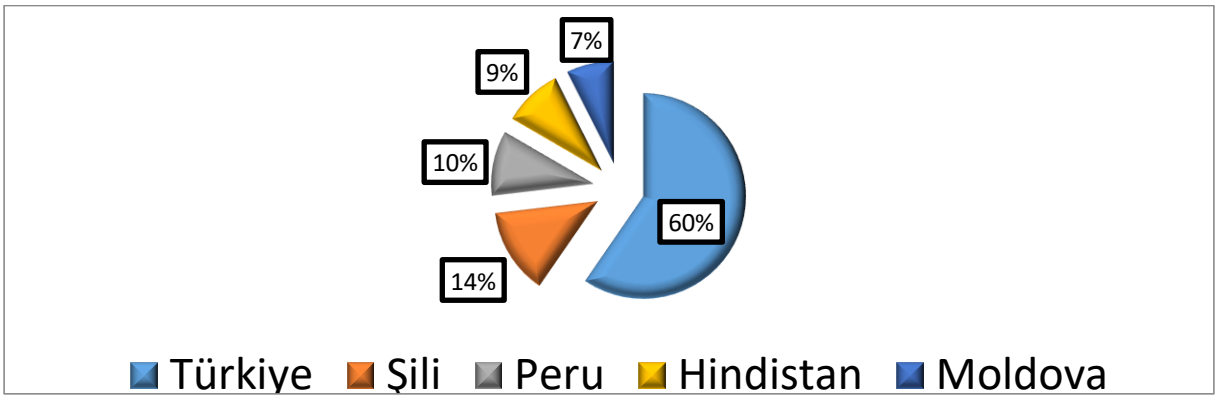

Figure 6 : Part de tomates importés par la Russie

Portion de parties de maïs importées par la Russie

Étant donné que la Turquie est considérée comme l'un des principaux producteurs mondiaux de blé, la Russie fournit près de 80% de son blé. La part restante provient de pays comme l'Inde et l'Ukraine (Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, 2016).

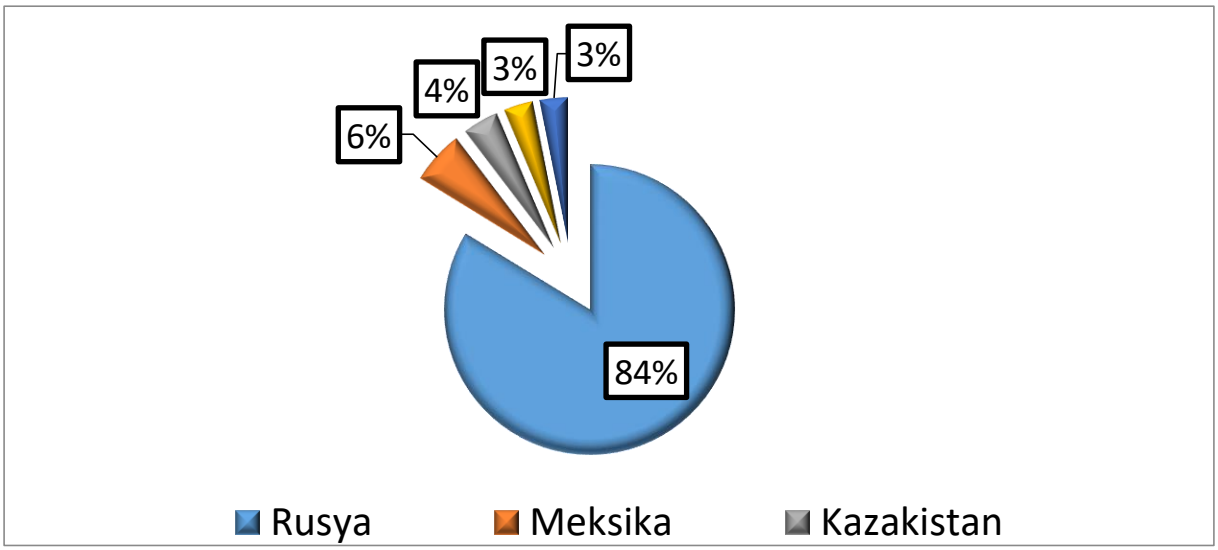

Figure 7 : Part de maïs importés par la Russie

Portion de parties d'huiles de tournesol, d'aspire et de graines de coton importées de Russie

La proximité de la Turquie avec la Russie est l'un des paramètres qui rendent les relations d'importation et d'exportation entre ces pays intenses. Près de 70% de la quantité d'huiles de tournesol, d'aspire et de coton exporté par la Russie est destinée à la Turquie (Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, 2016).

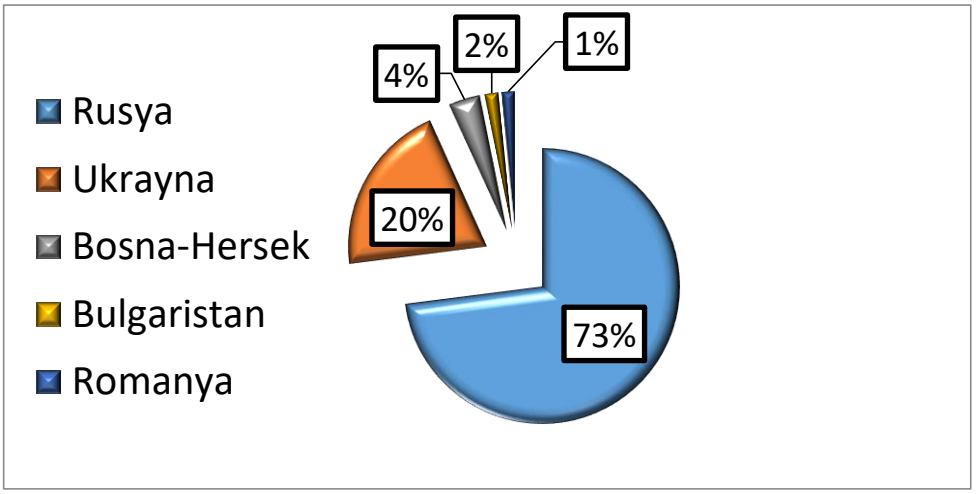

Figure 8 : Part de produits agricoles divers importés par la Russie

Coût total des importations entre 2005 et 2018

Sur la base des statistiques obtenues, ce graphique a permis de suivre l'évolution du coût total des exportations réalisées par la Turquie entre 2005 et 2018.

L'analyse du graphique montre que la Turquie a enregistré son niveau d'exportations le plus élevé en 2012. Cependant, de 2012 à 2018, l'instabilité économique du pays a entraîné une baisse progressive du niveau des exportations. Les niveaux les plus critiques ont été enregistrés en 2016 et 2005 à la suite de l'instabilité politique (comme le coup d'État manqué de 2016), ainsi que d'autres crises sociales et économiques (Ticaret Bakanlığı, 2019).

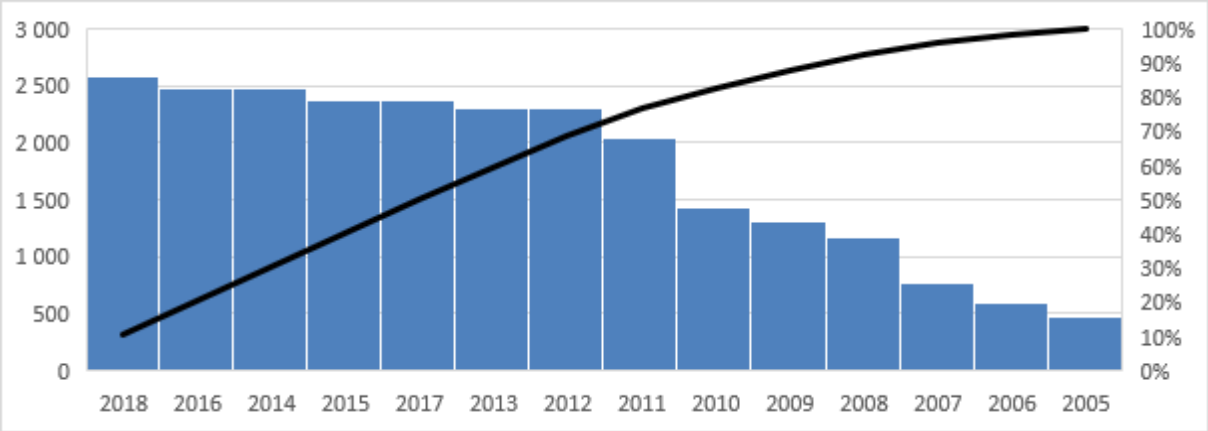

Figure 9 : Valeur total des importations entre 2005 et 2018

Comme nous pouvons le voir, les exportations et les importations ont été affectées de la même manière. En d'autres termes, les crises politiques, économiques et sociales influencent à la fois les importations et les exportations.

La part de la Turquie dans les importations de produits alimentaires russes en 2019 était de 4%. Bien que ce potentiel d'exportation alimentaire vers la Russie soit de 15,6 milliards de dollars, seulement 0,6% de ce potentiel a été réalisé. Cela est principalement dû à des situations de crise.

Les principaux produits alimentaires à fort potentiel d'exportation sont notamment les tomates (fraîches / réfrigérées) ainsi que certains produits céréaliers.

Conclusion

Cette étude s'appuie principalement sur des outils de mesure de l'impact des crises socio-économiques à partir de statistiques publiées par des organisations internationales et montre généralement si les crises ont un effet sur le commerce extérieur. L'analyse des informations obtenues montre que la Turquie et la Russie sont deux pays du G20 très dépendants l'un de l'autre pour l'approvisionnement en fruits, légumes, blé et produits d'origine animale. La Turquie et la Russie dépendent également fortement de pays comme l'Ukraine et de nombreux autres pays d'Afrique et d'Asie en termes d'approvisionnement en agrumes et en céréales. Ces relations permettent à ces pays de contribuer mutuellement au développement de leurs économies. Mais il est important de noter que des événements imprévus tels que des crises économiques et politiques peuvent avoir un impact négatif sur l'importation et l'exportation de produits principalement exportés d'un seul pays. Il est donc important de développer des politiques visant à diversifier les sources d'approvisionnement en produits agricoles afin de garantir la sécurité alimentaire des populations et le maintien de l'économie des pays.

REFERENCES

Anonyme, 2014. L'opération d'importation, une méthode, des outils, 59 p.

Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, 2016. Rusya federasyonunun yaptirim kararinin ülkemiz tarim ticaretine ilişkin muhtemel sonuçlari, 20 p.

Diş Ticaret, 2016. TARIMDA DIŞ TİCARET ÖZETİ, Tarim Reformu Genel Müdürlüğü, 28 p.

Ebert-Walkens, 2013. Les motivations et obstacles à l'importation pour les PME du Québec, Mémoire Présenté, Université Du Québec, 146 P.

Gida Tarim ve Hayvancilik Bakanliği, 2015. 2015 Yili Ocak - Ağustos Dönemi Diş Ticaret Verileri, Tarim Reformu Genel Müdürlüğü, İstatistik Ve Değerlendirme DAİRE BAŞKANLIĞI, 39 p.

OCDE & OMC, 2009. L'impact de la crise économique sur l'aide pour le commerce, L'aide pour le commerce : panorama 2009, entretenir l'élan, 13 p.

Ticaret Bakanlığı, 2019. Rusya federasyonu/st. Petersburg gida sanayi ürünleriyerinde pazar araştirmasi, 89 p.

AVRUPA TOPLUM GÜVENLİĞİ VE GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi Selin ERKUL - Akdeniz Üniversitesi
Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR - Akdeniz Üniversitesi

ÖZET

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişim, güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasına neden olmuş ve güvenlik, geleneksel tanımlamasından çıkarak derinleşmiş ve anlamı genişlemiştir. Göç, bu yeni tanımlama içerisinde bir "tehdit" olarak algılanmış ve bu sebeple istikrarsızlığın ve güvensizliğin kaynağı olarak görülmüştür. Avrupa için önemli bir sorun olarak gündeme gelen göç konusu "kimlik" olarak tanımlanan güvenlik konularının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Bugün, Avrupa toplumu için göç ve güvenlik kavramları yine ve yeniden düşünülmesi gereken kavramlar olmuşlardır. Özellikle devlet güvenliği, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik alanları ön plana çıkmıştır. 1990'larda Avrupa'nın toplum güvenliği konusu özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa'ya bütünleşme sürecinde gündeme gelmiş ve bu entegrasyonun tetiklediği göçün Batı toplumu için tehdit olarak algılanması toplum güvenliği çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. 2011'de Suriye'de başlayan iç savaşı sonucunda Avrupa'ya göç dalgası konuyu yeniden "önemle" gündeme getirmiştir ve Avrupa'nın öncelikli olarak önlem alınması gereken konuları arasında göçü zirveye taşımıştır. Göçlerin artan etkileri ise devletleri ve toplumları önlem alma mecburiyetinde bırakmış ve konuyu önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir. Avrupa için önemli bir sorun olarak gündeme gelen göç konusu "kimlik" olarak tanımlanan güvenlik konularının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Bugün, Avrupa toplumu için göç ve güvenlik kavramları yine ve yeniden düşünülmesi gereken kavramlar olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Güvenlik, Göç, Güvenlikleştirme, Avrupa Toplum Güvenliği.

SOCIETIAL SECURITY OF EUROPE AND SECURIZATION OF MIGRATION

ABSTRACT

When the Cold War came to an end, there was some changes in international relations which bring about the redefining of the concept of "security". The traditional meaning of security turned into a new form and meaning also got deep and wide.By the new concept of security, migration has accepted as a threat and also it has seen the reason of instability and insecurity in society. For European Society, migration became the most important problem and it caused to rehash the concept of "identity security" again. Nowadays, migration is made up the agenda of social security. The first part discusses the concept of "societal security".In 1990s, especially after the Union of Soviet Socialist Republics collapsed, societal security became the agenda of community. When the East German- German Democratic Republic- were reunited and joined to the West Europe, there was a huge migration movement to West. For Europe, it was the threat to the identity of society which may cause some changes the European identity. This article presents the securitazion of migration by the Europe. How the discourse about migration shifts toward an emphasis on security.

Keywords: Societal Security, Securitization, Migration and Europe.

GİRİŞ

Günümüzde, devletler ve toplumlar için güvenlik tehditleri özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde farklılaşmış ve yeni tehditler daha az tahmin edilebilir olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişim, güvenlik kavramının yeniden

tanımlanmasına neden olmuş ve güvenlik, geleneksel tanımlamasından çıkarak derinleşmiş ve anlamı genişlemiştir. Göç, bu yeni tanımlama içerisinde bir "tehdit" olarak algılanmış ve bu sebeple istikrarsızlığın ve güvensizliğin kaynağı olarak görülmüştür. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası göçmen/öteki ve terör algısı Avrupa'nın güvenliğinde göçün yine ve yeniden tartışılmasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası terörizm, güvenlik ve göç kavramları çok sık beraber zikredilmiş ve bunun sonucunda göç, en önemli güvenlik endişelerinden biri haline gelmiştir.

Son dönemde Ortadoğu coğrafyasında yaşanan iç karışıklıklar ve terör faaliyetlerinin etkisiyle Avrupa için önemli bir sorun olarak gündeme gelen göç konusu "kimlik" olarak tanımlanan güvenlik konularının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Bugün, Avrupa toplumu için göç ve güvenlik kavramları yine ve yeniden düşünülmesi gereken kavramlar olmuşlardır. Özellikle devlet güvenliği, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik alanları ön plana çıkmıştır. Göçlerin artan etkileri ise devletleri ve toplumları önlem alma mecburiyetinde bırakmış ve konuyu önemli bir gündem maddesi haline getirmiştir.

Özellikle 1990'larda Avrupa'nın toplum güvenliği konusu Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa'ya entegrasyonu sürecinde gündeme gelmiş ve bu entegrasyonun tetiklediği göçün Batı toplumu için tehdit olarak algılanması toplum güvenliği çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. Avrupa'nın yaşamakta olduğu "bir kimlik etrafında bütünleşme" süreci yani "biz" olma çabası, bu göç akımından oldukça etkilenmiştir. Diğer bir göç dalgası, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılma sürecinde Balkan coğrafyasında meydana gelen savaş ve çatışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Son olarak, 2011'de Suriye'de başlayan iç savaşı sonucunda Avrupa'ya göç dalgası bu konuyu yeniden "önemle" gündeme getirmiştir ve Avrupa'nın öncelikli olarak önlem alınması gereken konuları arasında göçü zirveye taşımıştır.

Bu çalışmada, güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde Avrupa'nın en önemli sorunlarından biri olan göç konusunun tartışılması hedeflemiştir. Göçü bir güvenlik konusu olarak çerçevelendirme süreci üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde güvenlik kavramından ve güvenlik çalışmalarının değişen gündeminden bahsedilmiştir.İkinci bölümde, güvenlik çalışmalarında yeni bir güvenlik alanı olan toplumsal güvenlik kavramından ve yeni tehditlere karşı ortaya atılan bir yaklaşım olan güvenlikleştirme teorisinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa güvenliğinin değişen gündeminde göç üzerine yapılan tartışmalara yer verilmiştir. Son bölümde ise, göç konusunun Avrupa için yeniden güvenlikleştirilmesi ile ilgili güncel tartışmalar çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle, göç olgusunun Avrupa güvenliği için tehdit olarak görülmesinden önce güvenlik kavramı ve güvenlik çalışmalarının değişen gündeminden bahsetmek yerinde olacaktır.

1. Güvenlik Kavramı ve Güvenlik Çalışmalarının Değişen Gündemi

Güvenlik, üzerinde uzlaşılan ve tek bir tanımı olmayan, bu yüzden de çok tartışılan bir kavramdır. Bunun en temel nedeni güvenlik olgusunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim ve farklı teorik yaklaşımların evrensel bir güvenlik tanımının yapılmasını ve bu tanımın kavramsallaştırılmasını imkânsız hale getirmesidir.[1] Kelime anlamı "korkudan uzak ve güvende olma durumu" olan güvenlik kavramını farklı yazarlar farklı şekilde tanımlamışlardır. Örneğin Wolfers, objektif yaklaşımla sahip olunan değerlere karşı tehdidin olmaması, sübjektif olarak ise, bu değerlere karşı bir saldırı olacağı korkusunun olmaması olarak tanımlamıştır.[2] Waever ise, güvenliği bir tehdidin varlığı ve bu tehdide karşı tedbirlerin

[1]J. Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s.73.

[2]A. Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly* 67, 4.,1952, s.485.

alınması olarak, güvenliksizliği ise, bir güvenlik sorunun olduğu ve buna karşı yeterli tedbirin alınmadığı bir durum olarak tanımlamıştır.[3]

Güvenlik tanımı üzerinde ortak bir mutabakat olmamasına rağmen, kavram genel olarak iki temel soru çerçevesinde kolaylıkla tanımlanabilmektedir. Bu iki soruya verilen yanıtlar ile güvenlik kavramının tanımlanması daha açık olmaktadır. Bu sorular "kimin için güvenlik?" ve "hangi değerler için güvenlik?" sorularıdır.[4] Bu çerçeveden yola çıkarak güvenlik çalışmalarının başlangıcında güvenliğin geleneksel olarak devlet merkezli ve ulusal güvenlik kavramıyla özdeşleştirildiğini söyleyebiliriz.[5] Güvenlik, devlet için ulusal çıkarların korunması temelinde tanımlanmıştır. Ulusal güvenlik, güvenliğin tüm alanları için anahtar kavram olmuş ve devletlerin kendilerine yönelik tehditlerle mücadele edebilmek için askeri imkân ve kabiliyetlerin kullanılması olarak da tanımlanmıştır.[6] Bu tanımlamanın yapılmasında Soğuk Savaş döneminin etkisi kaçınılmazdır. Devletin temel referans nesnesi olduğu ve tehdit denildiğinde askeri tehdidin anlaşıldığı ve devletin bekasının en önemli korunacak değer olması bu dönemin temel özelliği olmuştur. Bu nedenle Soğuk Savaş, ulusal çıkarın devletler için yüksek önemde olmasından dolayı, güvenlik alanında çalışan Robert Osgood, Arnold Wolfers ve Henry Kissinger gibi isimlerin güvenliği realist bakış açısıyla ve geleneksel olarak devlet merkezli olarak ve güvenliğin tesisinde ise askeri gücün önemi üzerinden güvenlik dar bir bakış açısıyla tanımlanmıştır.[7] Devletlerin güvenliklerinin tesisinde kendi güçlerine dayanmaları[8] ise, bu dönemde esas olmuştur.[9] Bir başka deyişle, güvenlik, Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin temel aktörü olan devletin bekasına yönelik tehditlerin askeri tedbirlerle ortadan kaldırılması şeklinde anlaşılmıştır.

1980'li yıllar Soğuk Savaş dönemine hâkim olan rekabet ortamının aksine, gerginliğin azaldığı ve yumuşama dönemine geçişinde etkisiyle güvenlik çalışmalarının alanının genişlemesine ve derinleşmesine neden olan bir dönem olmuştur. Söz konusu bu değişimin güvenliğin tanımında da kendini göstermesi kaçınılmaz olmuştur. Geleneksel devletin güvenliği/ulusal güvenlik konuları yerini birey ve toplumsal güvenlik gibi konulara bırakmıştır.[10] Bu dönemle birlikte geleneksel güvenlik çalışmalarının odaklandığı devlet merkezli olması ve güvenliğin askeri tanımına odaklanan bakış açısının yetersizliği ortaya çıkmış ve güvenlik çalışmalarında önemli bir değişim meydana gelmiştir. Yeni tehdit kaynaklarının varlığı ile güvenlik meselesi farklı sektörleri de kapsayacak şekilde genişlemiş ve askeri güvenliğin yanı sıra ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörlerden de gittikçe artan bir şekilde tehdit algısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu değişimde ve yeni yaklaşımlarda Kopenhag Okulu'nun önemli bir yeri olmuştur. 1983 yılında yayınlanan "*People, States and Fear*" adlı eseriyle Buzan, geleneksel güvenlik

[3]O. Waever, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (Ed.), On Security, New York: Columbia University Press, 1995, s. 47.
[4]D. A. Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, 1997, Vol.23, s.13.
[5]M. D. Calvelty & V. Mauer, "Introduction", in M. D. Calvelty & V. Mauer (Ed.) *The Routledge Handbook Of Security Studies*, New York, Routlege, 2010, s.2.
[6]Baylis "Uluslararası İlişkilerde", s.73.
[7]E. Smith, "The Traditional Routes to Security: Realism and Liberalism", in P. Hough, S. Malik, A. Moran &B. Pilbeam (Ed.), *International Security Studies Theory and Practice*, New York, Routlege, 2015, s.16.
[8]"Self-help" kavramı; devletlerin en temel amacının hayatta kalmaları olduğundan, güvenliklerini sağlamak için güçlerini maksimize etmeye çalışmaları ve esas olarak kendi güçlerine dayanmalarını ifade eder. A. Wendt, "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol:46, No:2, (Spring, 1992), s. 395-396.
[9]M, Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 1, Sayı:1, 2004, s. 34.
[10]Waever, "Securitization", s. 47.

çalışmalarında önemli bir dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur.[11] Buzan, askeri güvenlik alanındaki tartışmasını politik, ekonomik ve toplumsal alanlara doğru genişletmiş ve güvenliğin askeri güvenlik ile başladığını fakat bu yeni sektörlerce tehdit edilmeye başlandığına vurgu yapmıştır.[12] Güvenlik çalışmalarına toplum ve birey güvenliği alanları da eklenmiştir. Buzan bu çıkışıyla devletin yanında yeni referans nesnelerinin de güvenlik çalışmalarına dâhil edildiğini vurgulamaktadırlar.[13] Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan ve yeni bir güvenlik alanı olan toplumsal güvenlik kavramına çalışmanın bir sonraki bölümünde değinilmiştir.

2. Toplumsal Güvenlik Alanı ve Güvenlikleştirme Teorisi

Güvenlik çalışmaları için ulusal güvenlik kavramı anahtar kavram olmuştur. Fakat 1980'li yıllar ile birlikte güvenlik alanına yeni bir alan daha eklenmiştir. Bu yeni güvenlik alanı toplumsal güvenlik alanıdır. Bu yeni alanla birlikte güvenliği tehdit altında olan aktörün devlet olduğu düşüncesi değişime uğramıştır. Buzan, güvenliğin sadece devlet güvenliği olmadığını, tüm insan ve insan topluluklarını ilgilendiren bir alan olduğunu bu yüzden güvenliği sadece devlet güvenliği olarak sınırlandırmanın doğal olarak yetersiz ve sığ bir tanımlama olacağını ve devlet güvenliğinin aynı zamanda insan ve toplum güvenliğine de bağlı olduğuna vurgu yapmıştır.[14]

Toplumsal güvenlik alanını kısaca kimlik güvenliği olarak da tanımlayabiliriz. Toplumsal güvenlik alanında temel kavramımız kimliktir. Çünkü toplum, kimlikle ve bireylerin kendilerini bir topluluğa ait ve o topluluğun üyeleri olarak tanımlamalarıyla ilgilidir. Toplumsal güvenlik kavramı, güvenliğin referans nesnesini devletten topluma çevirmiştir. Nitekim Waever, toplumsal güvenlik kavramını bir topluluğun kimliğine yönelik olduğu düşünülen bir tehdide karşı savunulması olarak tanımlamıştır.[15]

Toplumsal güvenlik alanının ön plana çıkmasının en temel nedeni Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa'ya entegrasyonudur. Bu entegrasyonun tetiklediği göçün Batı toplumu için tehdit olarak algılanması toplum güvenliği çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışmaların artması ile kimliğe ve kültüre yönelimin söz konusu olması bir diğer etkendir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin akabinde Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması sürecinde yaşanan savaşlar ile etnik çatışmaların bölgeye yayılması korkusu toplumsal güvenliğin sağlanmasının önemli olduğunu göstermiştir.[16]

Toplumsal güvenlik alanında kimliğe yönelik tehditler en önemli tehditler olarak kabul edilmiştir. Tehditlerin çeşitlenmeye başlaması ve devletlerin sınırlarını aşan kimlik, göç, din gibi konulardan kaynaklanan tehditlerin yeni güvenlik gündemlerini oluşturması ve bunların sebep olduğu çatışma ortamı, güvensizliğe neden olmuştur. Toplumsal güvenlik alanında güvensizlik durumuna yola açabilecek korkuların başında ise, kişinin kendi kimliğine zarar vereceği düşünülen göç ve farklı kimlikler akla gelmektedir.[17] Diğer bir deyişle, göç konusu

[11] D. Williams, "Security Studies An Introduction" in P. D. Williams (Ed.), *Secruity Studies: An Introduction*, New York, Routlege,2008, s.2.
[12] Waewer, s.52.
[13] B. Buzan, O. Waever ve J. Wilde, "Security: A New Framework for Analysis", Boulder: Lynne Rienner Pub, 1998, s. 7-8.
[14] Williams, "Security Studies", s.4.
[15] O. Waewer, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s. 153.
[16] Waewer, ''Toplumsal Güvenliğin", ss.154-155.
[17] Waewer, s.152.

toplumsal güvensizlik konusu olarak görülmüştür ve nüfusun yapısındaki olası değişim tehdit olarak algılanmıştır.

Herhangi bir kimlik grubu ya da topluluk, herhangi bir durumu kendi varlığına ve bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak tanımlar ise, toplumsal güvensizlik durumu oluşur.[18] Toplumsal güvenliğin objesi geniş grupların taşımış olduğu aidiyet ve sadakat hissi sonucunda "biz" düşüncesinin tehdit edildiği konusunda erişilen anlaşma olarak tasarlanmıştır.[19] Toplumsal güvenlik alanında kimlik ile ifade edilen güvenlik konularını yani kültür, topluluk, ulus, toplumsal cinsiyet, din gibi alanlarda güvenliğin devam ettirilmesi hem toplumlar hem de devletler için öncelikli olmuştur ve bu değerlerin güvenliğinin sağlanması için acil önlemler alınması gerekli görülmüştür. Toplumsal güvenlik sektöründe, referans nesnesi devlet değil, daha çok kollektif kimliklerdir. Göçmenlik ya da rakip kimlikler, kollektif kimlik sahipleri tarafından güvenlikleştirilmişlerdir. İşte bu noktada güvenliğin tesis edilmesine yönelik olarak yeni bir yaklaşım olan "güvenlikleştirme teorisi" öne çıkmıştır.

Güvenlikleştirme yaklaşımı, 1995 yılında "*Securitization and Desecuritization"* adlı makalede Waever tarafından ortaya atılan bir yaklaşımdır. Teori, güvenlik konularının söz-edimler aracılığıyla ortaya çıktığını ve güvenlik konularının tehdit olarak görülmesini "*güvenlikleştirme*" olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımda güvenlik, objektif bir durum olmanın ötesinde söylemsel olarak konumlandırılmış ve tanımlanmıştır. Güvenliğe yönelik tehditler güvenlikleştirici aktörler tarafından inşa edilen bir süreç olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte söz konusu aktör, bir referans nesnesinin tehdit altında olduğunu söyleyerek ve söz-eylem ile bu tehdide yönelik önlem almaya ikna etmeye çalışarak tehdidi güvenlikleştirmektedir.[20] Bir diğer deyişle, inşacı yaklaşım ile aktörler güvenliği yeniden inşa etmekte ve bu sürecin sonunda güvenliğe yönelik tehditler yaratılmaktadır.

Yaklaşım inşa edilmiş olan güvenlik tehditlerine karşı acil önlemlerin alınması gerektiğini öngörmektedir. Alınan acil tedbirlerle güvenlik tehditlerinin güvenlik-dışılaştırma[21]sı amaçlanmaktadır. Acil önlem gerektiren konuların inşa edilmesiyle, bu önlemler bir politika olarak meşrulaştırma aracı olarak işlev görmektedirler. Güvenlikleştirme sürecinde, öncelikle varlığa yönelik tehdit iddiasının söz konusu olması ve bu tehdidin bertaraf edilmesi için acil önlemlerin alınması ve bu önlemlere meşruiyet kazandırılması gerekmektedir. Bu şekilde güvenliğin kapsamı söylemler aracılığıyla yeniden yapılandırılmaktadır.

Güvenlikleştirmenin dört temel birleşeni bulunmaktadır. Bunlar bir tehdidin varlığı, referans nesnesi, olağanüstü önlemler alınması ve devlet elit veya temsilcileridir.[22] Güvenlikleştirici aktörler olarak devlet temsilcileri ve elitler, yani devlete veya devletin temel değerlerine karşı herhangi bir tehdit algısı olduğuna işaret ederler ise, bu konunun üstesinden gelebilmek ve tehdidi bertaraf edebilmek için olağanüstü önlemlerin alınmasını zorunlu kılarak çeşitli politikalar üreterek bu politikaları meşru zemine oturtmaya çalışmaktadırlar.[23] Güvenlikleştirme yaklaşımı açısından en önemli noktalardan biri, söz konusu güvenlikleştirme eyleminin gerçek bir tehdide karşı mı, yoksa söz ve eylemler sonucu yaratılan tehdit algılarına karşı mı yapıldığıdır -ki politik çıkar elde etmek isteyen devlet yöneticileri/elitleri ikinci yolu kullanma eğilimi sergilemektedirler. Bir diğer deyişle, güvenlikleştirme yaklaşımı politikadaki mevcut konuların üst bir konuma çıkarılması ve

[18] Waewer, s.155.
[19] Buzan, Waever, Wilde, "Security", s. 4.
[20] Waever, s. 47.
[21] Güvenlikdışılaştırma, daha önce tehdit olan bir konunun artık güvenlik konusu olmaması durumudur. B. Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, sayı 18 (Yaz 2008), s.108.
[22] Buzan, Waever, Wilde, "Security", s. 21.
[23] Buzan, Waever, Wilde, "Security", s. 22.

yeniden önemle sahneye konulmasıdır. Bu konuların başında göç, çevre, iklim değişikliği gibi konular, güvenlikleştirici aktörler tarafından tehdit olarak yapılandırıldığı zaman bir tehdide dönüşmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni tehditleri ortaya çıkması bu tehditlerin analizi çerçevesine güvenlikleştirme yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşım, daha çok kimlikle ilgili sorunların ne zaman ve nasıl toplum tarafından güvenlik konusu olarak ele alınması ve kimlikle ilgili kesin sorunların güvenlikleştirilmesine yol açan politikaların ortaya çıkmasına da işaret etmektedir. Waever, güvenlik konularının politik düzenin temelini sarstığını ve bu problemlere karşı bir tehdide maksimum çabanın harekete geçirilmesiyle cevap verilmelidir, düşüncesindedir.[24] Güvenlikleştirmenin gerçekleşmesi ile güvenlik konusu bir tehdit olarak gösterilir ve bu konu diğer konulardan öncelikle olarak tedbir alınması gerekliliğini beraberinde getirir.[25] Bir devlet eliti, güvenlik kavramını söz-edimler yoluyla kullanarak belli bir gelişmeyi tehdit olarak algılar ve bu gelişmeyi engellemek için gerekli tüm araçları kullanma hakkını talep ederse o konu/gelişme güvenlikleştirilmiş olur.[26] Diğer bir deyişle, bir konu ya da tehdit unsuru elitler tarafından güvenlik problemi olarak deklare edildiğinde güvenlik konusu haline gelmektedir.[27] Dolayısıyla, güvenlik konuları önceleri gerçek bir güvenlik konusu olmayıp, söz-edimler aracılığıyla güvenlikleştiriciler tarafından bilinçli olarak güvenlik konusu haline getirildiği ve bu durumun kitleler tarafından kabul edilmesiyle gerçek bir tehdit haline dönüştürülmektedir.

3. Avrupa Toplum Güvenliği ve Göç

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Avrupa güvenliğinde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Doğu Bloğu üyesi devletlerde komünizm döneminde bastırılmış etnik çatışmalar ve kimlik konularının çatışmaya dönüşmesi Avrupa güvenliği için bu dönemde büyük bir risk taşıyordu. Bu sebeple Doğu Bloğu'nun dağılması güvenlikle ilgili konuların Avrupa'nın gündeminde öncelikli konu olmasına neden olmuştur. 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi Madde 30/6/a ile ilk kez askeri olmayan güvenlik kavramı gündeme gelmiştir.[28] İdeolojik bölünmenin sona erdiği bu dönemde sorunların barışçıl yollarla çözülmesi Avrupa toplumu için öncelikliydi.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve birlikten ayrılan devletlerin Batı ile bütünleşme süreci, Batı Avrupalı devlet ve toplumlar da kimliklerinin tehdit altında olduğunu düşüncesinin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu bir göç istilasıydı ve göçmenler, yabancı ve düşman olarak görülmekteydi.[29] 1990'lı yıllardan sonra ise, kimliğe ve kültüre yönelim, Avrupa'da toplumsal güvenlik kavramının önemini artırmıştır. Bunun nedenine bakıldığında özellikle Eski Sovyet coğrafyasındaki etnik çatışmaların artması oldukça etkili olmuştur.Eski Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan etnik çatışmalar ve bunun Avrupa'ya sıçraması korkusu ve güneyden kuzeye kitlesel bir göç dalgasının olması korkusu, toplumsal güvenliğin öncelikli olması sonucunu doğurmuştur.[30]

Yine bu konuda ''biz'' kimliğinin savunmak için alınan önlemler gündeme gelmiştir. Peki "biz" kimliği nasıl inşa edilmektedir? Ben ve öteki ayrımının toplum içerisinde belirginleştirilmesi ve toplumun bu ayrıma göre hareket etmesi ile gerçekleşecektir. Böylece

[24] Waever, s. 54.
[25] Buzan, Waver, Wilde, s. 24.
[26] Waever, 1995, s. 55.
[27] Waever, s.54.
[28] Avrupa Tek Senedi Madde 30/6/a.
[29] O. Waever, B. Buzan, M. Kelstrup, P. Lemanitre, "Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe", Centre For Peace and Conflict Research Copenhagen, London, 1993, s.2-3.
[30] Waever, Buzan, Kelstrup, Lemanitre, "Identity", s.11.

toplum üyeleri öteki tarafından gelebilecek olası tehditlere karşı korunmak ve kendini savunmak için harekete geçecektir. Başka bir deyişle, "biz"in savunulması eyleme geçmeyi gerektirmektedir. Bu sebeple kimlikler çok kolay bir şekilde güvenlikleştirilebilmektedir.[31] Kimliğe yönelik bir tehdit olması ya da güvensizlik olması durumunda güvenlikleştirici aktörler tarafından güvensizliğin bertaraf edilmesi için tehditler güvenlikleştirilir. Kimliğin güvenlikleştirilmesine bakıldığında aktörlerin kimliklerini savunması ve bunun sağlanabilmesi için toplumsal güvenlik politikaları izlenmesi anlaşılmaktadır.[32]

Toplumsal güvenlik söz konusu olduğundan ilk akla gelen tehdit unsuru göçtür. Göç konusu, insanlık tarihinin en eski konularından biri olduğu bilinmektedir. İnsanlar tarihin başlangıcından bu yana çeşitli nedenlerle yer değiştirmekte ve göç etmektedirler. Örneğin, ekonomik nedenlerle, dini özgürlüklerinin kısıtlanması ya da bir iç savaşın yarattığı mağduriyetten dolayı göç edebilmektedirler. Huysman, göç ve göçmenlerin toplumun ahengini bozan ve istikrarsızlık nedeni olarak görüldüğünü düşünmektedir.[33] Başka bir ifadeyle göçmenler bir insan topluluğunun kimlik ve yaşam tarzına karşı tehlike olarak görülen bir unsur olarak görülmektedir. Bir topluluğun üyelerinin başka bir topluluğun üyeleri tarafından göç sonucu özelliklerini kaybetmesi artık eskisi gibi var olamayacak olması konusu önemlidir. Çünkü yeni nüfus bu göç eylemi sonucunda değişecek ve farklılaşacaktır.[34] Bu nedenle güvenlik çalışmalarında göç olgusunu toplumsal güvensizlik konusunu olarak ele alınmaktadır. [35]

4. Göç Konusunun Güvenlikleştirilmesi

Günümüzün en önemli tehdit konularından olan göçe karşı toplum nasıl savunulabilir, bu tehdit nasıl bertaraf edilir, kısaca göç tehdidi nasıl güvenlikleştirilir? Konu devlet gündemine getirilerek ve devletin bu tehdide karşı yapabileceği en iyi savunma durumu yasa ve sınır güvenliğini kontrol altına almakla mümkün olabilmektedir.[36] Huysmans, göçün güvenlikleştirilmesini göçün; güvenlik alanında bir sorun olarak gösterilmesi olarak tanımlamaktadır.[37]

Batı Avrupa'da göç, bir güvenlik meselesi olarak 1980'li yıllarda artan bir şekilde bütünleşme sürecini istikrarsızlaştıran ve kamu düzenine karşı bir tehdit olarak kabul edilmiştir.[38] 1990'lı yıllarda hem Sovyetlerin dağılmasıyla hem de Avrupa'nın bütünleşme girişimleriyle beraber özellikle Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya önemli göç hareketleri olmuştur.[39] Bu göç hareketleri, Batı Avrupa'da işsizlik sorunu ile birleşince, Batı Avrupa toplumlarında söz konusu göçler rahatsızlık yaratmış, göçmenlere karşı bir önyargının oluşmasına neden olmuştur. Göç karşıtı politikalar Avrupa toplumları tarafından desteklenmiştir. Yine eş zamanlı olarak, küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak devletlerarasındaki sınırların belirsiz hale gelmesi ve transnasyonel suçlar ile terör faaliyetlerinin artması, göç politikaları ile güvenlik sorunlarının birbiriyle ilintili olarak ele alınmasına yol açmıştır. Özellikle AB'nin bütünleşmesi ile sınırları genişlemesi, düzensiz göçü engellemeyi daha da zorlaştırmıştır.

---

[31] Waever, s.156.
[32] Waever, s.156.
[33] J. Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, December,2000, Vol.38, No.5, s.752.
[34] Waever, Buzan, Kelstrup, Lemanitre, s.14.
[35] Huysman, "The European", s. 752.
[36] Waever, s.161.
[37] Huysman, s. 758.
[38] Huysman, s.752.
[39] Waever, vd, s.2-3.

11 Eylül saldırılarından sonra ise, uluslararası terörizmin yarattığı korku ve endişe göç kontrollerinin daha da artmasına ve daha önce görülmemiş bir şekilde sınır kontrollerinin sıkı bir şekilde uygulanması sonucunu beraberinde getirmiştir. Alınan acil önlemler ve yapılan politikalar ise, göç-terörizm bağlantısını güçlendirmiştir. Devletler ve siyasi elitler, güvenlikleştirme aktörü olarak olağanüstü önlemleri alırken, bu bağlantıya yapılan vurgu ile güvenlikleştirme söyleminin inşasına da katılmaktadır. Bu söylemin inşasına bakıldığında toplumsal güvenliğe söz-edimler yoluyla bir tehdit olarak ilan edilen göç olgusunun söylemlerde nasıl kullanıldığı ve tehdidin gerçek olup olmadığı konusunda yaşanan ikircikli durumdur.

AB ülkelerinde özellikle 11 Eylül sonrası dönemde göç ve terörizm ilişkilendirilerek bu bağ ve göçmenlerin güvenlik tehdidi olması söylemleri kullanılmıştır. Göç olgusu terörizm yanında uyuşturucu kaçakçılığı ve sınır aşan suç faaliyetleri ile de ilişkilendirilmiştir. Göç olumsuz söylemlerle ifade edilerek güvenlikleştirilmiştir. Çalışmanın temel konusu olmamakla birlikte, göçe ilişkin alınan acil önlemler, düzensiz göç hareketlerinin düzenlenmesinden daha çok sınır güvenliğinin sağlanıp, göçün önlenmesi üzerine odaklanmıştır. Bu kısa vadeli politik güvenlik hedefi, göç kontrol önlemlerinin artırılması ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Göçün bir hak olarak değil, suç olarak kabul edildiği bu süreçte, göç olgusu güvenlikleştirme ile tehdit olarak topluma sunulan bir inşa sürecinin ortaya çıkmasına neden olunmaktadır.[40]

Göç olgusu özellikle 1990'lı yıllarla birlikte bir politika alanı olarak görülmüştür. AB'nin derinleşme ve genişleme sürecinde ise göç konusu, her zaman gündemin üst sıralarında olmuştur. Göç politikaları ise, politika yapımında belirleyici bir yere sahip olmuştur. Bu politikaların oluşturulmasında, güvenlik temelli bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Göçün güvenlik bağlamında değerlendirilmesi ve güvenlikleştirilmesi, Avrupa'nın imajı açısından olumsuz sonuçlara yol açabilecek derecede önemli bir konudur.[41] Tüm bu önlemlerin alınması ve yaratılan olumsuz imaj normlar Avrupası'ndan uzaklaşma olarak düşünülmektedir. 11 Eylül olaylarından sonra göç-güvenlik ilişkisi daha çok üzerinde düşünülmeye başlamış ve bu yeni durum ise göçün etkili bir şekilde kontrol edilmesi ve yeni bir güvenlik önlemi türüne dönüştürmüştür.

Göç konusuna ilişkin en önemli güvenlikleştirme söylemleri, bu tehdidin devletin iç güvenliğine yönelik bir tehdit olduğu söylemleridir. Söz konusu söylemler, göçü hem askeri güvenlik hem de sosyal ve kültürel anlamda da bir tehdit olarak ortaya çıkarmaktadır. 11 Eylül 2001'de saldırılardan sonra göç konusundaki güvenlik söylemleri siyasi elitler tarafından sıkça kullanılarak; medyada ve kamuoyunda göç-güvenlik-tehdit inşası daha baskın hale gelmiştir. Özellikle "öteki", "yabancı" ve ''düşman'' olarak tanımlanan göçmenler, toplum üyeleri tarafından devletlerinin sınırlarına, güvenlik, ahlaki değerlere, kollektif kimlikler ve kültürel homojenliğe yönelmiş tehditler olarak görülmektedir. Böylece, göç ve güvenlik arasındaki ilişki daha da artmaktadır.[42]

11 Eylül saldırılarının göçe etkisiyle ilgili yapılan çalışmalar, örneğin İngiltere'de terör karşıtlığı ile yakından ilgili olarak göçün yeniden yorumlanmasının büyük ölçüde arttığı bilinmektedir. 11 Eylül'ün hemen sonrasında bu durumun zirveye ulaştığı hatta 2005 yılında Londra'daki bombalı eylemlerden sonra bir daha eski seviyesine dönmediğini ortaya koyulmuştur. Bu durum, özellikle 11 Eylül olaylarının ardından göçün tüm dünya çapında güvenlikleştirilmesinin yaygınlaştığının en somut kanıtlarından biri olarak sayılabilir.

---

[40] Buzan vd, s.176.

[41] Huysman, s.146.

[42] T. Faist, "*Göç-Güvenlik Bağı: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Uluslararası Göç ve Güvenlik*", *Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri*, Der. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik tehditleri özellikle farklılaşmış ve yeni tehditler daha az tahmin edilebilir olmuşlardır. Bu dönemde güvenlik kavramını da yeniden tanımlanmış ve güvenliğin alanı geleneksel kapsamından çıkarak genişlemiştir. Göç, bu yeni tanımlama içerisinde bir ''tehdit'' olarak algılanmış ve bu sebeple istikrarsızlığın ve güvensizliğin kaynağı olarak görülmüştür. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası terörizm, güvenlik ve göç kavramları çok sık beraber zikredilmiş ve bunun sonucunda göç, en önemli güvenlik endişelerinden biri haline gelmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle sınırların ortadan kalktığı dünyada göç olgusu giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Göçün kontrol edilmesi ya da azaltılması devletler ve toplumlar için hayati önemdedir. Son dönemde özellikle göç hareketlerinin artması ile birlikte yaşanan korkular ve güvenlikleştirici aktörler tarafından algılanan riskler sonucunda bir takım güvenlikleştirme söylemleri söz konusudur.

Avrupa için önemli bir sorun olarak gündeme gelen göç konusu "kimlik" olarak tanımlanan güvenlik konularının yeniden tartışılmasına neden olmuştur. Bugün, Avrupa toplumu için göç ve güvenlik kavramları yine ve yeniden düşünülmesi gereken kavramlar olmuşlardır. 1990'larda Avrupa'nın toplum güvenliği konusu özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'nın Batı Avrupa'ya bütünleşme sürecinde gündeme gelmiş ve bu entegrasyonun tetiklediği göçün Batı toplumu için tehdit olarak algılanması toplum güvenliği çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. 2011'de Suriye'de başlayan iç savaşı sonucunda Avrupa'ya göç dalgası konuyu yeniden "önemle" gündeme getirmiştir ve Avrupa'nın öncelikli olarak önlem alınması gereken konuları arasında göçü zirveye taşımıştır.

Güvenlikleştirme yaklaşımı, mevcut sınırları ve kimliği korumak için söylem eğilimlerinde bulunmaktadır. Bu bağlamda, göç konusunda toplumda yaratılan algı ve endişeler elitler tarafından değerlendirilerek bir politika aracı işlevi görmektedir. Güvenlikleştirme yaklaşımı, ben ve öteki, biz ve diğerleri ayrımları üzerinden şekillenen bir inşa süreci olduğu için normlar ve değerler düzeni, özgürlük hak ve adalet kavramlarından uzaklaşma söz konusu olup Avrupa için olumsuz bir imaj çizilmekte ve değerler ikinci plana atılmaktadır. Göçmenlere karşı bu duruş ise onların yaşam alanlarını ve göçmenlik alanlarını tehdit ederken onların her zaman "öteki" olarak adlandırılmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aydın, M, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt. 1, Sayı. 1, 2004, s. 33-60.

Baldwin, D.A., "The Concept of Security", *Review of International Studies*, 1997, Vol.23, ss.5-26.

Baylis, J., "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, (Yaz 2008), ss.69-85.

Buzan B., "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, (Yaz 2008), ss.107-123.

Buzan, B. Waever O. ve Wilde, J., *"Security: A New Framework for Analysis"*, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1998.

Calvelty M. D &. Mauer, V., "Introduction", (Ed.) M. D. Calvelty & V. Mauer *The Routledge Handbook Of Security Studies*, New York, Routlege, 2010, s.1-6.

Faist, T., "*Göç-Güvenlik Bağı: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası Uluslararası Göç ve Güvenlik", Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri*, Der. Ayhan Kaya ve Bahar Şahin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Huysmans, J., "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, December, 2000, Vol.38, No.5, ss.751-777.

Smith, E., "The Traditional Routes to security: Realism and Liberalism", in P. Hough, S. Malik, A. Moran &B. Pilbeam (Ed.), *International Security Studies Theory and Practice*, New York, Routlege, 2015, ss.12-30.

Waever, O., "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995.

Waever, O. Buzan, B. Kelstrup, M. Lemanitre, P., "*Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*", Centre For Peace and Conflict Research Copenhagen, London, 1993.

Waewer, O., "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), s.151-178.

Wendt, A "Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Vol:46, No:2, (Spring, 1992), s. 391-425.

Williams, P. D. "Security Studies An Introduction", in P. D. Williams (Ed.), *Secruity Studies: An Introduction*, New York, Routlege, 2008, ss.1-12.

Wolfers, A., "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67, 4, 1952, 481-502.

GÖÇ OLGUSUNUN TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE YANSIMASI

Doktora Öğrencisi Yasemin NAZ ACAR - Akdeniz Üniversitesi
Doktora Öğrencisi Selin ERKUL - Akdeniz Üniversitesi

ÖZET

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihinde topluluk üyeliğine müracaatı için başlamış ve 1964 yılında Ankara Antlaşması ile resmiyet kazanmıştır. Sonrasında da Türkiye'nin 1999 yılında aday ülke statüsünü kazanması Türkiye için önemli bir adım olmuş aynı zamanda da Avrupa'nın geleceği için değişim sağlayıcı bir aktör olarak kilit ülke konumunda algılanmıştır. Elli yılı aşın bu süreçte, Türkiye Avrupa Birliği yolunda önemli mesafeler kat etmiştir. Avrupa Birliği için büyük önem taşıyan Avrupa'ya göç sorunu Avrupa yönünden "kriz" halini almıştır. Özellikle Afrika ve Ortadoğu gibi bölgelerde yaşanan istikrarsızlıklar, bölgede yaşayan halkın göç etmesine sebep olmuştur. Bu bölgelerden gelen göçmen ve mültecilerin sayısındaki artış Avrupa için de büyük tedirginlik oluştururken, çatışmalardan kaçan göçmen ve mülteciler Avrupa'da daha iyi bir yaşam umuduyla Türkiye'yi geçiş noktası olarak kullanmışlar ve yasadışı yollarla Avrupa'ya göç etmişlerdir. Hedef ülke konumunda olan Türkiye 1990'lardan itibaren özellikle Avrupa Birliği sürecinin Türkiye'ye yapmış olduğu etkileri üzerine somut ve gerçekçi politikalar izlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Göç, Türkiye, İkili Politikalar.

REFLECTION OF MIGRATION ON THE TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS

ABSTRACT

Turkey's relations with the European Union first started with application for membership to the community on July 31, 1959 and was formalized in 1964 with the Treaty of Ankara. Thereafter, it was an important step for Turkey that it won the candidate status in 1999 and Turkey was also perceived as an alternate provider actor in the position of key country for Europe's future. Over the past fifty years in this process, Turkey has covered a significant distance on the way to the European Union. The problem of immigration to Europe, which is of great importance for the European Union, has become a "crisis" for Europe. In particular, the instability experienced in regions such as Africa and the Middle East caused the people living in the region to migrate. While the increase in the number of immigrants and refugees from these regions creates great uneasiness for Europe, immigrants and refugees fleeing from the conflicts in the hope of a better life, have used Turkey as a transit point in Europe and migrated to Europe illegally. Turkey which is in the target position has followed concrete and realistic policies from the 1990s especially on the impacts that the European Union process has made on Turkey.

Keywords: The European Union, Immigration, Turkey, Bilateral Policies.

GİRİŞ

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak öncelikli amacı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kömür ve çelik gibi iki önemli savaş madeninin işlendiği sektörleri güçlendirmek için altı kurucu üye devlet ile yola çıkan Avrupa Birliği (AB), yüzyılın son çeyreğinde coğrafi olarak birçok Avrupa ülkesinin katılımı ile oldukça genişlemiş, iş birliği alanları derinleşmiş ve bugün pek çok ülkenin üyesi olmayı arzuladığı popüler bir birlik haline gelmiştir.

Türkiye'nin AB üyelik serüveni ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihinde, topluluğa katılım için başvurması ile başlamış olup, 1964 yılında yapılan Ankara Antlaşması ile resmiyet

kazanmıştır. Elli yılı aşan bu süreçte, Türkiye AB'nin bir parçası olma yolunda önemli mesafeler kat etmiştir.

AB için önem arz eden Avrupa'ya yapılan göç sorunu Avrupa açısından son dönemde deyim yerindeyse "kriz" halini almıştır. Özellikle Afrika ve Ortadoğu coğrafyalarında yaşanan istikrarsızlıklar bölgede yaşayan halkları bulundukları bölgelerden farklı yerlere göç etmeye zorlamıştır. Bu bölgelerden gelen göçmen ve mültecilerin sayısının artması, benzer şekilde son dönemde Suriye iç savaşı sonucu oluşan göç dalgası örneğinde olduğu gibi Avrupa için birtakım zorluklar meydana getirmiştir. Çatışmalardan, siyasi istikrarsızlıklardan kaçan göçmen ve mülteciler, Avrupa'da daha iyi bir yaşam umuduyla Türkiye'yi geçiş noktası olarak görmüş ve yasadışı yollarla Avrupa'ya göç etmeye çalışmışlardır. İşte tam bu noktada Türkiye geçiş güzergahında olan bir ülke olarak oldukça önem arz etmektedir. Bunun sonucu olarak AB arasındaki göç sorunu nezdinde Türkiye ile imzalanan Geri Kabul Antlaşması ve Vize serbestleştirilmesine yönelik adım oluşturan haritada bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bu çalışmanın temel amacı öncelikle AB'yi irdeleyip, ardından Türkiye-AB ilişkilerini göç ekseniyle ele almaktır. Bu bağlamda çalışmada Türkiye-AB arasındaki göç sorunsalının ne olduğu incelenmeye çalışılacaktır. Bu eksen üzerinden de Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesi halinde olası göç hareketlerinin nasıl bir yön izleyeceği, Türkiye'nin AB üyeliğinin gerçekleşmemesi halinde olası göç hareketlerinin nasıl sürdürüleceği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Avrupa Birliği'ne Genel Bakış

İki büyük dünya savaşının ortaya çıktığı ve etkilerinin en fazla görüldüğü coğrafya olan Avrupa kıtası büyük yıkımların acılarını gidermek ve yeniden şekillenen dünyada söz sahibi olabilmek ve yine özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gibi iki büyük gücün kutuplaştığı bir dönemde savunmasız kalmamak için birlik olma düşüncesi geliştirmiştir. Türkiye'nin de 1952 yılında NATO'ya üye olarak Batı ittifakında yer alması, ekonomik kalkınma arayışlarının Avrupa ile yakın temas çerçevesinde görülmesini sağlamıştır. Bu nedenle de yanı başında Avrupa'da oluşan ekonomik ve siyasi birliğe duyarsız kalamamıştır.[1]

AB, ilk olarak 1957 yılında Roma Antlaşması ile adı AET olarak altı kurucu üye ülke tarafından kuruldu. (Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda). Zamanla sınırlarını genişleten AB, 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı; 1981 yılında Yunanistan'ı; 1986 yılında İspanya ve Portekiz'i; birliğe dâhil oldular. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından önceki Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yer alan bölgelerin Federal Almanya'ya katılması ile yeni bir genişleme dalgası yaşanmıştır. 1995 yılında ise Avusturya, Finlandiya ve İsveç topluluğa dâhil olmuştur.[2] 2004 yılında Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Slovakya; 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya tarafından katılım gerçekleşmiştir.[3]

2020 itibariyle AB, Brexit süreciyle İngiltere'nin ayrılması sonrasında yirmi yedi üye ülkeden oluşmaktadır. Böylesine çok sayıda ülkeyi bünyesinde barındıran AB kurumsal yapı olarak karmaşık bir sisteme sahiptir. Öyle ki AB'nin kurumsal yapısı kendisinden önceki tüm ulusal

[1] Ali Ulvi Özdemir, "Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi", Alter Yayınları, Ankara, Eylül 2008, s.3.

[2] Yıldırım Koç, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", Türk-iş Eğitim Yayınları, No:66, Ankara, 2001, s.5.

[3] Ali Ulvi Özdemir, "Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi", Alter Yayınları, Ankara, Eylül 2008, s.72.

ve de uluslararası modeller içinde farklılaşmaktadır. En önemli fark ise AB'nin temelleri diğer modellerdeki gibi anayasaya değil antlaşmalara dayanmasından kaynaklanmaktadır.[4]

2. Türkiye-AB İlişkilerinin Başlaması

Türkiye'nin AB ile ilişkileri ilk defa 31 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye başvurması ile başlamış, 1964 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile resmiyete kavuşmuştur. Bu antlaşma, Türkiye ekonomisini kalkındırmak ve halkın yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlamak amacıyla gerekli olan iki tarafın birbirleriyle olan ticari, ekonomik ilişkileri dengeli bir biçimde sürdürebilmesini teşvik etmektir.[5] AET'ye tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için gerekli olan şartların Türkiye'nin kalkınma seviyesine uygun olmadığını bu yüzden elverişli koşullar oluşuncaya kadar bir ortaklık antlaşması imzalanması önerisi ile Ankara Antlaşması olarak ifade edilen "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Antlaşması" yapılmıştır.[6]

Türkiye'nin AB serüveni ilk olarak 1959 yılında Yunanistan'ın hemen ardından yaptığı üyelik başvurusundan eli boş dönerek başlamıştır. 1963 yılında AB'ye tam üyeliği Ankara Antlaşması ile hedeflemiş, 1970 yılında Gümrük birliğinin tamamlanabilmesini öngören Katma Protokol imzalanmıştır. Yunanistan ile aynı süreçte AB'ye başvuran Türkiye AB' ye alınmazken 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile Yunanistan askeri yönetiminin devrilmesi sonucunda Yunanistan'a AB üyelik yolu açılmıştır. 1987 yılında Türkiye tekrar AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş fakat olumsuz yanıt almıştır. Türkiye'ye tam üyelik verilmese de 1996 yılında Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği Antlaşması ile başlatılmıştır.[7]

Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye tam üyeliğe "ehil" gösterilmiş fakat genişleme sürecine dâhil edilmemiştir. 1999 Helsinki Zirvesi'nde ise AB Türkiye'ye sadece "aday ülke" statüsünü vermekle yetinmiştir. Aday ülke statüsünün verilmesiyle Türkiye topluluk müktesebatına uygun davranma yükümlülüğü altına girmiştir. Sonrasında Katılım müzakereleri gerçekleştirilmiş ve burada AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasındaki ayrılıklar giderilmeye çalışılmıştır ve 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakereleri başlamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde aday ülke statüsünün verilmesiyle birlikte ikili ilişkilerdeki olumsuz hava yerini umutlu bir bekleyişe bırakmıştır ancak burada Türkiye'nin müzakereler kapsamında yapmış olduğu demokratik reformlar göz önünde bulundurulmuştur. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için 3 Ekim'de müzakerelerin başlatılması kararı, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Jack Straw'un ifadesi ile "*Avrupa ve uluslararası toplum için tarihi nitelikte bir karar*" olarak nitelendirilmiştir. Hakikaten önemli bir karar verme sürecinde olan Avrupa için Türkiye'nin tam üye olma olasılığı değişim sağlayıcı bir etkiye sahip olmuştur. Müzakereler "fasıl" adı verilen 35 ayrı başlıkta yürütülmektedir. Görüşülen konu başlığı ile alakalı olarak Türkiye'nin yaptığı uyum çalışmaları üzerinde mutabakata varılırsa bu başlık kapatılmakta yeni bir başlık açılmaktadır. Fakat kapatılan başlık ile ilgili yeni bir gelişme olursa ve aday ülkenin taahhütlere uymaması halinde kapatılan başlığa geri

[4] Muammer Uzun ve M. Akif Özer, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına Dair Değerlendirmeler", 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment- UUBK'2016, s.78.
[5] Yasemin A. Çırpıcı ve Umut Ünal, "Türkiye- AB İlişkilerinin Dünü Bugünü", MPRA (Munich Personal RePEc Archive) Paper No. 81437, posted 19 September 2017 10:32 UTC.
[6] Murat Çemrek, "Genişlerken Derinleşmek: Türkiye ile AKÇT'den AB'ye İlişkilerin Serencamı", Ed: Mehmet Dikkaya, Alfa Aktüel, 2006, s. 27-28.
[7] Nurettin Bilici, Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.75.

dönülebilmektedir.[8] Nitekim Türkiye hem Avrupa'nın geleceği hem de dünya için değişim sağlayıcı bir aktör olarak kilit ülke konumunda algılanmaktadır.[9]

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin 2010 senesine kadar olan seyri Türkiye'nin değişen ve demokratikleşen rejim karakteriyle ele almak yanlış olmayacaktır. Lakin 2010 yılından sonra iki aktör arasındaki ilişkilerin yavaşlaması görünen bir gerçektir. Zira Türkiye'nin AB'ye gidiş sürecinde iç ve dış politikaya orduyu karıştırmaması, AB'ye giriş süreci için reformları hızlı bir şekilde gerçekleştirmesi takdir görse de ilerleme raporları sivil hükümetin otorite baskısı altında kaldığının altını çizmektedir. Dolayısıyla bugüne kadar AB- Türkiye ilişkilerinde istikrarsız bir o kadar da dalgalı bir süreç yaşanmıştır.[10] AB ve Türkiye ilişkilerinin başlangıcı aşağıda bahsedilecek olan temellere dayanmaktadır. Bu temeller Türkiye'yi tam üyeliğe götüren sürecin adıdır.

2.1. Katma Protokol

23 Kasım 1970 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile kabul edilen Katma Protokol, Gümrük Birliği esasına göre oluşturulmuştur. Sermayenin serbest dolaşımı başta olmak üzere vergileme, rekabet, ticaret ve ekonomi politikalarının uyumlaştırılması gibi konular hüküm oluşturduğu konular arasındadır. Katma Protokol'ün Türkiye için önemine baktığımız zaman imzalanmasının hemen sonrasında 1971 yılından itibaren AET'nin Türkiye'den yaptığı ithalatın miktarındaki sınırlamaları kaldırmış, gümrük vergilerinde önemli ölçüde düşüşe meydana gelmiştir. Türkiye'den de aynı şekilde gümrük vergilerini düşürmesi talep edilmiş ancak Türkiye için bu durum mümkün olmamıştır. Zira 1978 yılında Türkiye tarafından ilişkiler askıya alınmıştır. Bu durum uzun sürmemiş 1988 yılında ilişkiler tekrar canlanmaya başlamış ve Türkiye gümrük vergilerinde indirime gitmiştir.[11]

2.2. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği'nin temelleri 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Antlaşması'na dayandırılmaktadır. AB ile ilişkilerimizin ekonomik temeli olarak görülen Gümrük Birliği'ni sadece bir ekonomik bütünleşmeden ziyade AET ile ilişkilerde bir basamak olarak görmek daha akılcı olacaktır.[12] 1990'ların başından itibaren Türkiye ve AB ilişkileri Türkiye'nin tam üyelik gayesinin zamanla daha da belirsizleştiği, bunun yerine Gümrük Birliği'nin daha somut aynı zamanda daha gerçekleştirilebilir bir hedef olduğu bir sürece girmiştir. Üyelik aşamasında Doğu Avrupa ülkelerinin sonrasında kalan Türkiye, AB'ye tam üyelik konusu sonuç vermeyince Türkiye için gümrük birliğini oluşturmak AB'nin arka kapısından girmek manasına geleceği düşüncesiyle daha çok gümrük birliğine yönelme politikasına dönüşmüştür.[13]

AB'yi kuran altı kurucu ülke arasında 1968 yılında gerçekleştirilen gümrük birliği Türkiye tarafından 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleştirilebilmiştir. Türkiye ile AB arasındaki gümrük

[8] Nurettin Bilici, Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.67-73.
[9] E. Fuat Keyman, "Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", Ed: Mehmet Dikkaya, Alfa Aktüel, 2006, s.11.
[10] Burak Bilgehan Özpek, "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", Der: Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, 2014, s.155-156.
[11] Yasemin A. Çırpıcı ve Umut Ünal, "Türkiye- AB İlişkilerinin Dünü Bugünü", MPRA (Munich Personal RePEc Archive) Paper No. 81437, posted 19 September 2017 10:32 UTC, s.4.
[12] Yasemin A. Çırpıcı ve Umut Ünal, "Türkiye- AB İlişkilerinin Dünü Bugünü", MPRA (Munich Personal RePEc Archive) Paper No. 81437, posted 19 September 2017 10:32 UTC., s. 6.
[13] Ali Ulvi Özdemir, Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi, Alter Yayın, Ankara, Eylül 2008, s.100-104.

birliği nedir diye baktığımız zaman Türkiye'nin AB'ye karşı uyguladığı %50-60 oranındaki sanayi ürünleri ile ilgili olan gümrük vergilerini 1973-1995 arası dönemde kademeli olarak ve aynı zamanda karşılıklı bir şekilde sıfırlamasıdır.[14] Bunun anlamı AB'nin Türkiye'yi üyeliğe alarak yetkili organlar nezdinde nüfus oranında temsil edilmesini sağlamak gibi bir düşüncesi olmadığıdır. Gerçekleştirmek istenen amaç, Avrupa sermayesinin Gümrük Birliği aracılıyla elde ettiği imkânları daha fazla geliştirmektir. Aynı zamanda Türkiye'nin hâkim gücünü dikkate almayarak Avrupa sermayesinin kısa bir süre önce Yugoslavya'nın parçalanmasındaki katkısı gibi Türkiye'ye de aynı deneyimi yaşatma çabasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'yi sömürgeleştirmek için elinden geleni yapanların da insan hakları ve demokrasi hususundaki söylemleri de bir başka amaca hizmet ettiği düşünülmektedir.[15]

Gümrük Birliği'nin ana konusu malların serbest dolaşımıdır. Böylece ticarete söz konusu olan malların serbestçe dolaşımı Gümrük Birliği sayesinde güvence altına alınmış ve bunun sonucunda da oluşabilecek ticaret sapmaları engellenmiş olacaktır. Özetle Gümrük Birliği ile alakalı kararları; malların serbest dolaşımı ve ticareti politikası, ortak gümrük tarifesi ve tercihli tarife politikası, gümrük vergilerinin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili vergi ve tedbirlerin kaldırılması, işlenmiş tarım ürünleri, gümrükler, yerleşme hakkı ve hizmetler, mevzuatın yakınlaştırılmasıdır.[16]

2.3. Maastricht Antlaşması

9-10 Aralık 1991 tarihinde Hollanda'nın Maastricht şehrinde Türkiye ile AB ilişkilerini etkileyen en önemli antlaşma olan ve AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinin gerçekleştirilmesi olmuştur. Yapılan bu zirvede birtakım kararlar alınmış ve bu kararlar yönünde Avrupa Topluluğuna yeni bir imaj kazandırılması hedeflenmiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde "Maastricht Antlaşması" imzalanmış ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Burada alınan kararlar Avrupa Birliği Antlaşması olarak değerlendirilmiştir.[17]

Maastricht Antlaşması'nın yani Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması ile AB yeni bir yapı kazanmış ve gelecek açısından birliğin daha sıkı ve sağlam iş birliğine girebilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca söz konusu bu antlaşmada AB içindeki ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birlik kapsamına alınabilmeleri için uymaları gereken bazı kriterler getirilmiştir. Getirilen bu kriterlerle Maastricht Antlaşması topluluğa katılım koşullarını zorlaştırmaktadır. Buna en önemli sebep ise yeni üyeliğin kabulünde artık Avrupa Parlamentosu'nun onayı şartının getirilmesidir. Avrupa Parlamentosu'nun böyle bir yetkiye kavuşturulması ve 1980'lerden itibaren Türkiye aleyhinde kararlar alması Türkiye açısından olumsuz bir gelişme olmuştur.[18]

Maastricht Antlaşması ile birtakım düzenlemeler getirilmiştir: Öncelikle Avrupa Birliği Antlaşması olarak değiştirilmiştir. Mevcut olan Ekonomik ve Parasal Birlik sütununa iki sütun daha eklenmiştir. Bu sütunlar da Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası sütunu ile Adalet ve İçişleri alanında iş birliği sütunundan oluşmaktadır. Böylece üç sütundan oluşan Avrupa

[14] Nurettin Bilici, Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s.102.
[15] Yıldırım Koç, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri", Türk-İş Eğitim Yay.No.66, Ankara, 2001, s.4.
[16] Yasemin A. Çırpıcı ve Umut Ünal, "Türkiye- AB İlişkilerinin Dünü Bugünü", MPRA (Munich Personal RePEcArchive) Paper No. 81437, posted 19 September 2017 10:32 UTC, s.7.
[17] Nurettin Bilici, Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 40.
[18] Ali Ulvi Özdemir, "Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtlığının Tarihi", Alter Yayınları, Ankara, Eylül 2008, s.101.

Birliği kurulmuştur.[19] Görüldüğü üzere AB Türkiye ilişkileri belli başlı antlaşmalar üzerinden başlamıştır. Yukarıda bahsedilen bu antlaşmalar AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin kat ettiği aşamaları göstermektedir.

3. Avrupa Birliği'nin Göç Politikası

Dünyanın en hareketli göç güzergâhlarından biri olan Avrupa'nın durumunu diğer göç alan bölgelerden ayıran durum yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kıtada ortaya çıkan entegrasyon hareketidir. Birliğin kendi içerisindeki sınırsızlaşmasının belirsizleşmesine rağmen birliğin siyasal sınırları belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Avrupa kıtasında entegrasyon politikaları göç politikaları ile iç içe geçmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda AB'nin gelişimi göç politikalarının gelişimi ile birlikte açıklanabilir. Ancak AB göç politikaları ile bir yandan serbest dolaşımın önünü açarken bir yandan da dış sınırların korunmasına yönelik uygulamalar getirerek düzensiz göçü önleyemese de alt seviyelerde tutabilmek için yeni birtakım düzenlemeler yapmaktadır.[20]

AB'nin göç politikalarına yön veren unsurun ekonomi olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Yaşanmış olan ekonomik krizler ve ekonomiyi ciddi bir biçimde etkiyen olaylara göre AB'nin göç politikası zaman içinde değişiklik göstermiştir.[21] AB'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kuruluş amacını ortak ekonomik politikalar oluşturmaktadır. Göç alan ülkelerin kendi ekonomik yetersizliği, ülkelerin göçmenleri kendi ülkeleri dışında başka ülkeye göndermeye çalışmalarındaki tutumları birliği ortak bir göç politikası belirlemeye zorlamıştır.[22]

AB, Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yılların başına kadar bölgesel olarak nüfus kontrolü politikalarını uygulama alanı bulmuştur. Siyasi ve Ekonomik birlik kriterleri de batı ve orta Avrupa'da büyük sorunlarla karşılaşılmadan devam ettirilmiştir. 1990'lı yıllarda büyük çapta olmasa da AB ülkelerine doğru yeni göç hareketliliği başlamıştır. En çok göç 1992 yılında gerçekleşmiştir ve İspanya, Portekiz ile İtalya dış göç almıştır. Almanya ise bu dönemde en fazla iltica başvurusunun alındığı ülke olmuştur. Tüm bunlar doğrultusunda AB demokratik değerler, insan hakları, milli egemenlik, ekonomi ve güvenlik gibi konularda uluslararası göç hususunda denge sağlamaya çalışmış aynı zamanda yaşanabilecek yeni göç sorunlarını engellemek adına adımlar atmıştır ve mevcut göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak noktasında da politikalar geliştirmiştir.[23]

Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana AB üyesi ülkeler uluslararası göç konusu ile karşı karşıya kalmışlardır. Nitekim uluslararası göç olgusu AB ülkelerince güvenlikle ilişkilendirilmiş ve tehdit olarak algılanmıştır. Oluşan bu güvenlik algısı politikalar üretmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda göç olgusunda AB düzeyinde iki temel özellik bulunmaktadır: Bunlardan biri "açıklık" diğeri de "kontrol" politikalarıdır. Açıklık düzeyinde birtakım devletlerin çekincede

[19] Nurettin Bilici, Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010, s. 43.
[20] ORSAM, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", Orsam Rapor No: 123, The Black Sea Internatıonal, Rapor No: 22, Haziran 2012, s.11.
[21] Muammer Uzun ve M. Akif Özer, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına Dair Değerlendirmeler", 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment- UUBK'2016, s.79.
[22] Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", Tesam Akademi Dergisi- Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz- July 2015. 2 (2). 81 – 100 ISSN: 2148 – 2462, s.82.
[23] Orhan Koçak ve R. Demet Gündüz, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2007 Sayı:12, s.68.

kalmasından ötürü bir gelişme gösterilememiş iken kontrol düzeyinde politikalara çok daha uyum sağlanmıştır.[24]

AB üyesi ülkeler göç olaylarından olumsuz bir şekilde etkilense de özellikle diğer ülkeler arasında en güçlü üye olan Almanya pek çok göçmene ev sahipliği yapmıştır. Fakat birlik içerisindeki üyelerin kendi çıkarlarını temel alarak hareket etmeleri Almanya'yı olumsuz etkilemiştir. Böylece daha önce de belirtilen ortak bir göç politikası belirleme hususu zorunluluk haline gelmiştir. Göç politikaları belirleme çalışmaları 1970'li yıllarda başlamıştır. Paris Deklarasyonu, Avrupa Tek Senedi, Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması, Lahey Programı, Lizbon Antlaşması da bu göç politikalarından bazılarıdır.[25]

Lahey Zirvesi'nde birtakım prensipler belirlenmiştir: Bunlar üçüncü ülkelerle alakalı olarak bu ülkelerin iltica sistemlerinin geliştirilebilmesi için bu ülkelerle iş birliği yapılması; yasadışı göçlerle mücadele edilmesi, yasadışı göçmenlerin ait oldukları ülkelerine geri gönderilmesi; sınır güvenliğinin sağlanması için çalışan AB ajansı Frontex için fon oluşturulması gibi göç politikasına yönelik unsurlar bahsedilen zirvede belirlenmiştir. AB'nin bu düzenli ve düzensiz göç politikaları Türkiye'yi çok yakından etkilemiştir. Bu etki Türkiye ile olan ilişkileri de tetiklemiştir. Çünkü Türkiye Avrupa'ya yönelen düzensiz göçün en önemli güzergâhlarından birisinde bulunmaktadır. Bu sebeple de Türkiye AB'nin politikalarından oldukça etkilenmiştir.[26]

3.1. 1990 Sonrası Aday Ülke Türkiye ile AB'nin Göç Politikası

Göç veren bir ülke olarak Türkiye'nin göç vermesine uluslararası konjonktürde meydana gelen değişikliklerin önemli ölçüde etkileri olmuştur. Politik ve ekonomik anlamda istikrarsız bölgelerle komşu olması ve bu istikrarsız bölgelerle Avrupa arasında bulunan ulaşım ağının üzerinde bulunması, Türkiye topraklarında git gide çoğalan insan hareketliliğinin olmasına sebep olmuştur.[27]

Türkiye'nin AB'ye adaylığı ile alakalı olarak göç meselesi konusunda AB üyesi devletlerin endişe duydukları en temel nokta Türkiye üzerinden Avrupa'ya gerçekleşen transit göçle mücadele edilmemesidir. AB ve Türkiye arasında göç konusu ilk defa 1998 Haziran ayında konuşulmuştur. Son dönemde gündemde olan konulardan en önemlisi ise sınırların denetimi oluşturmaktadır. AB'nin Türkiye'yi aday ülke statüsünde gördüğü 1999 Helsinki Zirvesi'nden sonra göç ve iltica konusu Türkiye'ye uygulamış olduğu coğrafi kısıtlama baskının kaldırılmasından sonraki en önemli faktör sınırların denetimlerinin iyileştirilmesi konusudur.[28]

Her ne kadar tam üyelik müzakereleri başlasa da AB, Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlaması için koşulu olan, diğer aday ülkelerden beklediği "Kopenhag kriterlerini yerine getirme" durumunda olmadığını söylemektedir. Başka bir ifadeyle AB Türkiye'nin aday ülke statüsüne eriştiği Helsinki Zirvesi'nde AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde uygulamaya söz verdiği her üyeye eşit bir şekilde yaklaşma, adil olma ve evrensellik ilkeleri çerçevesinde yaklaşmamaktadır. Aslında AB'nin bu kararı aday ülke statüsü vererek Türkiye'nin dünya

[24] Barış Özdal, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi", İş Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10, Sayı:3, Temmuz 2008, ISSN: 1303-2860, s.91.

[25] Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", Tesam Akademi Dergisi- Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz- July 2015. 2 (2). 81 – 100 ISSN: 2148 – 2462, s. 83-84.

[26] ORSAM, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", Orsam Rapor No: 123, The Black Sea Internatıonal, Rapor No: 22, Haziran 2012, s.12-13.

[27] Ahmet İçduygu, 'Transit Migrants and Turkey', *Boğaziçi Journal*, Vol. 10, No. 1-2, 1996, s. 139-140.

[28] Aslı Didem Danış, "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", Birikim Yayınları, No:184-185, s.224.

siyasetinde kilit ülke konumunda olması açısından önemliyken, eşit davranmayarak AB'nin Türkiye'den diğer aday ülkelerden farklı olarak daha fazla ve çeşitli katkılar istemesi açısından da olumsuz bir tablo çizmektedir.[29]

AB bağlamında Türkiye'nin geçiş ve kaynak ülkesi olması, göç sorunsalında Türkiye'nin müzakere sürecini zorlaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin 1999 Aralık ayında Aday ülke statüsünü kazandığı Helsinki Zirvesinden itibaren Türkiye'nin göç mevzuatında birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin vize kurallarını ve uygulamalarını AB standartlarına uygun hale getirmesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Türkiye'nin getirmiş olduğu coğrafi çekincenin kaldırılması hususu gibi konular AB'nin talepleri arasında yer almaktadır.[30]

1999 Aralık Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye aday ülke statüsünün verilmesi Türkiye'nin göç politikasına yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin göç politikasının AB müktesebatına uyumlu olması önem kazanmıştır ve bu durumda göç hareketleri doğrultusunda AB'de yaşanan gelişmelerle Türkiye AB göç politikasının merkezinde yer almaya başlamıştır.[31] AB'nin mülteci ve göç politikası bir taraftan mültecilerin haklarının genişletilmesi ve korunması gayesini taşıyan "açıklık mekanizmasını" temsil ederken bir taraftan da yasadışı göçü engellemek için "kontrol" mekanizmasını temsil etmektedir.[32] Ayrıca birçok Batı ülkelerinde yasadışı göç ve mültecilerle alakalı olarak uygulanan kısıtlayıcı durumlar, göç hareketliliğinin Avrupa konjonktüründen Türkiye'nin içinde bulunduğu çevre ülkelere doğru kaymasına neden olmuştur. Bu durumda AB gözünde Türkiye'nin önemini arttırmıştır.[33]

Yukarıda da ifade edildiği üzere 1980 yılından beri artan göç sorunu AB üyesi ülkeleri ortak bir politika belirlemeye zorlamıştır. Konuya dair atılan ilk adım ise 1990 yılında Göç Konseyi tarafından hazırlanan on iki ülkenin imzaladığı Dublin Eylem Programı olmuştur. İlk örnek oluşturacak durum ise 1990'ların ilk yıllarında Yugoslavya ve SSCB'nin parçalanması, Almanya'nın iki tarafının birleşmesi tüm bunların neticesinde AB ülkelerine göçmen akınının olması ile göç ve iltica konuları Maastricht Antlaşması müktesebata dâhil edilmiştir. Göç ve iltica konusu ile AB'nin ortak çıkarlarına göre hareket edilip üye ülkelerce ortak göç politikası belirlenmiştir ve gelecekte hükümetler arası iş birliği politikasından çıkartılıp birlik politikası olacağı konusunda AB üyesi ülkelerce anlaşmaya varılmıştır.[34]

Göç hususunda AB ve Türkiye ilişkileri iki temel çerçevede incelenmelidir. Birincisi Türkiye'nin mülteci ve sığınmacılara karşı olan politikası, ikincisi ise yasadışı göçle mücadele yöntemleri şeklindedir. Bahsedilen bu iki çerçeve arasındaki belirsizlikler Türkiye'yi zor bir durumda bırakmaktadır. AB açısından değerlendirildiği zaman AB'nin Türkiye'den ilk isteği sığınmacı ve mülteci politikalarında AB müktesebatına uygun hareket edilmesi ve

[29] E. Fuat Keyman, "Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", Ed: Mehmet Dikkaya, Alfa Aktüel, 2006, s.12.
[30] Aslı Didem Danış, "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", Birikim Yayınları, No:184-185, s.222.
[31] Kemal Kirişçi, 'The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations', *Turkish Studies*, Vol. 4, Issue. 1, Spring 2003, p. 79.
[32] Gül Arıkan Akdağ, "AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası", TASAM Siyaset Bilimi, Stratejik Öngörü, Sayı: 4, 2005, s.165.
[33] Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", Tesam Akademi Dergisi- Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz- July 2015. 2 (2). 81 – 100 ISSN: 2148 – 2462, s.83.
[34] Barış Özdal, "Barış Özdal, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi", İş Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10, Sayı:3, Temmuz 2008, ISSN: 1303-2860, s.95.

mültecilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi hususudur.[35] Bu bağlamda Türkiye'den daha önce bahsedilmiş olan coğrafi kısıtlama çekincesinin kaldırılması istenmektedir.[36]

AB ve Türkiye arasında büyük önem arz eden coğrafi çekincenin kaldırılması sorunsalı Türkiye tarafından bazı tereddütler içermektedir. En önemli endişe kaynağı ise askeri ve politik çevrelerde kısıtlamanın kaldırılması halinde AB tarafından kabul görmeyen mültecilerin Türkiye'de kalacak olması ve Türkiye'nin tampon bölge olarak kullanılacağı konusudur. Bu bağlamda Türkiye'de iki görüş mevcuttur. Çekincenin kaldırılmasına karşı olanlar ve kısıtlamanın kaldırılmasının AB üyelik süreci için doğal olduğunu savunanlardır. Çekincenin kaldırılmasına karşı olanlara göre kısıtlamalar kaldırılırsa Türkiye mülteciler için bir cennet olacaktır.[37] Coğrafi kısıtlamanın önemli bir diğer boyutu da "güvenlik" paradigmasıdır. Bu kısıtlamanın kaldırılması mülteci olarak ifade edilen göçmenlerin Türk toplumuna entegre olmasını zorunlu hale getirecektir. Fakat Kopenhag kriterleri düşünüldüğü zaman insan ve azınlık hakları üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'de kültürü homojenlikten çıkarıp heterojenliğe yöneltmektedir. Böylece Türkiye farklı kültürlerin bir arada bulunabildiği bir ülke konumunda ilerlemektedir.[38]

SONUÇ

Kuruluş amacı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kömür ve çelik gibi iki önemli savaş madeninin oluşturduğu ve bünyesinde ilk yola çıktığında altı üye ülkeyi barındıran Avrupa Ekonomik Topluluğu, dünya siyasetinde ve ekonomisinde söz sahibi olan yirmi yedi üye ülkeden oluşan bir "birlik" haline gelmiştir. Türkiye'nin 1999 yılında aday ülke statüsünü kazanması Türkiye için önemli bir adım iken aynı zamanda Avrupa'nın geleceği için değişim sağlayıcı bir aktör olarak kilit ülke konumunda algılanmaktadır.

1990'lardan itibaren Türkiye, özellikle de AB sürecinin Türkiye'ye yapmış olduğu etkileri üzerine göç hususunda daha gerçekçi ve somut politikalar izlemeye başlamıştır. AB'ye uzanan bu yol Türkiye için uzun bir o kadar da sonu belli olmayan bir yoldur. Bu süreçte Türkiye'nin vize kurallarını ve uygulamalarını AB standartlarına uygun hale getirmesi ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne Türkiye'nin getirmiş olduğu coğrafi çekincenin kaldırılması hususu gibi konular AB'nin talepleri arasındadır. Fakat Türkiye Geri Kabul Antlaşması noktasında kendi ulusal çıkarı ile AB'nin talepleri arasında kalmıştır. Öyle ki 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne getirilen coğrafi çekincenin kaldırılmasının anlamı Türkiye'nin Avrupa dışından gelen kişilere de kalıcı koruma sağlaması ya da sağlamak zorunda kalması demektir. Ayrıca Geri Kabul Antlaşması'nın imzalanması halinde Türkiye aleyhine bir durum gerçekleşmekte hedefe Avrupa'yı koyan transit göçmenlerin dahi Türkiye tarafından geri kabul edilmesini gerektirmektedir.

Görüldüğü üzere AB Türkiye ilişkilerine baktığımız zaman kısa ve orta vadede Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği mevzu bahis değildir. Çünkü AB ülkeleri Türkiye ile olan ilişkilerini eşitlik ilkesini esas alarak değil de hiyerarşik bir biçimde yeniden şekillendirmek istemektedirler. Avrupa'nın kendini tanımlarken kullandığı evrensellik, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve demokratik devlet gibi ilkeler göç tartışmaları yaşanırken de "dışlama ve

[35] Gül Arıkan Akdağ, "AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası", TASAM Siyaset Bilimi, Stratejik Öngörü, Sayı: 4, 2005, s.166.
[36] Aslı Didem Danış, "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", Birikim Yayınları, No:184-185, s.222.
[37] Kemal Kirişçi, 'The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations', *Turkish Studies*, Vol. 4, Issue. 1, Spring 2003, p. 88.
[38] Gül Arıkan Akdağ, "AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası", TASAM Siyaset Bilimi, Stratejik Öngörü, Sayı: 4, 2005, s.167.

ötekileştirme" üzerinden değil de her fırsatta övünerek vurguladığı ilkeleri üzerinden yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Gül Arıkan "AB Kapısında Türkiye ve Göç Politikası", TASAM Siyaset Bilimi, Stratejik Öngörü, Sayı:4, 2005, ss.161-167.

BİLİCİ, Nurettin Avrupa Birliği ve Türkiye (Temel Bilgiler, İktisadi- Mali Konular), Seçkin Yayınları, Ankara, 2010.

ÇEMREK, Murat "Genişlerken Derinleşmek: Türkiye ile AKÇT'den AB'ye İlişkilerin Serencamı", Ed: Mehmet Dikkaya, Alfa Aktüel, 2006.

ÇIRPICI, Yasemin ve ÜNAL, Umut "Türkiye- AB ilişkilerinin Dünü Bugünü", MPRA (Munich Personal RePEc Archive) Paper No. 81437, posted 19 September 2017 10:32 UTC.

DANIŞ, Aslı Didem "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", Birikim Yayınları, No:184-185, ss.216-224 Ağustos – Eylül 2004.

GÜLEÇ, Cansu "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", Tesam Akademi Dergisi Turkish Journal of TESAM Academy Temmuz- July 2015. 2 (2). 81 – 100 ISSN: 2148 – 2462, s.81-100.

İÇDUYGU, Ahmet 'Transit Migrants and Turkey', *Boğaziçi Journal*, Vol. 10, No. 1-2, 1996,

KEYMAN, E. Fuat "Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", Ed: Mehmet Dikkaya, Alfa Aktüel, 2006.

KİRİŞÇİ, Kemal 'The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations', *Turkish Studies*, Vol. 4, Issue. 1, Spring 2003.

KOÇ, Yıldırım "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri", Türk-iş Eğitim Yayınları, No:66, Ankara, 2001, s. 1-23.

KOÇAK, Orhan ve GÜNDÜZ, R. Demet "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, YIL:2007 SAYI:12, s.66-91.

ORSAM, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", Orsam Rapor No: 123, The Black Sea Internatıonal, Rapor No: 22, Haziran 2012, s.1-28.

ÖZDAL, Barış "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi", İş Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:10, Sayı:3, Temmuz 2008, ISSN: 1303-2860, s.90-121.

ÖZPEK, Burak Bilgehan "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", Der: Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, 2014.

UZUN, Muammer ve ÖZER, M. Akif "Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarına Dair Değerlendirmeler", 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment- UUBK'2016, s.76-85.

TERS LOJİSTİK UYUGULAMALARI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR MODA ENDÜSTRİSİNDE DEĞER YARATMA

Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU - Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Özet

Lojistik faaliyetlere üçüncü bir faaliyet ekleyen ters lojistik; üretim sektöründe nihai müşteriden satıcı veya hizmet sunucuya geri gelen malların hareketi, depolanması, elleçlenmesi, yeniden üretilmesi ve geri dağıtılması ile ilgili bir kavramdır. Moda ve tekstil endüstrisi özelinde ise moda ürünlerinin değer kazanımı ya da uygun şekilde yok edilmesini sağlamak amacıyla etkin geri akışını planlama, uygulama ve kontrol aktivesidir. İyi bir ters lojistik uygulaması; özellikle hızlı moda markalarının, sosyal sorumluluğunu yerine getirmesi ve böylece *"sürdürülebilir moda markası"*imajını geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda; bu araştırmanın amacı, moda endüstrisinde gerçekleştirilen lojistik faaliyetlerini irdelemek ve H&M markasının gerçekleştirmiş olduğu ters lojistik uygulaması üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Moda, endüstri,ters lojistik, sürdürülebilirlik

Creatıng Value in Sustainable Fashion Industry Via Reverse Logistics Applications

Abstract

Reverse logistics, which adds a third activity to logistics activities,is a concept related to the movement, storage, handling, reproduction and redistribution of goods coming back from the end customer to the vendor or service provider in the production sector. In the fashion and textile industry, it is the active planning, implementation and control of the back flow of the fashion products in order to ensure the value obtaining or destruction appropriately. A good reverse logistics application enables especially fast fashion brands to fulfill their social responsibility and thus to develop the image of *"sustainable fashion brand"*. In this context, the aim of this research is to examine the logistics activities carried out in the fashion industry and to analyze the reverse logistics application of H&M fashion brand.

Keywords: Fashion, industry, reverse logistics, sustainability

GİRİŞ

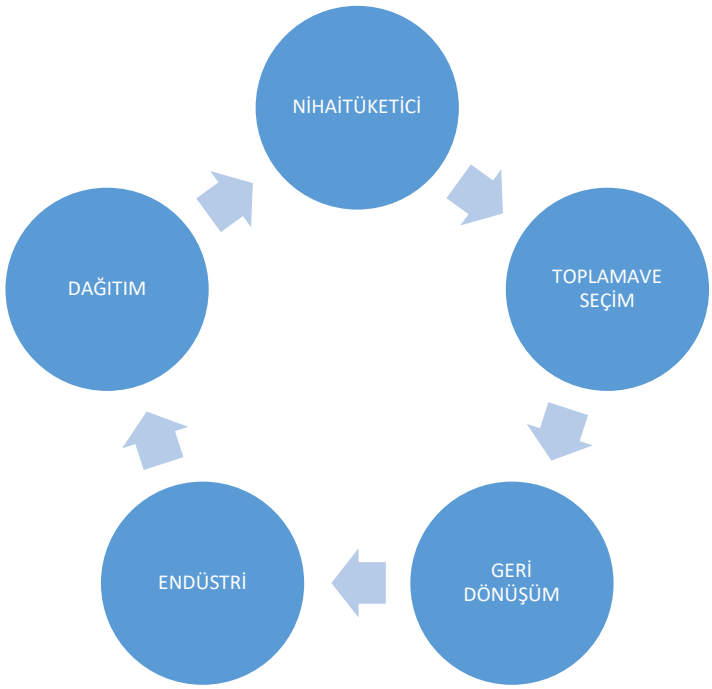
Bu araştırma kapsamında, ilk olarak ters lojistik kavramı, ardından hızlı moda ve sürdürülebilir moda kavramları incelenmiştir. Sürdürülebilir hızlı moda örneği olan H&M moda markasının ters lojistik faaliyetleri markanın sürdürülebilirlik raporları üzerinden incelenmiştir.

Ters Lojistik Uygulamaları

Lojistik, müşteri gereksinimlerini karşılamak amacı ile ürünlerin ve ürünlerle ilintili bilgilerin kaynaktan tüketim noktasına ulaşıncaya değin verimli bir akış sağlanmasını ve depolanmasını planlayan, uygulayan ve kontrol eden tedarik zinciri sürecinin önemli bir bölümüdür. Birçok faaliyetten oluşan lojistik yönetiminin önemli işlevler üstlenen ve günümüzün hızlı üretim ve tüketim ortamı sebebiyle önemi gittikçe artan bileşeni *ters lojistiktir*.

Ters lojistik, üretim sektöründe nihai müşteriden ürün ve hizmet sunucuya geri gelen malların hareketi, depolanması ve elleçlenmesi faaliyetleridir. Bu faaliyetler içinde defolular, kap, kutu,

ambalaj ve paketleme malzemelerinin geri gönderilmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra; ters lojistik, istenmeyen malzemelerin geri dönüşüme tabi tutulmasını, iade ve defoluların onarılmasını ya da diğer mağazalara (fabrika satış mağazaları vb.) dönmesini sağladığı için *çevreye duyarlı* lojistik olarak tanımlanabilir.

Şekil 1. Ters Lojistik Süreci

Bu bağlamda, bu doğrultuda tanımı biraz daha genişlettiğimizde, "canlıların doğada var olması ile eş zamanlı olarak görülen, sadece üretim sektöründe değil, insanoğlunun diğer tüm faaliyetlerinin desteklenmesinde kullanılan, ihtiyaçların belirlenmesi ile başlayan hizmet ve/veya ürünlerin ihtiyaçların giderilmesinden sonra elden çıkarılması veya gerekiyorsageri gönderilmesi ile son bulan ve lojistiğin farklı ana faaliyetleri arasında bulunan en az üç operasyonun yönetilmesidir"(Keskin, 2006).

Hızlı Moda - Sürdürülebilir Moda Kavramları

Hızlı moda, yirmi birinci yüzyılda globalleşen moda endüstrisinin daha fazla kar elde etmek amacıyla yarattığı modadaki hızlı değişime dayalı bir giyim kültürüdür (Kabukcu, 2017). *Sürdürülebilir moda* ise en genel tanımıyla gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları tehlikeye atmayan, çevre dostu, geri dönüştürülebilir, kullanışlı ve kaliteli ürünler tasarlamak, üretmek ve tüketmek olarak açıklanabilir. Buna göre; *sürdürülebilir moda*,üretimi ve tüketimi daha sınırlı ancak daha *değerli* hale getirme hedefi ile modanın doğasındaki hızlı değişim eğilimi ve tüketim olgusuna karşı doğmuş bir harekettir. Bahsi geçen sürdürülebilir süreç, kaynakların *yeniden üretim sürecine* dahil edilebilmesini, ürün kullanımını, dayanıklılığını ve kullandıktan sonraki durumu ile atık düzeylerinin şu anda ve gelecekte çevreyi nasıl etkileyeceği konularını da ele almaktadır.

Günümüzde *global hızlı moda markaları* hizmet verdikleri ülke ve topluluklar üzerindeki etkileri konusunda sorumluluklarının bilincinde olduklarını, sürdürülebilirlik çalışmalarında bu etkileri tedarik zincirinde sistematik bir şekilde analiz ederek göstermektedirler.

Şekil 2.*Close the Loop*, H&M

Örneğin; "kaliteli ve sürdürülebilir modayı en iyi fiyatla sunmak için moda dünyasında kalıcı bir değişiklik yaratmaya çalışan H&M'in sürdürülebilirlik konusundaki kararlılığının merkezinde *Close the Loop*(Şekil 2) yer almaktadır. Amaç, moda ürünleri için döngüyü tamamlayarak, istenmeyen kıyafetlerin ve atık kumaşların yeniden kullanılması, geri dönüştürülerek yeni ürünlere dönüşmesidir. H&M ilk ürün toplama girişimini2013 senesinde gerçekleştirmiştir. Müşteriler istedikleri kıyafet ya da tekstil ürününü getirip herhangi bir H&M mağazasına bırakabilmektedir. Bu faaliyetler, *pazarlama yönlü ters lojistik uygulaması* olarak da değerlendirilebilir "(Perakende, 2017).

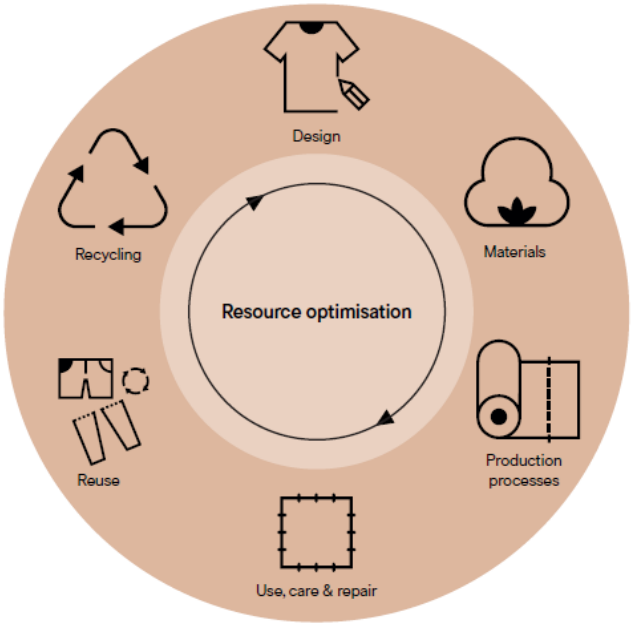
H&M Sürdürülebilir Hızlı Moda Markasının Ters Lojistik Faaliyetleri

H&M Sürdürülebilirlik Performans Raporu (2019)'a göre H&M moda markasının üretim zinciri; pamuk üreticileri, iplik üreticileri, nakliye ve servis sağlayıcıları ve çok daha fazlası dahil olmak üzere tedarik zinciri, son derece çeşitli ve küreseldir.

H&M tedarik zinciri yönetiminde *sürdürülebilirlik* çabaları çok önemlidir ve tarihsel olarak büyük bir etkiye sahiptir. Yapılan her seçim, ürün tasarımından müşteri kullanımına kadar işin tüm aşamalarını içeren H&M değer zincirinin her bölümünde olumlu bir değişim ve yenilik yaratma potansiyeline sahiptir.

H&M'in amacı,tüm değer zincirinde tamamen dairesel bir iş haline gelmektir. Bu, lineer bir modelden (alma, kullanma, atık) kaynak kullanımını ve yeniden kullanımı en üst düzeye çıkaran ve hiçbir şeyin boşa gitmediği dairesel bir modele geçilmesi anlamına gelmektedir.

Bu dairesel strateji (Şekil 3), ürünler için olduğu kadar ambalaj ve mağaza içi, ofis ve diğer binalarda kullanılan ürünler gibi ticari olmayan ürünler için de geçerlidir. Bu anlamda, ters lojistik faaliyetlerinin planlanması da bu dairesel iş planına dahildir.

Şekil 3. Dairesel İş Modeli, H&M Sürdürülebilirlik Performans Raporu,2019

Bu dairesel iş modeli ile 2040 iklimi için H&M'in olumlu hedefine ulaşmak esas alınmaktadır. İnovasyon, döngüsel çabaları yönlendirmektedir. Ürünlerin nasıl üretilmesi, kullanılması, ters lojistiği,sonra yeniden kullanılması, mümkün olan her yerde ürünlerin onarılması, yeniden kullanması ve geri dönüşümü için yeni yollar geliştirilmesi için döngü sürekli olarak inovatif çalışmalarla geliştirilmektedir.

H&M'de tasarım; ürünlerin, ambalajların ve binaların değer zincirine dairesel ilkeler oluşturma konusunda ilk fırsat olarak görülmektedir. Nihai amaç göz önünde bulundurularak tasarım yapmak, kalite ve dayanıklılık oluşturmak, güvenli kimyasal girdi sağlamak, kullanılan malzemeleri ve üretim süreçlerini değerlendirmek ve her ürünün ömrünü en üst düzeye çıkarmak gaye edinilmiştir.Bu bağlamda; verilen her tasarım kararı, bir ürünün nasıl kullanılabileceğini, yeniden kullanılabileceğini, geri dönüştürülebileceğini etkilemektedir.

Bu çerçevede, markanın malzeme seçimi, tüm ürünlerin sürdürülebilirliğin ve daireselliğinin merkezinde yer almaktadır. H&M'in hedefi, 2030 yılına kadar % 100 geri dönüştürülmüş veya diğer sürdürülebilir kaynaklı malzemeler tedarik etmektir. Bu yaklaşım, aynı zamanda H&M tedarik zincirinin kaynak politikaları tarafından da desteklenmektedir.

Geri dönüşüm, kullanılmış kumaşlara, imha veya düzenli depolama yerine kaynak olarak *yeni bir hayat* vermektedir. Geri dönüşüme tabi tutulan lifler, işlenmemiş hammadde tüketimini azaltmakta ve bu sayede kimyasal, enerji ve su kullanımını azaltmaktadır. Pamuk, polyester, yün, naylon, plastik, kuş tüyü ve tüy, kaşmir ve gümüş gibi geri dönüştürülmüş birçok malzeme kullanılmaktadır. H&M, her zaman koleksiyonların geri dönüştürülmüş içeriğini en üst düzeye çıkarmak ve ilerlemeyi hızlandırmak için yeni teknolojilere yatırım yapmaya çalışmaktadır. Örneğin, markanın en büyük tutkusu tüm ham polyesterlerden uzaklaşmak ve sadece en son 2030'a kadar geri dönüştürülmüş polyester kullanmaktır.

Doğrusal bir ambalaj modelinin, özellikle plastik söz konusu olduğunda çevre üzerinde büyük bir etkisi vardır. H&M,ambalaj değer zincirinin her bir parçasını (tasarım, malzeme, üretim, kullanım, yeniden kullanım ve geri dönüşüm) açıklayan dairesel bir modele geçmiştir. Ellen MacArthur Vakfı ile işbirliği içinde geliştirilen dairesel paketleme stratejisi, markanın yaklaşımını ve hedeflerini dört alanda yönlendirmektedir: ambalajın azaltılması, dairesel

tasarım, malzeme seçimi ve yeniden kullanım ve geri dönüşüm. Tedarikçiler için ambalaja özgü kısıtlı maddeler listesi (RSL), ambalaj malzemelerinde potansiyel olarak zararlı kimyasalların kullanımını kısıtlamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, küresel bazda faaliyet gösteren bir hızlı moda markası olan H&M örnek olay olarak ele alınmış ve markanın sürdürülebilirlik raporları üzerinden planlanan döngüde gerçekleştirdiği ters lojistik faaliyetleri irdelenmiştir.

KAYNAKLAR

H&M Sürdürülebilirlik Raporu(2015). https://about.hm.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/masterlanguage/CSR/reports/2015%20Sustainability%20report/HM_SustainabilityReport_2015_final_FullReport.pdf

H&M Sürdürülebilirlik Performans Raporu(2019). https://hmgroup.com/content/dam/hmgroup/groupsite/documents/masterlanguage/CSR/reports/2019_Sustainability_report/H%26M%20Group%20Sustainability%20Performance%20Report%202019.pdf(Erişim Tarihi: 20.07.2020)

Kabukcu, E. (2017). Eko- Modanın Global Sürdürülebilir Pazarlamaya Yansımaları: H&MÖrneği. Uluslar arası Geleneksel SanatlarSempozyumu Bildiri Kitabı. ss.457-465.

Keskin, M. H. (2006). Lojistik Tedarik Zinciri Yönetimi.Ankara: Nobel Yayıncılık.

Perakende (2017). https://www.perakende.org/hm-kuresel-bir-geri-donusum-hareketine-devam-ediyor(Erişim Tarihi: 26.07.2020)

MODA TASARIMI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TERCİHLERİ ÜZERİNE ANALİTİK BİR DEĞERLENDİRME: MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SALİHLİ MESLEK YÜKSEKOKULU MODA TASARIMI PROGRAMI ÖRNEĞİ[1]

Öğr. Gör. Dr. Evrim KABUKCU - Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa

Özet

Meslek Yüksekokulları bünyesinde eğitim veren moda tasarımı programları günümüzde büyük ilgi gören ve tercih edilen programlar arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, moda tasarımı programı öğrencilerinin program tercihlerinde etkili olan kriterleri belirlemek ve bu kriterlerin önem derecelerini ölçebilmektir. Bu amaçla, öğrencilerin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu Moda Tasarımı Programı'nı tercih etmelerinde etkili olan kriterler, çok kriterli karar verme yaklaşımlarından biri olan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi uygulanarak değerlendirilecektir. Böylece araştırma kapsamındaki öğrencilerin moda tasarımı programı seçimleri ile ilgili farkındalıkları tespit edilecek ve elde edilen sonuçlar incelenerek yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Analitik Hiyerarşi Prosesi, Öğrenci Farkındalığı, Program Tercihi, Çok Kriterli Karar verme

An Analytical Evaluation on the Program Preferences of The Fashion Design Program Students: The Case of Manisa Celal Bayar University Salihli Vocational School

Abstract

Fashion design programs that provide education within Vocational Schools are among the programs of great interest and preference today. The aim of this study is to determine the effective criteria of the fashion design program students' program preferences and to measure the importance of these criteria. For this purpose, the criteria which are effective in the students' preference of Fashion Design Program at Manisa Celal Bayar University Salihli Vocational School, will evaluate by applying the Analytical Hierarchy Process (AHP) method which is one of the multi-criteria decision making approaches. Thus, students' awareness of fashion design program preferences will be determined and the results obtained will be examined and interpreted.

Keywords: Analytical Hierarchy Process, Student Awareness, Program Preference, Multi-Criteria Decision Making

GİRİŞ

Moda endüstrisinin varlığını sürdürebilmesi, büyük ölçüde müşteri beklentilerini tatmin etmedeki başarılarına bağlıdır. Moda endüstrisi, modanın doğası gereği hızlı değişimi ve dönüşümünü gerçekleştirebilmek için hızlı değişen müşteri beklentilerini tanımlayabilmeli ve değişen sürece çevik bir şekilde adapte olabilmelidir. Müşteri odaklı, daha rekabetçi, teknik ve estetik anlamda daha güvenilir tasarımlar oluşturmada iki önemli adım; ürünün daha iyi tasarlanması ve yeni ürün geliştirme prosesinin daha sistematik hale getirilmesidir. Bu bağlamda, moda endüstrisinde bu adımları gerçekleştirebilecek nitelikte yetiştirilecek olan

[1] Bu çalışma,Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2019/089 numaralı projeden üretilmiştir.

genç tasarımcıların gerekli *kilit beklentileri önceliklendirebilmesi ve kritik beklentiler üzerindeki yeniden tasarım gereksinimini ortadan kaldıracak bir süreç yaratabilmeyi sağlayabilecek potansiyelde olması gerekmektedir.*

Bu araştırmanın amacı; genç tasarımcı adayları olan moda tasarımı programı öğrencilerinin program tercihlerinde etkili olan kriterleri belirlemek ve bu kriterleri önceliklendirebilmektir. Bu amaçla, moda tasarımı programı öğrencilerinin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu Moda Tasarımı Programı'nı tercih etmelerinde etkili olan kriterler, çok kriterli karar verme yaklaşımlarından biri olan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi uygulanarak değerlendirilmiştir. Böylece araştırma kapsamındaki öğrencilerin moda tasarımı programını seçimleri ile ilgili farkındalıkları tespit edilmiş ve bu farkındalığın moda endüstrisinin tasarımcılarından beklentileri ile arasındaki uyum yorumlanmıştır.

Verilerin Analizi: Analitik Hiyerarşisi Analizi (Ahp) Yöntemi Uygulaması

Bu çalışmada Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi uygulanmış ve bu yöntemle elde edilen önceliklendirmeler yorumlanmıştır. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi kullanılarak araştırma kapsamındaki moda tasarımı programı öğrencilerinin öncelikli kriterlerinin ortaya çıkmasını sağlamak ve böylece öğrencilerinin program seçimleri ile ilgili görüşlerini elde edebilmek amaçlanmıştır.

Çalışmada, araştırmanın amaçlarına ulaşabilmesi için Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi kullanılarak moda ürünleri ile ilgili karşılaştırmalı bulgular elde edilmiştir. "Çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden biri olan AHP yöntemi, 1977 yılında Thomas L. Saaty tarafından geliştirilmiştir" [1][2]. Karar verme süreçlerinde insan yargılarının kullanıldığı bir yöntem olan AHP, "aynı zamanda çok kompleks olan beyin süreçlerini organize etmek, karar verme durumunda olan kişi ve kuruluşlar için problemdeki karışıklığı gidermek için önemli bir metottur. Bu yöntemle kişilerin daha etkin karar vermeleri amaçlanmıştır" [3][4]. Çalışılan konuyla doğrudan ilgili olan kişilerle yüz yüze görüşülerek bir anket veya mülakatla onların seçenekler karşısındaki yargıları öğrenilir. AHP'de sonuçların tutarlı olabilmesi için bu kişilerin konularında uzman veya orta derecede bilgili olmaları tercih edilir. Çünkü AHP' nin sonuçları, tamamen bu kişilerin vereceği ikili karşılaştırma yargılarına bağlıdır. Bu yargılara bağlı olarak AHP'de üstünlük, yargı veya ikili karşılaştırma matrisi oluşturulur. Sözü edilen bu matris (Tablo 1), yargıların sayısal değerlere dönüştürülmesiyle oluşturulur [5][6][1].

Araştırma planlama aşamasında araştırmanın evreni, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu Moda Tasarımı Programı öğrencileri (153 kişi) olarak belirlenmiştir. Örneklemi ise, anket uygulamasına katılan öğrenciler(102 kişi) oluşturmaktadır.

AHP uygulamasının veri analizi kapsamında *sütun normalizasyonu* ve *özdeğer vektörü* yöntemleri kullanılarak belirlenen kriterlerin önem sıraları(Tablo 2) belirlenmiştir. He r iki yöntemle hesaplanan tutarlılık oranları kabul edilebilir maksimum düzey olan 0,10'dan düşük olduğu için matrisin kendi içinde tutarlı olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Hedefe göre ana kriterlerin çoklu karşılaştırma matrisi (ortak yargı matrisi)

	yaratıcılık/yenilik potansiyeli	medyada yay. moda prog.	popüler bir kariyer	geniş çalışma alanı	mesleki alt yapı	üniversite sınav puan	üniv./bölüm/prog. konumu	gelecek vaat etmesi	üniveri/bölüm/prog. ilgili al. duyum	kendi markasını yaratarak ün kazanmak
yaratıcılık/yenilik potansiyeli	1	2,28843432	1,711771012	1,653801306	2,329063739	1,957579648	1,83406023	1,502747077	1,953310523	1,57677797
medyada yay. moda prog.	0,436979987	1	1,349358318	1,405076695	1,643966133	1,732920721	1,551094651	1,48115938	1,757482173	1,400606994
popüler bir kariyer	0,584190288	0,741092997	1	1,755251687	2,009920422	1,703960223	1,934071089	1,536488058	2,092732272	1,461794229
geniş çalışma alanı	0,60466756	0,711704922	0,569718866	1	2,218105638	1,993601265	1,964599193	1,819893063	2,063517657	1,755469405
mesleki alt yapı	0,429357077	0,608285037	0,497532136	0,450835155	1	1,890208279	1,767419874	1,540606872	1,847650796	1,505314616
üniversite sınav puan	0,510834898	0,577060444	0,58686816	0,501604818	0,529042228	1	1,683910595	1,378680534	1,519796535	1,345499173
üniv./bölüm/prog. konumu	0,545238364	0,644705982	0,517044077	0,509009677	0,565796512	0,593855756	1	1,428434802	1,469494582	1,405403435
gelecek vaat etmesi	0,665447976	0,67514679	0,650834866	0,549482835	0,649094859	0,725331196	0,700066954	1	2,830276195	1,888034559
üniveri/bölüm/prog. ilgili al. duyum	0,511951371	0,568995814	0,47784421	0,484609374	0,541227813	0,657982813	0,680506082	0,353322408	1	1,483989993
kendi markasını yaratarak ün kazanmak	0,6342047	0,713976158	0,684090811	0,569648208	0,664312955	0,743218591	0,711539459	0,529651322	0,673858991	1
toplam	5,922872221	8,529402464	8,045062455	8,879319756	12,1505303	12,99865849	13,82726813	12,57098351	17,20811972	14,82289037

Tablo 2. Sütun normalizasyonu ve özdeğer vektör yöntemi ile elde edilen öncelik değerleri

ÖZDEĞER VEKTÖR YÖNTEMİ	SÜTUN NORMALİZASYONU YÖNTEMİ	KRİTERLER	SIRALAMA
0,165885	0,165051249	YARATICILIK/YENİLİK POTANSİYELİ	1
0,122107	0,121222233	MEDYADA YAYIMLANAN MODA PROGRAMLAR	4
0,129753	0,128633307	POPÜLER BİR KARİYER	2
0,123749	0,12300866	GENİŞ ÇALIŞMA ALANI	3
0,094101	0,094343917	MESLEKİ ALT YAPI	5
0,080837	0,081435774	ÜNİVERSİTE SINAVINDAN ALINAN PUAN	7
0,074213	0,074764687	ÜNİVERSİTE/BÖLÜM/PROGRAM KONUMU	8
0,085449	0,086553508	GELECEK VAAT ETMESİ	6
0,059057	0,05978302	ÜNİVERSİTE/BÖLÜM/PROGRAM İLE İLGİLİ ALINAN DUYUM	10
0,064849	0,065203645	KENDİ MARKASINI YARATARAK ÜN KAZANMAK	9

SONUÇ VE ÖNERİLER

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ile gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarını özetlemek gerekirse:

1. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu Moda Tasarımı Programı öğrencilerinin gözünden program seçimlerini betimleyen kriterler arası önceliklendirmede en önemli kriter, öğrencilerin *yaratıcık ve yenilik yapma* potansiyellerine güvenleri olmuştur.
2. Ardından sırasıyla moda tasarım eğitimi almanın sırası ile *popüler bir kariyer* vaat etmesi ve *geniş çalışma alanı* sunması gelmektedir.
3. *Medyada yayınlanan moda içerikli programların* dördüncü sırada yer alması, öğrenci profilinin genel olarak bu tarz programlardan oldukça etkilenmiş olduklarını göstermektedir.
4. Beşinci kriter olarak *mesleki alt yapının* varlığına güven, altıncı sırada da moda tasarımı bölümünün *gelecek vaat ettiğinin* düşünülmesi dikkat çekmektedir.
5. *Üniversite sınavından alınan puanın* moda tasarımı programı seçiminde yedinci kriter olduğu izlenmektedir.
6. Sekizinci kriter, *üniversite/bölüm/programın konumu*(bulunduğu bölge ve il), dokuzuncu kriter ise moda girişimciliği ile ilintili olarak öğrencilerin *kendi markalarını yaratarak ün sahibi olmak* istemeleri olmuştur.
7. *Üniversite/bölüm/program ile ilgili alınan duyum* ise son sıradaki kriter olarak yerini almaktadır.

Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın devamında yapılabilecek araştırma önerileri şu şekilde sıralanabilir:

1. Aynı konuda farklı üniversitelerin iki yıllık ve dört yıllık moda tasarımı programı/bölümü öğrencilerine anket uygulanarak karşılaştırmalı araştırma yapılabilir.
2. Aynı konuda moda tasarımı programlarının öğrenci kaynağı olan güzel sanatlar liseleri, kız meslek liselerinde vb. öğrencilere yönelik ankete dayalı araştırma yapılabilir ve üniversite öğrencilerinin sonuçları ile kıyaslama yapılabilir.
3. Aynı konuda vakıf üniversitelerine ve devlet üniversitelerine yönelik karşılaştırmalı analizler yapılabilir.
4. Moda Tasarımı Program/Bölümlerinde eğitim veren öğretim elemanlarına aynı konuda anket tasarımı düzenleyerek uzman görüşleri alınabilir ve öğrencilerin görüşleriyle kıyaslanabilir.

KAYNAKLAR

[1]. Saaty T. L., How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process.European Journal of Operations Resesarch. 1990,48(3), 9-26.

[2]. Saaty T. L., Decision Making with the Analytic Hierarchy Process. Scientia Iranica. 2002. 9(3), 215-229.

[3]. Saaty T. L., Decision Making for Leaders.RWS Publications, Pittsburg,USA, 2000.

[4]. Kabukcu, E., Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi ile Duyusal Marka Değerlendirmesi. 12. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 2-4 Mayıs 2013, Marmaris, (İstanbul Kültür Üniversitesi Yayın No:192, 559-570).

[5]. Saaty T. L., Fundamentals of Decision Making and Priority Theory. Vol. 6. RWS Publications, Pittsburgh,USA, 2000.

[6]. Harker, P. T., Vargas L. G.The Theory of Ratio Scale Estimation: Saaty's Analytic Hierarchy Process.Management Science, 1987.33(11), 1383-1403.

PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN *HADİS TARİHİ* ADLI ESERİNDE YER ALAN "SAHÂBE DEVRİNDE HADİSLERİN YAYILMASI" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÜLÂHAZALAR

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ - Bartın Üniversitesi

Özet

Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Ülkemizde akademik anlamda yazılan ilk *Hadis Tarihi*[1] diyebileceğimiz eserinde "Sahâbe Devrinde Hadislerin Yayılması" başlığı altında ele aldığı konular üzerine bazı mülâhazalarımızı tebliğimizde sunacağız

Tebliğimizde Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* adlı eserinin "D. Sahabe Devrinde Hadislerin Yayılması" ana başlığı altında yaptığı değerlendirmelerine "İslam Ülkelerinin Genişlemesi" alt başlığı ile başlamayı tercih etmiş olduğu vurgulanmış, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Usâme b. Zeyd'i kuman tayin ettiği orduyu Sûriye taraflarına seferine göndermesiyle başlayan fetih hareketlerini Sahâbe-i Kirâm devam ettirmiş, fethettikleri ve yerleştikleri her yerde öncelikle mescid ve medrese tesis etmişler hem ibadetlerini yerine getirmenin hem de oradaki Müslümanlara hadisleri öğretmenin hazzını yaşamışlardır.

Tebliğimizde Talat Koçyiğit'in Sahâbe-i Kirâm'dan Mekke ve Medine başta olmak üzere Yemen, Şâm, Kûfe, Basra, Bağdat, Mısır gibi şehirlerde yerleşmiş olan sahâbiler ve onların talebeleri olan Tabiûn âlimlerinden bazılarının eğitim öğretim faaliyetlerinin ele aldığı konular değerlendirilmiştir.

I. İslâm Ülkelerinin Genişlemesi Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit[2], Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından önce hicrî 9.yılda hazırlayıp Bizans hududuna kadar bir Tebuk seferi (9/631) yaptığını[3] ve Hicrî 11. yılda da Usâme b. Zeyd (ö.

[1] Tebliğimizde esas aldığımız baskı: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977; Ankara Üniversitesi Basımevi tarafından yapılan baskıları: Ankara, 1997; 5. Baskı Ankara, 2007; Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından yapılan baskıları: Ankara, 1981; 8. Baskı, Ankara, Ekim, 2012; 10. Baskı Ankara, 2017; 11. Baskı, Ankara, 2018. Talat Koçyiğit *Hadis Tarihi*'nin önsözünde eserini şöyle takdim etmiştir: "Hadis İlminin, 3. asrın sonunda teşekkülünü tamamladığını göz önünde bulundurarak, eserimizi, bu ilk üç asırdaki *Hadis Tarihi*'ne tahsis ettik. Bununla beraber, *Hadis Tarihi*, bu ilk üç asırla elbette tamam olmuş değildir. Zira bunu takip eden asırlarda daha binlerce eser, te'lif ve tasnîf edilmiştir. Bunları teker teker ele almak ve *Hadis Tarihi* içinde bibliyografik bir araştırmanın neticesi olarak konu ile ilgilenenlerin istifadesine sunmak bir iki ciltlik eserle gerçekleştirilebilecek bir iş değildir. Şimdilik biz bu eserimizi, *Hadis Tarihi*'nde bir deneme olarak kabul ediyor ve niyet ettiğimiz daha geniş bir araştırmayı, Allah'ın lütuf ve inayetiyle gerçekleştirebileceğimiz ileri bir tarihe bırakıyoruz. Koçyiğit, T. (1977). *Hadîs Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 3.

[2] Prof. Dr. Talat Koçyiğit'in Hayatı, eserleri, ilmî kişiliği ve Türkiye'deki Hadis İlimlerine katkısı için Bkz. Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 12, sy. 2, s. 167-194. Bilgin, R. (2020). *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği*, Ankara: Araştırma Yay., s. 94-161.

[3] "Bizanslıların Müslümanlara saldırtmak için Suriye'de asker topladığına dair haberler alması üzerine Hz. Peygamber 10.000'i süvari, olmak üzere 30.000 kişilik bir ordu ile Suriye hududunda Tebük denilen yere kadar geldi. Düşmana rastlanmadı, buradan geri dönüldü. Bu sefer esnasında Müslümanlar açlıktan, susuzluktan çok sıkıntı çektiler. İlk defa Müslümanlar bu kadar büyük bir ordu ile sefere

54/674) komutasında yeni bir sefer hazırlığı için talimat vermiş olduğunu, yalancı peygamber olarak ortaya çıkan Museylemetu'l-Kezzâb vak'ası, ridde olayları ve zekât vermek istemeyenlerin ortaya çıktığı hilâfeti döneminde Hz. Ebû Bekir'in (ö. 2/634) tekrar orduyu Şâm taraflarına gönderdiğini şöyle izah etmiştir:

"Hz. Peygamber vefat ettiği zaman Arap Yarımadası İslâm Devleti hudutları içine kâmilen girmiş bulunuyordu. Fakat gaye Arap Yarımadası davası değil, İslâm'ı yaymak ve hangi milletten olursa olsun, bütün insanları, tek bir kelime, tevhîd kelimesi etrafında toplamaktı çünkü İslâm'a da'vet peygamberliğin başlıca görevi idi. Hz. Peygamber 9. hicrî senenin yaz ortalarında Bizans hudûduna kadar bir sefer yapmış (Tebük)2. hicrî senede ise, yeni bir sefer hazırlığı için kumandan Usâme'ye gerekli talimatları vermişti Ancak onun vefatı, bu seferin ikmâline imkân vermedi. Hz. Peygamberden sonra hilâfet makamına geçen Hz. Ebû Bekr, onun arzusunu gerçekleştirmekte gecikmedi ve yine Usâme kumandasındaki orduyu Şâm'a doğru yola çıkardı. Ancak dâhildeki bazı olaylar ve bilhassa ridde hareketleri fütûhâtın süratle gelişmesini engelliyordu. Bu sebeple Ebû Bekr'in ilk işi, dâhilde sükûnu sağlar sağlamaz kuvvetlerini dışarıya sevk etmek oldu. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639) kumandasında Humus'a, Amr b. el-Âs (ö. 43/664)kumandasında Filistin'e, Yezîd b. Ebî Sufyân (ö. 18/639) kumandasında Dımaşk'a, Şurahbil b. Hasene (ö. 18/639)kumandasında Ürdün'e 4 koldan ilerleyen bu kuvvetler birbirlerine de yardım ederek İslâm Devleti'nin hudutlarını kısa bir zaman içerisinde genişlettiler."[4]

Hicretin 1. asrı boyunca, Avrupa'nın batıdaki en uzak noktasından doğudaki Çin hudûduna kadar bir şerit halinde uzanan toprakların büyük İslâm Devleti[5] hudûtları içerisine girmesinde dikkati çeken en mühim husus, bu fetih hareketlerinden büyük bir kısmının bilhassa genç sahâbîlerin çoğunlukla hayatta bulundukları bir devirde gerçekleşmiş olmasıdır.[6] Bu tabii

---

çıkmışlardı..." Ünlü, N. (1984). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, İstanbul: İFAV Yay.,s. 48.

[4] Koçyiğit, T. (1977). *Hadîs Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 84. el-Hatîb el- Bağdâdî Hadîs talebi için yapılan yolculukları konu alan müstakil bir eser telif etmiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî, (1395/1975). *er-Rıhle fî Talebi'l-Hadîs*, (tah. Nureddin Itr), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. "Senedleriyle birlikte kaydedilen 81 rivayetin 5 bölüm halinde incelendiği eserde hadis tahsili için yapılan seyahatin önemi, sahâbenin, daha sonra da birçok İslâm büyüğünün bir hadis öğrenmek için bile olsa seyahatler yaptığı, âlî isnad elde etmek için uzun yolculukları göze alan birçok kimsenin emeline ulaşamadığı gibi hususlar incelenmektedir. Eseri önce Subhî es-Sâmerrâî *Mecmûatü'r-Resâil fî Ulûmi'l-Hadîs* içinde (Medine 1389/1969, s. 37-72) hatalı şekilde yayımlamış, daha sonra Nûreddin Itr tarafından iyi bir neşri yapılmıştır (Beyrut 1395/1975). Nûreddin Itr, aynı konuda olup Hatîb'in zikretmediği 22 rivayeti esere ilâve etmiş, ayrıca muhaddislerin seyahatleri sırasında başlarından geçen ilginç olaylardan 15'ini nakletmiştir. Eseri daha sonra Nasr Ebû Atâ yine *Mecmûatü'r-Resâil fî Ulûmi'l-Hadîs* içinde tekrar yayımlamıştır ((1415/1994). Riyad, s. 127-242). Kandemir, M. Y. (1997). "el-Hatîb el-Bağdâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 1997. c. XVI, s. 456. Ayrıca konuyla ilgili bir Yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Açıkel, Y. (1992). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[5] Talat Koçyiğit'in metinde kullandığı "İmparatorluğu" kelimesini "Devleti" şeklinde yazmayı tercih ettik. Zira ismini kendi ismini "Devlet-i Aliyyeyi Osmaniyye" şeklinde kullanan bir devlete imparatorluk denilemez.

[6] Ali Yardım, Sahâbe-i Kirâm'ın yaptığı yolculukların sebeplerini şöyle özetlemiştir: "Onların yolculukları, Hz. Peygamber hayatta iken ondan bizzat işittikleri ve fakat hâfızalarının yanılmasından şüphelendikleri hadisleri, bilen öbür arkadaşlarıyla karşılaştırıp kontrol etmek veya duymadıkları bir hadisi haber alıp, onu ilk işitenden öğrenmek arzusundan ileri geliyordu. Buhârî'nin kaydettiği habere göre **وَرَحَلَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُنَيْسٍ فِي حَدِيثٍ وَاحِدٍ** Ünlü sahâbî Câbir b. Abdillah (ö. 74/693) Abdullah b. Uneys'in (ö. 80/699) elinde bulunan bir tek hadisi öğrenebilmek için bir aylık yolu katetmek zorunda kalmıştır. el-Buhârî, Muhammed b. İsmail (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay. İlim, 19.Bkz. Yardım, A. *Hadis I*, İzmir: Acargil Matbaası, s. 139.

olarak, fetih için merkezden doğuya, batıya ve kuzeye çıkartılan sefer heyetlerinin başında veya içinde, gerek kumandan olarak ve gerekse er olarak büyük sayıda sahâbî guruplarının da yer almış oldukları neticesini doğurur zira bilgi, dikkat ve tecrübe isteyen harp hareketlerinde, Hz. Peygamberle birlikte birçok gazvelere iştirâk etmiş ve onun strateji bilgisinden yararlanıp tecrübe edinmiş sahâbîlerden istifade etmemek elbette düşünülemezdi.[7] Nitekim *Ulûmu'l-Hadîs*'inde hadis ravîlerinin "**buldân**" ve "**evtân**"ına bir fasıl ayıran[8] el-Hâkim Ebû Abdillah (ö. 405/1014), Hz. Peygamberin vefatından sonra birçok sahâbînin Medine'den ayrıldıklarını ve muhtelif ülkelere yerleştiklerini söyler.[9]

Talat Koçyiğit, fetihlerle birlikte muhtelif memleketlere dağılan sahâbîlerin sayısı hakkında kesin bir bilgi olmadığını, el-Hâkim tarafından verilen bir isim listesinden hareketle tanınmış bazı isimler naklettiğini zikretmiştir.[10]

Talat Koçyiğit, sayı bakımından az olmayan sahâbî topluluğu fetihlerle birlikte çeşitli ülkelere dağılmış[11] ve İslâm'ın gayesini gerçekleştirme yolunda gayret sarfetmiş olduklarını, bu gayenin tahakkuku için takip edilen yolun ise, fethedilen ülkelerde ilk iş olarak hem ibadet hem de ilim merkezi olabilecek mescidler inşa etmek olduğunu vurgulamış,Hz. Peygamber devrinde de görülen ve üzerinde ibretle durulması gereken bir konu olduğuna temas etmiş,Hz. Peygamberin hicret senesinde Mekke'den Medine'ye gelirken Kubâ'da konaklayarak orada ilk mescidi inşa ettiği gibi Medine'ye vardığı zaman da ilk işi Mescid-i Nebevî'nin inşaası olduğunu kaydetmiştir.[12]

Talat Koçyiğit, Müslümanların 16. hicret senesinde lrâk'ın fethi üzerine yaşamağa alıştıkları şehirler biçiminde Basra'nın temelini attıkları zaman, mescidi ve Dâru'l-İmâre'si daha önceden tamamlanmış olduğunu fakat Basra'nın iki nehir ağzında rutubeti bol bir şehir olduğunu vurgulamış, Müslümanların daha kuru ve çöl iklimine daha yakın bir başka şehrin kurulmasını düşündükleri zaman, bu düşünceyi gerçekleştirmekte gecikmediklerine işaret etmiş, Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (ö.55/674)iki arkadaşını bu şehrin kurulabileceği daha müsait bir

---

[7] Hz. Peygamberin (s.a.s.) komutanlık ettiği Tebük Seferinin (9/631) akabinde Arap Yarımadası'nın her tarafına muallimler gönderilip, halka dini öğretmek ve yaymak görevi verildi. Yarımada bütünüyle Müslüman oldu." ..." Ünlü, N. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar*), s. 48.

[8] Ebû Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî,(ts.)*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs,* Kahire: Mektebetu'l-Mutenebbî, s. 190.

[9]el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs,* s. 191. Yusuf Açıkel, Sahâbe-i Kirâm'ın İlmî Seyahat/Rihle yaptığı Mekke, Medine, Kudüs, Irak (Kûfe, Basra, Bağdad), Şâm (Dımeşk, Haleb, Hıms, Beyrut, Beyt-i Makdis, Askalân), Mısır (Fustat/Kahire, İskenderiyye), Yemen, Hindistân, Uman, Kazvîn, Horâsân, Türkistân, Kostantiniyye (İstanbul), Mâverâünnehir gibi bazı ilim merkezlerini ayrı ayrı ele alarak değerlendirmiş, bu ilim merkezlerinin yanı sıra Deylem, Taberistan, Taberiyye, Aden, Amman, Kadisiyye, Kıbrıs, Medâin, Hemedan, Vâsıt gibi ilim bazı merkezlerini de zikretmiştir. Açıkel, Y. (2019). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)*, 2. Baskı, (ed. Ramazan Kazan), Ankara: Nobel Yay., s. 129-150.

[10] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi,* s. 86.

[11] İsmail Lütfi Çakan, sahâbîlerin fetih ve ilim talebi için yapmış oldukları yolculukların gayesini şöyle özetlemiştir: "Sahâbîler, kendi duymadıkları bir hadisi rivayet ettiğini işittikleri Medine dışındaki bir başka sahâbîye gidip ilk ağızdan o hadisi dinlemek ihtiyacıyla seyahatleri başlatmışlardır. Yani ilk kaynağa müracaat, bilgiyi kaynağından bizzat almak, suyu membâından içmek onları böylesi yolculuklara sevk etmiştir. Günümüzün ilmî araştırmaların da konunun ilk ve en mu'teber kaynaklarını görmek ve tetkik etmek vazgeçilmez kriter olarak aranmaktadır Bu anlayış tarihte sahâbîlerce başlatılmış olan ilim yolculuklarının ana amacıdır." Çakan, İ. L. (2012). *Ana Hatlarıyla Hadis Bilgisi-Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi*, 10. Baskı, İstanbul: Ensar Yay., s. 148.

[12] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87.

yer tespiti için görevlendirdiğini, Selman el-Fârisî (ö. 36/565) ve Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656), Fırat'ın batısında Hire'ye yakın bir yeri seçmiş olduklarını kaydetmiştir.[13]

Talat Koçyiğit, Medâin'de bulunan Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın hicretin 17. senesinde **40.000**'e yakın askeriyle tespit edilen bu yere gelerek yerleştiğini, önce kamış ve ağaç dallarından yapılan, fakat çabuk yandığı için Halife Ömer b. el-Hattâb tarafından kerpiçten yapılması emredilen evleriyle yeni kurulan bu şehrin kısa bir zaman içinde sayılı ilim merkezlerinden biri olarak Kûfe adıyla şöhret kazandığını ve şehrin muhtelif yönlerine uzanan yolların birleştiği şehrin merkezine de bir mescid inşa edilmiş olduğunu, buraya 200 adım mesâfede Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın evi ve Beytu'l-Mâl bulunduğu kaydetmiştir.[14]

Talat Koçyiğit, Sahâbe-i Kirâm tarafından gerçekleştirilen fetihlerin ve bu fetihlere paralel olarak çoğalan ve birer medrese hüviyetini taşıyan bu mescidlerin âlim sahâbîlerin önderliğinde bazı ilim merkezlerinin teşekkül etmesine sebep olduğunu ve bu merkezleri daima İslâm'ın çizdiği yolda, fakat bulundukları muhitin örf, âdet ve düşünce tarzlarından da mülhem olarak asırlarca ilim sahasında önderlik etmiş olduklarını, Kur'ân ve Hadis İlimlerinin gelişip yayılmasında en mühim âmil olduklarını zikretmiştir.[15]

2. Bazı İlim Merkezleri

a. Medine

Talat Koçyiğit, âlim sahâbîlerin gayretleriyle teşekkül eden ilim merkezlerinin başında, **Dâru'l-Hicre** adıyla da şöhret kazanan Medine'nin geldiğini zira burasının, Hz. Peygamberin ve ashabının Mekke'den hicretle İslâm Devleti'nin temelini attıkları ilk şehir olduğunu, İslâm teşriinin büyük bir kısmı burada oluşmuş, Hz. Peygamber'in hadislerinin çoğunu burada söylemiş olduğunu, şehrin her yerinde ondan bir hatıraya rastlamanın mümkün olduğunu zikretmiş, bu yüzden sahâbenin[16] büyüklerinin onun vefatından sonra da buradan ayrılmayı hoş karşılamamış ve onun kabrine yakın olmayı, onunla birlikte yaşamak kadar değerli saymış olduklarını kaydetmiştir.[17]

Talat Koçyiğit, Hadis ve Fıkıh sahasında şöhret kazanmış pek çok sahâbînin Medine'de yaşadığından dolayı Hz. Peygamberi görmeyen, fakat onun hadislerini en yakın arkadaşlarından işitip hıfzetmek isteyen hadisçilerin devamlı ziyaretgâhı olmuş olduğunu ve tıpkı bir ticaret merkezi gibi hadis almağa gelenlerle dolup boşalmış olduğu zikretmiş, Medine'de yaşayan ve hadis sahasında otorite olan bu sahâbîlerin başında gelenlerin bir listesini vermiştir.

1.Ebû Bekr es-Şıddîk (ö. 12/634)

---

[13] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87-88.

[14] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi,* s. 87-88.

[15] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi,* s. 89. Bekir Kuzudişli, Rivâyetlerin yayılmasında temel bir faktör: Rihleler başlığı altında Tek hadis veya mesele için yapılan yolculuklar ve sistemli hadis yolculukları başlığı altında olmak üzere iki kısımda mütelaa etmiş ve şu genel bir değerlendirmeyi yapmıştır: "Hadis uğruna yapılan yolculuklar yani er-Rıhle fî talebi'l-hadîs, *Hadis Tarihi*'nin en özellikli kısmını oluşturmaktadır. Çünkü bu yolculuklar sayesinde İslam Coğrafyasında hadislerin yaygınlaşmasını ve bir âlimin diğerinden haberdâr olmasını sağlamıştır. Bu konuda yazılan eserler genel olarak herhangi bir ayrıma gitmeksizin rihleyi sahâbî dönemiyle başlayan bir süreç olarak görürler. Ancak sahâbîlerin ve daha sonraki tâbiûn dönemindeki bir hadis veya fıkhî bir mesele için bir şehirden bir şehre gitmelerini tabiî bi ilmî yolculuk olarak görmek, özellikle 2. Asırdan itibaren bir beldenin hadislerini toplamak için şehirlere uğrayıp hadislerini araştırmayı ise sistemli bir rihle olarak kabul etmek uygun görünmektedir…" Kuzudişli, B. (2017). *Hadis Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay. s. 108.

[16] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 89.

[17] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 89.

2.Ömer b. el-Hattâb (ö. 23/643)

3.Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661)

4.Ebû Hureyre (ö. 58/678)

5.Ummu'l-Mu'minîn Âişe (ö. 58/678)

6.Abdullah b. Ebî Saîd el-Hudrî (ö. 74/694)

7.Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665)

Talat Koçyiğit, bu sahâbîlerden Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Ummu'l-Mu'minîn Âişe ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin çok hadis rivayet etmekle şöhret kazananlardan olduğunu (muksirûn) Zeyd b. Sâbit'in ise, Kur'ân ve Sünnet ahkâmına vâkıf, vefat edinceye kadar, 4 halife devrinin kazâ, fetva, kıraat ve ferâizle ilgili meselelerinde kendisine başvurulan önderlerinden birisi olduğunu kaydetmiştir.[18]

Talat Koçyiğit, mescidlerin birer medrese veya ilim müessesesi olarak da hizmet gördüğünü ve Mescid-i Nebevî'nin hicretle birlikte kuruluşundan itibaren bu fonksiyonu icra ettiğini zikretmiş, Hadis ve Fıkıh sahasında birer otorite olarak bilinen ve bu medresede sahâbîlerin dizinin dibinde yetişmiş olan tabiûn âlimlerinden bazılarının isimlerini kaydetmiştir. [19]

1.Saîd b. el-Museyyib(ö. 94/713)

2.Urve b. ez-Zubeyr (ö. 94/713)

3.Ubeydullah b. Utbe b. Mes'ûd (ö. 98/716)

4.Sâlim b. Abdillah b. Ömer (ö. 106/724)

5.el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 107/725)

6.Mevlâ İbn Ömer (Nâfi') (ö. 117/735)

7.İbn Şihâb ez-Zuhrî (ö. 124/742)

Talat Koçyiğit tabiûn âlimlerinden olan bu zatlar sayesinde Medine'nin hadis işitmek, hadis almak veya hadis toplamak isteyenlerin ziyaretgâhı olmaya devam etmiş olduğunu zikretmiştir.[20]

b. Mekke

Talat Koçyiğit, Mekke'nin ilk vahiyle İslâmî davetin başlangıç şerefine nail olmasına rağmen, halkının Hz. Peygambere (s.a.s.) ve etrafındaki Müslümanlara revâ gördükleri tehdit ve işkencelerle onların hicret etmelerine sebep olduklarını ancak 8 sene sonra, fethiyle tarihteki gerçek yerini almış olduğunu vurgulamış, Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethinden sonra Muâz b. Cebel'i (ö. 18/693)Mekke'de bırakmış olduğunu ve Mekke halkına Kur'ân ve Sünnet ahkâmını ve kıraatı öğretmesini ona emretmiş olduğunu Muâz'ın, genç ve âlim sahâbîlerden

[18] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90.

[19] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi,* s. 90.

[20] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 90. Bekir Kuzudişli, Hac ve Umre yapma isteğinin yanında zihnindeki soruların cevabının sahâbî ve tabîûndan alınması isteğinin de rihlelerin yapılmasında birer etken olduğunu şöyle izah etmiştir: "…Hicrî 1. Asırda hac ve umrenin doğal bi şekilde rıhleye sebep olduğu hatırda tutulmalıdır. Zira beldesinde karşılaştığı bir veya birçok meseleyi hac ve umre vesilesiyle karşılaştığı sahâbî ya da tâbiûn'a sormayı isteyen birçok şahsın varlığı dikkat çekmektedir. Bunlar Mekke'de şayet burada amacına ulaşamazlarsa Hz. Peygamber'in kabrini ve Mescid-i Nebevî'yi ziyaret etme maksadıyla uğradıkları Medine'de sorularına cevap arıyorlardı. Böyle hac ve umre vesilesiyle bir rıhle gerçekleşmiş oluyordu." Kuzudişli, B. *Hadis Tarihi*, s. 109.

biri olduğunu onunla birlikte bütün gazvelere iştirak etmiş olduğunu kaydetmiş, el-Hâkim en-Neysâbûrî'den naklen Mekke'ye Muâz b. Cebel ile birlikte Mekke'ye yerleşen sahâbîlerden bir kısmını isimlerini zikretmiştir.

1.Ebû Rabîa el-Mahzûmî'nin oğlu Ayyâş

2.Ebû Rabîa el-Mahzûmî'nin oğlu Abdullah

3.el-Hâris b. Hişâm

4.İkrime b. Ebl Cehl

5.Abdullah b. es-Sâib el-Mahzûmî[21]

6.Attâb b. Esîd[22]

7.Hâlid b. Esîd

8.el-Hakem b. Ebî'l-Âs

9.Osmân b. Talha

10.Ukbe b. el-Hâris

11.Şeybe b. Osman

12.Safvân b. Umeyye

13. Ebû Mahzûre

14.Süheyl b. Amr [23]

Talat Koçyiğit, Mekke Medresesi'sinin asıl Abdullah b. Abbâs'ın Basra'dan dönüşünden sonra kuvvet ve ilmî bir şöhret kazanmış olduğunu, Tefsîr sahasındaki mevkiine **Abâdile** ve fetvâ vermekle şöhret kazanmış **7** sahâbî arasında zikredilen İbn Abbâs'ın rivayet ettiği **1700**'e yakın hadisle de en çok hadis rivayet eden 7 sahâbîden (**muksirûn**) birisi olarak da bilindiğine, ilmî kapasite ile el-Beytu'l-Harâm'da oturan ve talebelerine Tefsir, Hadîs, Fıkıh ve Edeb öğretmiş ve pek çok talebe yetiştirmiş olduğunu kaydetmiştir.[24]

Talat Koçyiğit, İbn Abbâs'ın yetiştirdiği talebelerinden üçünün mevâliden olmakla beraber Tefsîr ve Hadîs sahalarında meşhur olmuş olduklarını, bunların İbn Abbâs'ın Kur'ân tefsiriyle ilgili akvâlini rivayet etmekle şöhret kazanan Mucâhid b. Cebr'in Mekke'nin zâhid ve fakîhlerinden olduğunu, hacc menâsikini en iyi bilenlerden olan Atâ b. Ebî Rebâh'ın Mescid-i Harâm'da etrafında toplananlara Fıkıh anlattığını, hadis rivayet ettiğini ve dinî meseleleri öğrettiğini, Tâvûs b. Keysân'ın ise pek çok sahâbîden ders almış olduğunu ve Mekke'nin meşhur fakîh ve müftîlerinden sayıldığını kaydetmiştir.[25]

Talat Koçyiğit, Mekke ve Medine'nin bir hacc ve ziyaret mahalli olmalarından dolayı her iki şehrin de İslâm Âlemi'nde ayrı bir mevkiinin olduğunu, her sene buralara gelen binlerce ziyaretçi arasında muhtelif ülkelerin fakîh, müfessir ve muhaddislerinin de bulunmasının ilim hayatının canlılığım muhafaza etmesini sağlayan başlıca âmillerden birisi sayılması gerektiğini çünkü bu çeşit toplantılarda cereyan eden müzâkerelerin, bilhassa hadislerin te'yîd, takviye ve neşri yönünden rolünün çok büyük olduğunu kaydetmiştir.[26]

---

[21] Kâriu's-Sahâbe.
[22] Hz. Peygamberin Mekke'deki halifesi idi.
[23] el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 192.
[24] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*,s. 90.
[25] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.
[26] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

c.Yemen

Talat Koçyiğit, Muâz b. Cebel'in (ö. 18/693)Sahâbe-i Kirâm'ın helâl ve harama vâkıf ileri gelen âlimlerinden birisi olduğunu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hem İslâm'a davet etmesi hem de helâl ve haramı öğretmesi için Yemen'e bir elçi göndermek lüzumunu hissettiği zaman Muâz'ı seçmiş olduğunu zikretmiş ve İbn Abbâs'ın (ö.68/687), kendisinden rivayet ettiği ve elçilik işini anlattığı haberi kaydetmiştir: "Hz. Peygamber beni (Yemen'e) gönderirken şöyle dedi: "*Sen Ehl-i Kitâb'tan olan bir kavme gidiyorsun. Onları (önce) Allah'tan başka İlâh olmadığına ve benim O'nun Rasûlü olduğuma şehâdet etmeğe davet et. Eğer buna itaat ederlerse onlara Allah'ın gece ve gündüz beş vakit namazı üzerlerine farz kıldığım bildir. Eğer buna itaat ederlerse, onlara Allah'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere sadakayı üzerlerine farz kıldığını bildir. Eğer buna itaat ederlerse, mallarının en iyi kalitede olanını almaktan sakın; mazlûmun duâsından kork; zira onunla Allah arasında perde yoktur.*"[27]

Talat Koçyiğit, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şehir halkına helâl ve haramı öğretecek birisini bırakmak zaruretini hissettiği zaman, yine Muâz'ı seçmiş olduğunu ve Şâm'ın fethinde ise, Ömer b. el-Hattâb'ın oraya gönderdiği sahabîler arasında yine Muâz b. Cebel'in olduğunu zikretmiştir.[28]

d.Şâm

Talat Koçyiğit, Hicretin 13. senesinde Şam'ın kalesi olan Dımaşk, Amr b. el-Âs (ö. 43/664) Şuralbil b. Hasene (ö. 18/639) , Kays b. Hubeyre, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639)Hâlid b. el-Velîd (ö. 21/642) gibi meşhûr sahâbîlerin kumandasındaki Müslümanlar tarafından zabtedilince, yapılan ilk işin bir mescid yeri tesbit etmek olduğunu ve bunu Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın yapmış olmasına rağmen mescidin inşaasının 88-96 senelerinde Emevî halifesi el-Velîd b.Abdilmelik (ö. 96/715) tarafından gerçekleştirilmesine ve mescidin, hâlen Umeyye Câmii adıyla marûf olduğunu kaydetmiştir.[29]

Talat Koçyiğit, Hicretin 13. senesi sonlarında Dımaşk'ın 17. senede ise Filistin, Ürdün, Suriye ve Lubnân dâhil olmak üzere bütün Şâm ülkesinin Müslümanlar tarafından fethedildiğini, bunu, İran (Fars)'a yapılan seferlerin takip ettiğini Ramahurmuz, Sûs, Tuster aynı sene içinde alındığını kaydetmiştir.[30]

Talat Koçyiğit, Şam'ın fethinden sonra ahalisinden pek çok kimse İslâm'a girmiş olduğunu Ancak İslâm'ın sadece iman ve inançtan ibaret olmadığını ibadet, helâl ve haram yönünden ameli gerektiren bir takım mükellefiyetlerin varlığından dolayı bunların imandan ayrı mütalâa edilmelerinin mümkün olmadığını İslam'a giren kimsenin gerçekten Müslüman olabilmesi için gerek bu ibadetleri ve gerekse helâl ve haramı en ince teferruâtına kadar bilmesi ve tatbik etmesi gerekli olduğunu ve bunun ise sistemli bir eğitim ve öğretime ihtiyaç gösteren iş olduğundan dolayı Hz. Peygamberin (s.a.s.) bir kabilenin veya bir şehir halkının İslâm'ı

[27] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95.

[28] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95. Yakup Koçyiğit, Hz. Ebû Bekir'in hilâfetinin İslam Birliğinin tesisi ile geçtiğini Hz. Ömer'in hilâfetiyle fetihlerin başladığını şöyle izah etmiştir: "Malumdur ki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir halife seçilmiştir. Hz. Ebû Bekir, 2 yıllık hilâfeti sırasında daha çok ridde hareketlerini bertaraf edip İslam Birliği'ni tesis ile uğraşmıştır. Hz. Ömer'in hilâfetinde ise fetih dönemi başlamış, Suriye, Irak, İran, Mısır ve Kuzey Afrika'nın bir kısmı fethedilmiş hatta Anadolu içlerine kadar gelinmiştir. Bu bölgelere İslam'ın anlatılması için sahâbîler komutan, muallim, vâli, kâdî ve vergi memuru gibi çeşitli görevlerle yeni fethedilen bu bölgelere gönderilmiştir. Bulundukları bu bölgelerde İslam'ı öğretmişler, çeşitli konularda hükümler vermişler bu meydanda Peygamberimizden (s.a.v.) hadisler rivayet etmişlerdir. Her bir belde bir veya birkaç sahâbî ile meşhur olmuştur." Koçyiğit, Y. (2019). *Hadis Tarihi* (ed. Yılmaz, M. Kırış, Ş.), İstanbul: Lisans Yay., s. 55-56.

[29] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi* s. 87-88.

[30] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi,* s. 84-85.

kabul etmesi üzerine oraya hemen ibadet ahkâmını, helâl ve haramı öğretecek bir hoca göndermekte gecikmediğini ve onların İslâm'ı tatbik etmelerini sağlayacak her türlü bilgiyi edinmelerine imkân hazırladığını kaydetmiştir.[31]

Talat Koçyiğit, halifelerin devrinde fetihlerin arttığında Hz. Peygamberin sünneti aynen tatbik edilebilmesi için ve fethedilen ülke halkına İslâm'ı öğretecek hocalar gönderilmiş olduğunu Şâm'ın fethi üzerine ordu kumandanlarından Yezîd b. Ebî Sufyân'ın (ö. 18/639) Halîfe Ömer b. el-Hattâb'a Şâm halkının, kendilerine Kur'ân'ı öğretecek ve Fıkıh'ta derinleştirecek kimselere ihtiyaçları olduğunu yazmış olduğunu ve Hz. Ömer'in de oraya Muâz b. Cebel (ö. 18/693) Ubâde b. es-Sâmit (ö. 34/654) ve Ebu'd-Derdâ'yı (ö. 32/652) göndermiş olduğunu kaydetmiştir.[32]

Diğer iki sahâbî Ubâde b. es-Sâmit ve Ebû'd-Derdâ'nın da orada bulunmasıyla teşekkül eden Şâm medresesi, Ubâde'nin Humus'ta, Ebu'd-Derdâ'nın Dımaşk'ta ve Muâz b. Cebel'in de Filistin'deki eğitim ve öğretim faaliyetleriyle, tâbiûndan pek çok ilim adamı yetişmiştir. Ebû İdrîs el-Havlânî, Â'iz b. Abdillah, Sâlim b. Abdillah el-Muhâribî, Ebû Suleymân ed-Dârânî, Kabîsa b. Zu'eyb, Mekhûl b. Ebî Muslim, Recâ b. Hayve bunlardan bazılarıdır. Daha sonraki tabakadan ve 157 senesinde vefat eden meşhur fakîh ve muhaddis el-Evzâî de bu medresenin yetiştirdiği imamlardandır.

Talat Koçyiğit, Şam'a gelip yerleşen sahâbîlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir.

1. el-Fazl b. Abbâs b. Abdilmuttalib (ö. 13/634)[33]
2. Sa'd b. Ubâde (ö. 15/636)
3. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (ö. 18/639)
4. Şurahbîl b. Hasene (ö. 18/639)
5. Muâz b. Cebel (ö. 18/693)
6. Bilâl b. Rabâh (ö. 20/641)
7. Iyâz b. Ğanem (ö. 20/641)
8. Hâlid b. el-Velîd (ö. 21/642)
9. Ebû'd-Derdâ (ö. 32/652)
10. Ubâde b. es-Sâmit (ö. 34/654)
11. Şeddâd b. Evs(ö. 58/678)
12. Muâviye b. Ebî Sufyân (ö. 60/679)
13. Avf b. Mâlik el-Eşca' (ö. 73/692)
14. Vasîle b. el-Eska' (ö. 85/704)
15. Ebû Mâlik el-Eş'arî
16. Sevbân
17. Fugâle b. Ubeyd
18. Amr b. Anbese
19. el- Hâris b. Hişâm
20. Busr b. Ebî Erât
21. Hubeyb b. Mesleme
22. ed-Dahhâk b. Kays
23. Kubâs b. Eşyem
24. el-Irbâz b. Sâriye
25. Abdullah b. Busr
26. Utbe b. Abdissulemî
27. Abdullah b. Havale

[31] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94-95.
[32] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 95.
[33] Ürdün'de medfûndur.

28. Ka'b b. Murra
29. Ka'b b. Iyâz
30. el-Mikdâm b. Maʿdikerb[34]

e.Horâsân

Talat Koçyiğit, Sahâbe-i Kirâm'dan Horasan'a gelip yerleşenlerle ilgili de şu listeyi vermiştir.

1.Adiy b. Âmire el-Kindî

2.Vâbisa b. Ma'bed el-Esedî

3.el-Velîd b. Ukbe Cezire'ye

4.Burayde b. Husyab el-Eslem[35]

5.Ebû Bereze el-Eslem,

6.el-Hakem b. Amr el-Gıfârî

7.Abdullah b. Hâzim el-Eslemî[36]

8.Kasem b. Abbâs[37]

f. Kûfe

Talat Koçyiğit, Kûfe'yi şöyle tavsif etmiştir: "Şimâle uzanan İslâm futûhâtı sırasında ordu karargâhı olarak tesis edilmiş bir şehirdi. Bununla beraber bu şehrin bulunduğu ülke yani Irâk, geçmiş asırların medeniyet izlerini taşıyan bir yer olup, Babillilerin, Asurların, Keldanîlerin, Fürs ve Rumların hepsi burada birbirinden farklı devletler kurmuşlardı. Müslümanlar Ömer b. el-Hattâb devrinde buraları istilâ edip Basra ve Kûfe şehirlerini kurunca, Medâin'in hazineleri, Babil ve Hîre'lilerin medeniyeti buralara intikal etmiş her iki şehir de kısa bir zamanda ilim dünyasının iki büyük merkezi haline gelmiştir."[38]

Talat Koçyiğit, öncelikle sahâbî kiramın buraya yerleşmesinin sebebini bir ordu garargâhı olarak zikretmişken Ali b. Ebî Tâlib'in Medine'den ayrılıp hilâfet merkezini Kûfe'ye nakletmesinden sonra şehrin geçici bir karargâh merkezi olmaktan çıktığını ve süratle genişleyen büyük bir devletin merkezi olduğunu kaydetmiştir.[39]

Talat Koçyiğit, Hicretin 16. ve 17. senelerinde Müslümanlar tarafından kurulan **Basra** ve **Kûfe** şehirlerinin tanınmış birer ilim merkezi olduklarına dikkat çekmiş ve Kûfe'nin Ali b. Ebî Tâlib tarafından hilâfet merkezi olarak intihâb edildiğini zikretmiştir.[40]

Talat Koçyiğit'in el-Hâkim en-Nîsâbûrî'den naklettiği bilgiye göre, Sahâbe-i Kirâm'dan Kûfe'ye gelip yerleşenler:

1. en-Nu'mân b. Mukarrin (ö. 21/642)
2. Abdullah b.Mes'ûd (ö. 32/652)
3. Selmân el-Fârisî (ö. 36/656)
4. Huzeyfe b. el-Yemân (ö. 36/656)
5. Ammâr b. Yâsir (ö. 37/657)
6. Habbâb b. Eret (ö. 37/657)

[34] el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 193; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 87.
[35] Merv'de medfûndur.
[36] Nisâbûr'da medfûndur.
[37] Semerkand'da medfûndur.
[38] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.
[39] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.
[40] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88.

7. Ali b. Eb Tâlib(ö. 40/661)
8. Ebû Mûsa el-Eş΄arî (ö. 44/664)
9. el-Muğire b. Şu'be(ö. 50/670)
10. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl (ö. 51/671)
11. Sa΄d b. Ebî Vakkâs(ö. 55/674)
12. en-Nu΄mân b. Beşîr(ö. 64/684)[41]
13. Adiyy b. Hâtim et-Tâî (ö. 68/687)
14. el-Berâ b. Âzib (ö. 71/690)
15. Câbir b. Semura (ö. 74/693)
16. Abdullah b. Ebî Evfâ(ö. 87/706)
17. Sehl b. Huneyf
18. Ebû Katâde b. Rib'î
19. Ebû Mes΄ûd el-Ensârî
20. Abdullah b. Yezîd el-Hatmî
21. Ma΄kıl b. Mukarrin
22. Cerîr b. Abdillah el-Becelî
23. Urva b. Mugarris
24. Eş΄aş b. Kays
25. Huzeyfe b. Esîd el-Gifârî

ve daha birçok sahâbî, **Kûfe**'ye yerleşmiş ve bunların çoğu orada defnedilmiştir.[42]

Talat Koçyiğit, Kûfe'ye yerleşmiş olan sahâbîlerin ilim yönünden en meşhurlarının ise Ali b. Ebî Tâlib ve Abdullah b. Mes'ûd olduğunu ancak Ali b. Ebî Tâlib'in Kûfe hayatının ilminden çok siyasete dönük olduğunu ve vaktinin çoğunu harplerle geçirdiğini halifeliğinin başlangıcında, Basra çöllerinde Hz. Âişe (ö. 58/678) ile Cemel ve daha sonra Hz. Muâviye (ö. 60/679) ile Sıffîn vakıalarını yaşadığını, hâricilerin kendisini çok meşgul ettiğinden dolayı ilimle fazla meşgul olamadığını kaydetmiştir.[43]

Talat Koçyiğit, Kûfe medresesinin varlığı ve şöhretini Abdullah b. Mes'ûd'a borçlu olduğuna onun ilk Müslüman olan 6 kişinin 6. olduğuna önce Habeşistan sonra da Medine'ye hicret ettiğine işaret etmiş, uzun müddet Hz. Peygamberin hizmetinde bulunurken onun sözlerini, fiil ve hareketlerini yakından öğrenmek imkânını elde etmiş olmasıyla birlikte Kur'ân'ı hıfzetmiş, manasını iyi bir şekilde öğrenmiş olduğunu kaydetmiştir.[44]

Talat Koçyiğit, Ömer b. el-Hattâb'ın hilâfetinde Abdullah b. Mes'ûd'un Müslümanların öğretimi için Kûfe'ye gönderildiğini ve gelişiyle birlikte Kûfe Medresesini kurduğunu zikretmiş, bu medresede yetişen tanınmış tâbiûn âlimlerinden bazılarının ismini zikretmiştir.[45]

---

[41] Talat Koçyiğit, sahâbînin ismini Nu'man b. Buşeyr olarak okumuştur. Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86. Tabakât kitaplarında ise bu sahâbînin ismi **النُّعْمَان بْنِ بَشِيرٍ** "Nu'man b. **Beşîr**" şeklinde harekelenmiştir. Bkz. İbn Abdilberr Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed, (1995). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (tah. ve ta'lîk: Alî Muhammed Muavvıd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. IV, s. 60;İbnu'l-Esîr Ebî Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, (1414/1993). *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrût: Dâru'l-Fikr. c. IV, s. 530; el-Mizzî Cemâluddîn Ebî'l- Haccâc Yûsuf b. Zekî, (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl,*(tah. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrût: Muessesetu'r-Risâle,c. XXIX, s. 411; İbn Hacer el-Askalânî, (1991), *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût, c. V, s. 628; İbn Hacer el-Askalânî, (1415/1995). *Takrîbu't-Tehzîb*, (tah. Mustafa Abdulkâdir Atâ'), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c. II, 248.

[42] el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 191; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

[43] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92-93.

[44] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

[45] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

1.Alkame b. Kays

2.el-Esved b. Yezîd

3.Mesrûk b. el-Ecdaʿ

4.Ubeyde b. Amr es-Selmânî

5. Hâris b. Kays

6.Âmir b. Şerâhîl eş-Şaʿbî

Talat Koçyiğit, bu medreseden yetişenlerden Ömer b. el-Hattâb tarafından Kûfe kadılığına tayin edilen ve uzun müddet bu vazifede kalan Şurayh b. el-Hâris'in yanında İbrâhîm en-Nahaî, Saîd b. Cubeyr'in bunlardan olduğunu ve Hanefî mezhebinin büyük imamı Ebû Hanife en-Nuʿmân b. Sâbit'in (ö. 150/767) de bu medresenin yetiştirdiği talebelerden biri olduğunu kaydetmiştir.[46]

g. Basra

Talat Koçyiğit, el-Hâkim en-Nîsâbûrî'den naklen Basra'ya yerleşmiş olan sahâbîlerin isimlerini zikretmiştir.

1.Utbe b. Gazvân

2.İmrân b. Husayn

3.Ebû Bereze el-Eslemî

4.Mihcen b. el-Endrâ

5.Abdullah b. Muğaffel el-Muzenî

6.Ma'kıl b. Yesâr

7.Abdurrahmân b. Semura

8.Ebû Bekre

9.Enes b. Mâlik[47]

10.Hişâm b. Âmir

11.Ebû Zeyd el-Ensârî

12.Amr b. Ahtâb

13.Sâbit b. Zeyd

14.Mucâşi b. Mes'ûd

15.Mucâlid b. Mes'ûd

16.Âiz b. Amr el-Muzenî

17.Kurra b. İyâs el-Muzenî

18.Abdullah b.es-Sıhhîr

19.Muâviye b. Hayede[48]

---

[46] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93.

[47] 107 yaşında ölmüştür.

[48] el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 192; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.

Talat Koçyiğit, el-Hâkim en-Neysâbûrî'den (ö. 405/1014),naklen Basra'da da pek çok sahâbînin kaldığını ve bunların himmetleriyle burada da bir medrese teşekkül etmiş olduğunu zikretmiştir.[49]

Talat Koçyiğit, Basra'da kalan sahâbîlerin ilim yönünden en meşhurlarının Ebû Mûsa el-Eşarî ve Enes b. Mâlik olduğunu Ali b. Ebî Tâlib'in hilâfetinde Abdullah b. Abbâs'ın da Basra'ya vali tayin edildiğine işaret etmiştir.[50]

Talat Koçyiğit, sahâbîler yanında hadis rivayetleriyle tanınan İmrân b. Husayn Ma'kıl b. Yesâr ve Abdurrahmân b. Semura'yi zikretmiştir.[51]

Talat Koçyiğit, Kur'ân ve Hadîs bilgisiyle tanınan ve fakih olarak da şöhret kazanan sahâbî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye dikkat çekmiş, Enes b. Mâlik'in ise, küçük yaşıta Hz. Peygamberin yanına gelmiş ve 10 seneye yakın bir müddetle ona hizmet etmiş olduğunu, Hz. Peygamberden 2286 hadis rivâyetiyle muksirûn arasında 3. sırayı aldığını sonradan Basra'ya yerleşerek uzun müddet orada yaşayan ve Basra'da en son vefat eden sahâbî olduğunun söylendiğini zikretmiştir."[52]

Talat Koçyiğit, Basra Medresesi'nin yetiştirdiği tabîûn ve etbau't-tâbiînin tanınmış âlimlerinden zikretmiş oldukları:

1.el-Hasan el-Basrî (ö. 110/728)

2. Muhammed b. Sîrîn(ö. 110/728)

3.Ebû'l-Âliye Rufey' b. Mihrân b. Abbâs

4.Ebû'ş-Şa'şâ Câbir b. Zeyd

5.Katâde b. Diâme

6.Mutarrıf b. Abdillah

7.Ebû Burde b. Ebî Mûsâ[53]

h.Mısır

Talat Koçyiğit, Hicri 20. senesinde Mısır fethedilerek Şimalî Afrika'ya yapılacak seferlerin ilk adım atılmış olduğunu Hicrî 22. senesinde Azerbeycan Hicrî 23. senesinde Kirmân, Sicistân ve Askalân'ın Müslümanların eline geçtiğini, Şarkta Çin'e doğru ilerlemeler devam ederken Hicrî 27. senesinde ise Afrika'nın Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh'in (ö. 36/656) eliyle fethedildiğini kaydetmiştir.[54]

Talat Koçyiğit, Mısır'ın fethiyle, pek çok sahâbînin buraya gelip yerleşmiş ve İslâm dinini ahkâmını öğretmiş ve neşretmiş olduklarını bunlarının en meşhurunun ise Abdullah b. Amr b. Âs olduğunu vurgulamıştır.[55]

Talat Koçyiğit, Hicretin 21. senesinde İskenderiyye'nin fethinden sonra Amr b. el-Âs (ö. 43/664) tarafından Mısır'da Babilon kalesinin şimâlinde bulunan **el-Câmiu'l-Atîk** veya

[49] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 93-94.
[50] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.
[51] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.
[52] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.
[53] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 94.
[54] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 85.
[55] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 97.

Câmiu Amr'ın inşaa edildiğini uzunluğu 50, genişliği ise 30 zira olan bu mescidin küçüklüğü sebebiyle el-Velîd b. Abdilmelik (ö. 96/715) tarafından genişletilmiş olduğunu kaydetmiştir.[56]

Abdullah b. Amr'ın sadece hadîs sahasında değil başka sahalarda da geniş bilgi sahibi olduğunu zikreden Talat Koçyiğit, İbn Hacer el-Askalânî'den (ö. 852/1448) zikrettiği bilgiye göre Abdullah b. Amr'ın Tevrat'ı da okuduğunu ve İbn Sa'd'dan (ö. 230/845) zikrettiği bilgiye göre de onun Süryanî dilini bildiğini kaydetmiştir.[57]

Talat Koçyiğit, Abdullah'ın babası Amr b. el-Âs'ın (ö. 43/664)Hz. Muâviye tarafından Mısır'a vâli tayin edilmesinden sonra buraya gelip yerleşmiş olduğunu babasının vefatından sonra ise onun yerine getirilmiş olmasına rağmen bir müddet sonra azledilmiş olduğunu bu süreçten sonra hacc ve umre için Mekke'ye gitmesine ve Şam'a seyahat etmesine rağmen sonra Mısır'a dönmüş olduğuna ve vefat edinceye kadar Mısır Medrese'nin başta gelen imamlarından biri olduğunu kaydetmiştir.[58]

Talat Koçyiğit, es-Suyûtî'den (ö. 911/1505) naklen İmam Muhammed b. er-Rabi' el-Ciz'i Mısır'a giren sahâbîler hakkında bir kitap telif etmiş olduğunu ve bu kitapta 140 kadar sahâbînin ismini zikretmiş olduğunu ve bazı tarih kitaplarından da yararlanarak telif ettiği kitapta Mısır'a dâhil olan 300'ü aşkın sahâbînin ismini zikretmiş olduğunu kaydetmiştir.[59]

Mısır'a yerleşen sahâbîlerden bazıları:

1. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh (ö. 36/656)
2. Amr b. el-Âs (ö. 43/664)
3. Ukba b. Âmir el-Cuhenî (ö. 58/678)[60]
4. Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684)
5. Hârice b. Huzafe
6. Mahmiye b. Cez'
7. Abdullah b. el-Hâriş b. Cez'
8. Ebû Başra el-Gıfârî
9. Ebû Sa'd el-Hayr
10. Muâz b. Enes
11. Muâviye b. Hudeyc
12. Ziyâd b. el-Hâris

---

[56] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88.
[57] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 96.
[58] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 86-87.
[59] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86-87.
[60] Ebû Eyyûb(Hâlid b. Zeyd b. Kuleyb)el-Ensârî (ö. 49/669) Hz Peygamberin Medine'ye hicret etmesinden vefatına kadar devamlı yanında bulunmasına rağmen rivayet ettiği hadislerin sayısı fazla değildir bunun en önemli nedeni Hz. Peygamberin vefatından sonra başlayan Fetih hareketlerine devamlı bir şekilde katılmış olması ve ömrünün geri kalanını Allah yolunda farklı bölgelerde gazalarda geçirmiş olmasıdır Ayrıca kendisinin hadis rivayetinde oldukça titiz davrandı görülmektedir Nitekim dolaylı olarak duymuş olduğu bir hadisi Hz Peygamberden ilk duyan Ukbe b. Âmir'e sormak için Medine'den kalkıp Mısır'a seyahatte bulunmuştur burada kendisini Emevî Halifesi Muâviye'nin Valisi sahâbîlerden Mesleme b. Muhalled karşılaşmış Ebu Eyyub el-Ensârî valiye geliş sebebini açıkladıktan sonra beraberce Ukbe'nin yanına gittiler. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hz. Peygamberden duyduğu bir hadisi bana anlat çünkü onun işiten kimse kalmadı." Dedi. Bunun üzerine Ukbe Hz. Peygamberden duydum ki "*Kim bir mü'minin dünyada ayıbını örterse Allah da kıyâmet günü onun ayıbını örter*." Dedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî hadisi bu şekilde ilk kaynağından duyduktan sonra bineğine binerek geldiği gibi Medine'ye döndü. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bu tavrı Hz Peygamberin sözlerinin ashâb nazarındaki üstün değerini ifade ettiği gibi aynı zamanda doğru bilgiyi elde etmek mücadele etmenin etmek için mücadele etmenin de gereğine işaret etmektedir." el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs,* s. 7-8; Kara, C. (2019). *Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî*,(ed. Öz, Ş. , Demircan, A.), İstanbul: Beyan Yay. s. 62-63.

13. Mesleme b. Muhalled[61]

Talat Koçyiğit, Abdullah b. Amr'dan başka Mısır'a gelmiş ve oraya yerleşmiş daha pek çok sahâbînin varlığına işaret etmiş bunların büyük bir kısmının burada devamlı kalmadığını, kalanların gayretiyle yapılmış olan Mısır Medresesinde yetişenlerden tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiîn âlimlerinden bazı isimleri zikretmiştir:

1.Abdullah b. Lehîa(ö. 174/790)
2.el-Leys b. Sa'd (ö. 175/791)[62]

3.Ebû'l-Hayr Mersed b. Abdillah[63]

4.Yezîd b. Ebî Hubeyb

5.Ömer b. el-Hâris

6.Abdullah b. Suleymân et-Tavîl

7.Abdurrahmân b. Şurayh el-Gâfikî

8.Hayve b. Şurayh et-Tucîbî[64]

ı.Kıbrıs ve Kostantiniyye

Talat Koçyiğit, Kıbrıs ve Kostantiniyye'nin fetihleriyle ilgili ise şu bilgileri kaydetmiştir: "Stratejik mevkii daha o zamanlar anlaşılan Kıbrıs, bir görüşe göre aynı sene içinde, diğer bazı görüşlere göre hicrî 28 de veya 33 yıllarında Müslümanların bir ikmâl merkezi haline geldi. 48 senesinde Halîfe Muâviye (ö. 60/680), karadan ve denizden Kustantiniyye'nin (İstanbul)fethini sağlamak için Sufyân b. Âvf (ö. 52/672) kumandasında büyük bir ordu techiz etti. Kumandanla birlikte, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. ez-Zubeyr ve Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi sahâbenin bazı ileri gelenleri de bu sefere katılmışlardı. Ordu, İstanbul önlerine kadar geldi; Müslümanlarla Rumlar arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Ancak şehir surlarının mukavim ve stratejik mevkiinin emîn olması dolayısıyla şehre girmek mümkün olmadı. Muhâsara esnasında meşhûr sahâbî Ebû Eyyûb el-Ensârî şehid düştü; şehir dışında surlara yakın bir yerde defnedildi. Müslümanlar asker ve gemi olarak büyük kayıplar verdikleri için Şâm'a geri dönmek zorunda kaldılar."[65]

j-Afrika

Talat Koçyiğit, hicrî 48. senede Muâviye (ö. 60/679) tarafından Afrika'ya gönderilen sahâbî Ukbe b. Nâfi'nin Müslüman olan berberîlerin de yardımıyla büyük zaferler kazanmış olduğunu, ordusunu ve elinde bulunan malları, düşmana karşı korumak için bir şehir kurulmasını planladığı zaman, önce bir **Dâru'l-İmâre** ve bir de mescid inşa etmeyi unutmadığını, ancak namaz kılanlar için oldukça dar gelen bu mescidin genişletilmesi hususunu halifeye yazmış ve onun da bu talebe olumlu bakarak mescid civarındaki arazinin satın alınarak genişletilmesini emretmiş olduğuna vurgu yapmış, daha sonraları müteaddit defalar yenilenen ve genişletilen bu mescidin bugün Tunus'ta **Kayrevân Câmii** olarak meşhur olduğunu ve sahâbî Ukbe b. Nâfi' tarafından kurulan bu şehrin de **Kayrevân** olduğunu kaydetmiştir.[66]

---

[61] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 86.
[62] Yezîd b. Ebî Hubeyb'in dizi dibinde yetişmiş olan talebelerinden el-Leys b. Sa'd Abdullah b. Lehîa kendi zamanlarında Mısır'ın iki büyük hadisçisiydiler.
[63] Mısır müftî ve muhaddisi.
[64] el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, s. 192-193; Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 97.
[65] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 85.
[66] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 88-89.

k-Hindistan

Talat Koçyiğit, Müslümanların fethettikleri ülkelerde ilk iş olarak mescid inşa etmeleriyle ilgilibir başka misal de uzak şarktan el-Velîd b. Abdilmelik hilâfet makamına geçince (h. 86-96), Muhammed b. el-Kâsım kumandasındaki bir orduyu **Hindistan** seferine çıkardığını (89) ve her hangi bir mukâvemetle karşılaşmadan **Deybil**'i ele geçirmiş olduğunu orada ilk iş olarakbir mescid inşa etmek olduğuna işaret etmiş, Abbâsî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr (h. 136-158) zamanında ise **Keşmir**'in alınmış ve burada da bir mescid inşa edilmiş olduğunu kaydetmiştir.[67]

Talat Koçyiğit, bölümler halinde arz ettiğimiz fetihlerle birlikte Sahâbe-i Kirâm'ın gittiği ve yerleştiği diğer yerleri de genel hatlarıyla şöyle özetlemiştir: "Tarihleriyle birlikte zikrettiğimiz bu fetih hareketleri, Hz. Peygamberin parmakla sayılabilecek kadar az ashabıyla Mekke'den Medine'ye hicret edip orada **İlk Şehir Devletini** kurduktan sonra geçen **50** sene gibi kısa bir zaman içerisinde İslâm'ın kazandığı zaferlerin tarihe geçmiş belgeleridir. Fetihler bundan sonra da devam etmiş, Mâverâunnehr ve Hârizm'in fethi **93** senesine kadar tamamlanmış, **96** senesinde ise Çin hududuna gelinmiştir. Garpta ise, **92** senesi Şaban ayından itibaren Târık (b. Ziyâd) kumandasındaki Müslümanlar, Afrika sâhillerinden **4** gemi ile İspanya'nın fethi için harekete geçmiş bulunuyorlardı."[68]

3.Bölümün Telifinde Kullanılan Kaynaklar Yönünden Değerlendirmeler

Prof. Dr. Talat Koçyiğit, bu bölümü ilk dönem eserlerinden yararlanarak te'lif ettiği için hem özgün bir eser hem de akademik ve sistematik ilk *Hadis Tarihi* kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Talat Koçyiğit, bu bölümün telifinde istifade etmiş olduğu kaynakları alfabetik

olarak sıralamak istiyoruz.

1.Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*[69]

2.Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Baisu'l-Hasîs fî İhtisâri Ulûmi'l-Hadîs*[70]

3.Hasan İbrâhim Hasan, *Târihu'l-İslâm*[71]

4.el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*[72]

5.el-Buhârî *Târîhu'l-Kebîr*[73]

6.Ebû Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî,*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*[74]

---

[67] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*,s. 89.

[68] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi* s. 85. Ali Yardım, 1. Asrın sonlarına doğru Sahâbe-i Kirâm'ın fetih hareketlerinin Avrupa'ya kadar dayandığına ait şu yorumu dikkat çekicidir: "Çok geçmeden Müslümanlar, Cebel-i Târık Boğazı'nı da aşarak bugünkü İspanya ve Portekiz'in bulunduğu Endülüs bölgesine atlarlar. Tarih hicrî 93, milâdî 711'dir. İslam Fâtihleri, 3 sene gibi kısa bir müddet içerisinde Prene Dağları eteklerinde karargâhlarını kurmuşlardır. Bu Batı Hristiyanlık dünyasına Doğu Güneşi'nin batıdan doğması hadisedir. Güneşin batıdan doğması, kıyâmet alâmeti kabul edilir. Bu hadise de Avrupa üzerinde asırlardır hüküm süren cehalet karanlığının kıyâmeti, ömrünün sonu olmuştur." Yardım, A. *Hadis I*, s. 134.

[69] Koçyiğit, T. *Hadîs Tarihi*, s. 92.

[70] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 94.

[71] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 84, 88.

[72] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 95.

[73] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 94, 97.

[74] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 86, 91.

7.Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, *el-Ahbâru't-Tıvâl*[75]

8.Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*[76]

9.el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*[77]

10.İbn Ebî Hâtim, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*[78]

11.İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*[79]

12.İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*[80]

13.İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*[81]

14.İbn Hallikân, *Vefeyât*[82]

15.İbnu'l-'İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*[83]

16.İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*[84]

17.İbn Sa'd, *Tabakât*[85]

18.İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire*[86]

19.Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*[87]

20.Taberi, *Tarih*[88]

21.es-Suyûtî, *Durru's-Sahâbe fî men Dehale Mısra mine's-Sahâbe*[89]

22.es-Suyûtî, *Husnu'l-Muhazara fî Ahbâri Misra ve'l-Kâhira*[90]

23.ez-Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*[91]

24.ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*[92]

25.*ez-Zehebî, Târîhu'l-İslâm*[93]

---

[75] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 94.
[76] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 90, 92, 94, 97.
[77] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93, 94, 97.
[78] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 92, 94, 97.
[79] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 91, 93, 94, 95.
[80] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 96.
[81] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 90
[82] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 92, 96.
[83] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 96.
[84] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93, 94.
[85] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi* s. 90, 96.
[86] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 93.
[87] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 95.
[88] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 84, 87.
[89] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 87.
[90] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 87.
[91] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi,* s. 91.
[92] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi* s. 90, 91, 92, 94, 96, 97.
[93] Koçyiğit, T. *Hadis Tarihi*, s. 90, 97.

SONUÇ

Bosna Hersekli bir âlim olan Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç'in Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde önce Hadis sonra Tefsîr kürsüsünü kurmuş, Talat Koçyiğit'i Hadis Kürsüsü'ne ilk hadis hadis asistanı olarak almış, Talat Koçyiğit, akademik ve sistematik diyebileceğimiz ilk *Hadis Tarihi* eserini yazmıştır.

Talat Koçyiğit, Sahabe-i Kirâm tarafından Hadislerin Mekke ve Medine dışına yayılmasında asıl etkenlerden birinin tek isnâdı olan hadislerin hem te'yidi hem de cem'i için yolculuklara çıkılmış olduğunu vurgulamıştır.

Talat Koçyiğit, Mekke ve Medine'den ayrılan Sahâbe-i Kirâm'ın Kûfe, Basra, Mısır, Bağdat, Şâm başta olmak üzere pek çok beldeye, şehre yerleşmiş olduklarını zikretmiş bu sahâbîlerden bazılarının isimlerini zikretmiştir.

Talat Koçyiğit, sahâbe-i Kirâm'ın fethettiği ve yerleştiği ülke ve beldelerde öncelikle mescid ve medreseler kurmuş olduklarına yer vermiş, buralarda talebelerine hıfzlarında olan hadisleri okuttuklarını ve hıfzlarında olmayan hadisleri de almak için uzun yolculuklara çıkarak uzun mesâfeler kat etmiş olduklarını zikretmiş, bu örneklerden biri olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Medine'den ta Mısır'a giderek tek râvîsi olan bir hadisi Ukbe b. Âmir'den almış olduğu örneğini kaydetmiştir.

Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* adlı eserinin "Sahâbe Devrinde Hadislerin Yayılması" adlı bölümünü te'lifinde ilk el kaynaklardan yararlanmış, kullandığı 25 kaynak eserin arasında özellikle *Hadis Usulü*, Cerh ve Ta'dîl, Tarih ve Tabakât kitapları yer almıştır.

KAYNAKÇA

Açıkel, Y. (1992). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Açıkel, Y. (2019). *Hadis Toplamak İçin Yapılan Seyahatler (Rihle)*, 2. Baskı, (ed. Ramazan Kazan), Ankara: Nobel Yay.

El-Bağdâdî, el-Hatîb (1395/1975). *er-Rıhle fî Talebi'l-Hadîs*, (tah. Nureddin Itr), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı, Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 12, sy. 2, s. 167-194.

Bilgin, R. (2020). *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği,* Ankara: Araştırma Yay.

El-Buhârî, Muhammed b. İsmail (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay. İlim, 19.

Çakan, İ. L. (2012). *Ana Hatlarıyla Hadis Bilgisi- Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi*, 10. Baskı, İstanbul: Ensar Yay.,

Ebû Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî, (ts.).*Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs,* Kahire: Mektebetu'l Mutenebbî.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed, (1995). *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (tah. ve ta'lîk: Alî Muhammed Muavvıd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İbnu'l-Esîr Ebî Hasen Alî b. Muhammed el-Cezerî, (1414/1993). *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrût: Dâru'l-Fikr.

İbn Hacer el-Askalânî, (1991). *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrût.

İbn Hacer el-Askalânî, (1415/1995). *Takrîbu't-Tehzîb*, (tah. Mustafa

Abdulkâdir Atâ'), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Kandemir, M. Y. (1997). "el-Hatîb el-Bağdâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay. 1997. c. XVI, s. 456.

Kara, C. (2019). *Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî*,(ed. Şaban Öz, Adnan Demircan), İstanbul: Beyan Yay. s. 62-63.

Koçyiğit, T. (1977). *Hadis Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Koçyiğit, Y. (2019). *Hadis Tarihi* (ed. Yılmaz, M. Kırış, Ş.), İstanbul: Lisans Yay.

Kuzudişli, B. (2017). *Hadis Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yay.

El-Mizzî Cemâluddîn Ebî'l- Haccâc Yûsuf b. Zekî, (1413/1992). *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl,* (tah. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.

Ünlü, N. (1984). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Başlangıçtan 1918'e Kadar)*, İstanbul: İFAV Yay.

Yardım, A. *Hadis I*, İzmir: Acargil Matbaası.

PROF. DR. TALAT KOÇYİĞİT'İN *HADİS USÛLÜ* ADLI ESERİNDE YER ALAN "HADİS VE SÜNNET" BÖLÜMÜ ÜZERİNE BAZI MÜLÂHAZALAR

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ - Bartın Üniversitesi

Özet

Prof. Dr. Talat Koçyiğit, akademik anlamda ülkemizde yazılan ilk *Hadîs Usûlü*[1] diyebileceğimiz eserinin önsözünde Peygamberin (s.a.s.) vefatından sonra ilk 3 asırda Sahâbe, Tabîûn ve Tebeu't-Tâbiîn dönemlerinde Hadis İlmi'nin geçirdiği safhalar özet olarak ele aldığı bölümü genel hatlarıyla değerlendirdik.

Tebliğimizin diğer bölümlerinde ise Talat Koçyiğit'in Hadis Usûlü'nün önsözünde ve müteakip bölümlerde ele almış olduğu hadislerin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde intikâlinde önemli rolleri olan cerh ve ta'dîl âlimleri açısından değerlendirmeler, *Hadis Usûlü* te'lif eden âlimler açısından değerlendirmeler, sünnet ve hadîsin kelime ve ıstılâh manaları açısından değerlendirmeler, sünnetin İslâm dinindeki yeri açısından değerlendirmeler, Arap yazısı ilk Müslümanlar arasındaki yazı bilgisi açısından değerlendirmeler, sahâbenin hadis yazmaktan menedilmesi açısından değerlendirmeler ve hadis ve sünnet bölümünün telifinde kullanılan kaynaklar yönünden değerlendirmeler olmak üzere 6 bölümde ele aldık. Hadis yazan sahâbîlerin ele alındığı bölümü ise vusati açısından müstakil bir araştırma konusu olabileceğinden tebliğimize dâhil etmedik.

1.İçerik Yönüyle Değerlendirmeler

a. Hadis İlminin Hz. Peygamberden (s.a.s.) Sonraki Durumu Açısından Değerlendirmeler

Prof. Dr. Talat Koçyiğit[2] *Hadîs Usûlü* adlı eserinde Giriş mahiyetinde yazmış olduğu ilk 3 asırda sahâbe, tâbiûn ve tebeu't-Tabiîn dönemlerinde Hadis İlminin geçirdiği safhaları genel olarak önsözde şöyle özetlemiştir:

---

[1] Tebliğimizde esas aldığımız baskı: Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967. Diğer Baskıları: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara, 2009; Ankara, 2009; Ankara, 2011; Ankara Eylül 2013 (308 sayfa); Ankara, Kasım, 2016. 16. Baskı, Ankara, Mayıs, 2017; 17. Baskı,Ankara, Haziran, 2018.

[2] "Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ilk mezunlarından olup hadis alanında ülkemizin yetiştirdiği akademisyenlerin ilklerindendir. 1957 yılında *Hadislerin Toplanması ve Yazı ile Tespiti* isimli teziyle doktor, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar* isimli çalışması ile 1967'de doçent olmuş ve 1975'de profesörlük kadrosuna atanmıştır. 1975'ten, yaş haddinden emekli olduğu 1994 yılına kadar, 40 yıl süreyle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde asistan, öğretim üyesi ve dekan olarak görev yapmıştır. Hadis alanında birçok ilke imza atan merhum Prof. Dr. Talat Koçyiğit, *Hadis Istılahları, Hadis Usûlü, Hadis Tarihi* gibi hadis ilminin temeli sayılan konulardaki eserlerinin yanı sıra, hadis tercümeleri, meâl ve tefsîr çalışması, tahkîkler ve ders kitapları, imam ve hatipler için örnek hutbe ve vaaz metinleri, gençleri

"1.Hicrî asrın ortalarında, Müslümanlar arasında zuhûrr eden siyasî ihtilâflar, 2. asırdan itibaren yabancı kültür akımlarıyla da beslenmeğe başlayınca, akâide kadar varan sarsıntı, Müslümanların tevhîd kelimesi üzerindeki vahdetini parçalayacak derecede şiddetini artırmış bulunuyordu. Daha, 3. İslâm Halifesi Osmân b. Affân'ın öldürülmesiyle ortaya çıkan Şîa ve Havâric fırkaları, birbirleriyle şiddetli bir mücadeleye girişmiş; **Havâric,** Ali b. Ebî Tâlib'i tekfir ederken, **Şîa** onun tafdîlinde ifrata giderek Hz. Peygamberin (s.a.s.) vasisi ve vârisi olduğunu, hatta bazıları da nübüvvetini veya ulûhiyetini iddia etmişlerdir. Bu mücâdeleler, iki fırka arasında devam edip giderken, 2. asrın başlarında **Cehmiyye, Müşebbihe, Cebriyye** ve **Kaderiyye** gibi **felsefî-i'tikâdî** mezhepler zuhur etmiş, bunlar, kadîm **Yunan Felsefesi**'nden aldıkları bir takım görüşlere, İslâmî bir renk vererek onları Müslümanlara mal etmeğe çalışmışlardır."[3]

Talat Koçyiğit, Felsefî görüşlerin İslâm Akâidi ile uyuşması veya asıllarının Kur'ân ve Sünnette bulunması ve bu görüşlerin Müslümanlar arasında yayılmasını arzu eden mezheplerin gayelerine şöyle vurgu yapmıştır: "Asılları Kur'ân ve Sünnette bulunmasa bile, bu görüşleri İslâmî bir renge sokmanın gerekli olduğuna inanıyorlardı. Bu inançlarını gerçekleştirmek için başlıca 2 yol bulmuşlardı: Ya, Kur'ân-ı Kerîm'de, dışarıdan aldıkları görüşe, çok uzaktan dahi olsa, benzer bir âyet bulmuşlarsa bu âyete ancak te'vîl yolu ile görüşlerine uygun manalar vermeğe çalışmışlar, sonra da bunları delil olarak kullanmışlar yahutta görüşlerine aykırı olarak gelen hadisleri, te'vîl zahmetine katlanmaksızın reddetmişler ve eğer bir hadise dayanmak lüzumunu hissetmişlerse görüşlerine uygun yeni hadisler vaz' etmişlerdir. Esasen hadis vaz'ı Hz. Osmân'ın katlinden sonra Şîa eliyle başlamış ve büyük bir süratle inkişâf etmiş bulunuyordu."[4]

b.Cerh ve Ta'dîl Âlimleri Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit, İslâm Akâidi için tehlike teşkil eden Kur'ân âyetlerini kendi amaçları doğrultusunda manalandırmaya veya te'vil etmeye çalışan mezhep müntesiplerinin aynı zamanda Sünnetin temellerini oluşturan hadislerinin reddedilmesi ve uydurma hadislerin tehlike arz etmesini İmâm el-Gazâlî'nin (ö. 505/1111) sözüne vurgu yaparak özetlemiştir: "*Allah, kullarına Rasûlünün dilinde din ve dünyalarının selameti bakımımdan hak olan bir akîde vermişken, şeytan, mübtedi'ânın kalbine, Sünnete muhâlif şeyler ilkâ etmiştir. Onlar, şeytanın bu telkinleriyle hak olan akîdeyi teşviş etmek üzere iken Allah,* ***mutekellimûn*** *tâifesini halkedip, davalarını Sünnetin zaferi için* ***Ehl-i Bid'at'ın telbisâtını*** *çıkarıp atacak müretteb bir Kelâm ile harekete geçirmiştir*."[5]

---

bilinçlendirici piyes tercümesi, akademik sahada yüksek lisans, doktora ve doçentlik tezi yöneticiliği, mahkeme bilirkişiliği, başta yabancı dil olmak üzere, birçok alanda sınav komisyonu üyeliği, Fıkıh Tarihi ve Kelâm gibi geniş bir alanda çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar kendisinin velûd bir hadisçi olduğunu ve fikrî manada sağlam bir neslin yetişmesi için gayretini göstermektedir. Ülkemizde hadis alanının öncülerinden sayılan Koçyiğit, bu ilim dalının gelişerek bugünlere gelmesinde büyük emeği olan bir ilim adamıdır." Bkz. (2020). *Talat Koçyiğit İlmî Makaleler*, (ed. Çalışkan, N. Bilgin, R.), İstanbul: Rağbet Yay., s. 7-8. Ayrıca Prof. Dr. Talat Koçyiğit'in hayatı, eserleri ve Türkiye'deki Hadis İlimlerine katkısı için Bkz. Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı, Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, , c. 12, sy. 2, s. 167-194. Bilgin, R. (2020). (, *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği,* Ankara: Araştırma Yay.

[3] Koçyiğit, T. (1967). *Hadis Usulü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 3.

[4] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü* s. 4.

[5] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 4.

Talat Koçyiğit, Allah Teâlâ'nın İslâm Akâidini bidatçıların teşvişinden korumak için Kelâm Ehli'ni Peygamberinin(s.a.s.) Sünnetini korumak için de muhaddisûn tâifesini harekete geçirdiğine yer vermiş ve **Cerh ve Ta'dîl İmamları**ndan hadis râvileriyle isnâdlar üzerinde daha fazla durma lüzumunu hisseden ve râviler hakkında geniş araştırmalar yaparak Cerh ve Ta'dîl İlmi'ni geliştirmekle büyük şöhret kazanmış bazı âlimlerin ve onların talebelerinin isimlerine yer vermiştir:

1.Şu'be (b. El-Haccâc (ö. 160/776)

2.Mâlik b. Enes (ö. 179/795)

3.Abdullah b. el-Mubârek (ö. 181/797)

4.Sufyân b.Uyeyne (ö. 198/813)

5.Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813)

6.Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848)

7.Alî b. Medînî (ö. 234/849)

8.Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

9.el-Buhârî (ö. 256/870)

10.Muslim (ö. 261/875)

11.Ebû Hâtim (ö. 277/890)

12.Ebû Zur'a (ö. 281/894) [6]

Talat Koçyiğit, **Hicâz**, **Şâm**, **Mısır**, **Irâk**, **Yemen** ve **Horâsân** gibi muhtelif beldelere mensup olan bu âlimlerin hadis toplanmasında (t**edvîn**), onların tertip ve tanziminde (**tasnîf**), isnâd ve râviler hakkında bazı özel görüşleri olduklarına ve bu râvileri, hâfıza ve zabt bakımından derecelere ayırarak, rivayetlerini kendilerine has tabirlerle isimlendirdiklerini zikretmiştir.[7]

Talat Koçyiğit, hadislerin, 2. asrın başından itibaren Hadis Tedvîninde Cerh ve Ta'dîl imamlarının göz önünde bulundurdukları usûl ve kâidelerin bir kitapta toplanmamış olmadığına işaret ederek tedvînden sonra **Usûlu'l-Hadis** veya **İlmu Mustalahi'l-Hadîs** tabirlerinin 3. asır hadis imamları arasında da marûf olmadığını bununla birlikte bu imanların Cerh ve Ta'dîl ilminin birbirinden ayrı muhtelif nevilerine vâkıf olduklarına ve onların her çeşidi hakkında da her birinin görüşlerinin varlığına vurgu yapmıştır.[8]

c.*Hadis Usûlü* Te'lif Eden Âlimler Açısından Değerlendirmeler

---

[6] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 4. Ayrıca Bkz. Koçyiğit, T. (1961). *İslâm Hadisinde İsnâd ve Hadis Râvilerinin Cerhi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 9, sy. 1, s. 47-57.

[7] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 4.

[8] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 4.*Usûlu Hadîs*'in ilk ve en önemli kaynaklarından biri olup hadis ilimlerini, hadis terimlerini ve usûl meselelerini bilmeden hadis rivâyetine kalkışan kimseler için kaleme alınmış, daha önceki usûl kitaplarında temas edilmeyen pek çok hadis meselesi, sünnetin dindeki yeri, nasların teâruz ve tercîhi gibi konular senedleriyle birlikte işlenmiştir. Eser, Haydarâbâd'da (1357/1938). Muhammed Hâfız et-Ticânî tarafından Kahire'de (1972, 1976), Ahmed Ömer Hâşim tarafından Beyrut'ta (1405/1984) yayımlanmıştır. (1997). Kandemir, M. Y. "el-Hatîb el-Bağdâdî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XVI, s. 456.

Talat Koçyiğit, Hadis rivayetiyle bu rivayetin şartlarından, çeşitlerinden, râvilerin şart ve ahvâlinden, merviyyâtın sınıflarından bahseden ***Usûlû'l-Hadîs*** veya ***Mustalahu'l-Hadîs***, ilk defa IV. asırda tedvîn edilmiş olduğunu ve bu konuda İbn Hacer el-Askânî'nin (ö. 852/1448) şu bilgileri verdiğini nakletmiştir:

"Hadis Ehli'nin ıstılâhlarıyle ilgili ilk musannif Kâdî Ebû Muhammed (el-Hasen b. Abdirrahmân) er-Râmahurmuzî (ö. 360/971) olup telif ettiği kitabına *el-Muhaddisul-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî* [9] ismini vermiştir ancak bu kitap, ***Hadis Usûlü*** ile ilgili bütün meseleleri içine almamıştı. er-Râmahurmuzî'den sonra gelen 2. musannif, el-Hâkim Ebû Abdillah'tır. (ö. 405/1014) ve *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*[10] isimli kitabını telif etmiştir fakat bu kitap da **müretteb** ve **mühezzeb** değildi. Bundan sonra gelen Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah el-İsfahânî (ö. 430/1038) el-Hâkim'in kitabına bir *Mustahric* yapmış, fakat birçok meseleleri kendinden sonrakilere bırakmıştır. Ebû Nuaym'dan sonra el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) gelir. Bu meşhûr müellif, rivayet kâideleri üzerine tasnîf ettiği kitabına *el-Kifâye fi Kavânini'r-Rivâye*[11]ismini vermiş, bunu, rivayet âdâbı ile ilgili bir başka tasnîfi, *el-Câmi' Âdâbu'ş-Şeyh ve's-Sâmi'*[12] adındaki ikinci kitabı ve hadis ilminin çeşitli bölümleriyle ilgili diğer kitapları takip etmiştir, el-Hatîb'ten sonra gelen bütün muhaddislerin kaynağı, onun bu kitapları olmuştur. el-Hatîb'i takip eden diğer musannıflar el-Kâdî Iyâz b. Mûsâ el-Yahsûbî (ö. 544/1149), *el-İlmâ fi Zabti'r-Rivâye ve's-semâ* veya *el-İlmâ' fi Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyidi's-Semâ*[13], Ebû Hafs Ömer b.

---

[9] (1404/1984). *el-Muḥaddissu'l-Fâṣıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*(nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), (nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), Beyrut. Diğer Baskısı: (2016). Kahire: Dâru'z-Zehâir.

[10] (1937). *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, (neşr: Muazzam Huseyn), Kahire: Mektebetu'l-Mütenebbî.

[11] *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, *Usûl-i Hadîs*'in ilk ve en önemli kaynaklarından biri olup hadis ilimlerini, hadis terimlerini ve usûl meselelerini bilmeden hadis rivayetine kalkışan kimseler için kaleme alınmış, daha önceki usûl kitaplarında temas edilmeyen pek çok hadis meselesi, sünnetin dindeki yeri, nasların teâruz ve tercihi gibi konular senedleriyle birlikte işlenmiştir. Eser, Haydarâbâd'da (1357/1938), Muhammed Hâfız et-Ticânî tarafından Kahire'de (1972 ve 1976 yıllarında), Ahmed Ömer Hâşim tarafından Beyrut'ta (2. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1405/1984) yayımlanmıştır. Kandemir, M. Y."el-Hatîb el-Bağdâdî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XVI, s. 456. Eser üzerine yapılan bir çalışma: Mahmûd et-Tahhân, *el-Ḥâfıẓ el-Ḫaṭîb el-Baġdâdî ve Eseruhû fî Uulûmi'l-Hadîs*, Beyrut, 1401/1981. Tahkîkli bir nüshası*: el-Kifâye fî Ma'rifeti Usûli İlmi'r-Rivâye*, (thk. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mustafa Âli-Bahbah ed-Dimyâtî), Dâru'l-Hudâ, 2003. ve el-Hatib el-Bağdâdî ve *el-Kifâye*adlı eseri üzerine yapılan bir araştırma: Hüseyin Kahraman, *el-Hatib el-Bağdadi ve el-Kifâye'si*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1998, sy. 7/7, 471-486. Ayrıca *el-Kifâye*'de geçen hadis ıstılâhları üzerine yapılan bir araştırma ise: Veli Aba, *el-Hatîb el-Bağdâdî'nin Muhtevâ ve Istılahları Bağlamında Hadis Usûlüne Etkisi*, Hadis Tetkikleri Dergisi, 2016, sy. 14/1, s. 75-98.Ayrıca Hadîs Usûlü konusunda el-Hatib el-Bağdâdî'nin İbnu's-Salâh üzerindeki etkilerini ele alan bir Yüksek Lisans Tez çalışması vardır. Kahraman, H. (1995). *Hadis Usûlü Alanında el-Hatib el-Bağdâdî'nin İbnu's-Salâh Üzerindeki Etkileri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

[12] Hadis öğrenim ve öğretimiyle ilgili 237 meseleye dair 1924 rivayeti senedleriyle birlikte ihtiva eden ve 13 bölümden meydana gelen eser, Muhammed Re'fet Saîd, (1401/1981). (I-II, Kuveyt), (1403/1983). Mahmûd et-Tahhân (I-II, Riyad) ve (1412/1991). Muhammed Acâc el-Hatîb (Beyrut) tarafından yayımlanmıştır. Bekir b. Abdullah Ebû Zeyd, eserin talebenin uyması gereken kurallarla ilgili bölümlerini (1411/1990). *Âdâbu Tâlibi'l-Hadîs* adıyla ayrıca neşretmiştir (Riyad), Kandemir, M. Y."el-Hatîb el-Bağdâdî", c. XVI, s. 456.

[13] İbnu's-Salâh'ın (*Mukaddime* yani *Ulûmu'l-Hadîs*'inin) kaynakları arasında yer alan eser Seyyid Ahmed Sakr (1389/1970). (1398/1978) tarafından yayımlanmıştır. (Dâru't-Turâs, Kahire). Kandemir, M. Y. "Kâdı Iyâz", (2001). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay.,İstanbul, c. XXIV, s. 116-117 Ayrıca eserin diğer baskıları: (1984). Beyrut, (1411/1990).

Abdilmecîd el-Meyâncî (ö. 580/1185) *Mâ Lâ Yasaul Muhaddîs Cehluh* isimli kitaplarıyla şöhret kazanmışlardır. Nihayet bunlardan sonra gelen Ebû Amr Osmân b. Abdirrahmân eş-Şehrazûrî (ö. 643/1245) *Mukaddimetu İbni's-Salâh*[14] ismiyle meşhûr olan *Ulûmu'l-Hadîs* isimli kitabını, el-Eşrefiyye Medresesi'nde hadis tedrisiyle görevlendirildiği bir sırada talebelerine imlâ ettiği derslerini bir araya getirmek suretiyle tasnîf etmiştir. Bu tasnîfinde bilhassa el-Hatîb'in dağınık tasnîflerini toplamış ve başka ilâveler de yapmıştır ancak bu kitap, bir nevi ders notlarından ibaret olduğu için, tertibi, istenilen mükemmeliyette olmamışsa da, diğerlerine nispetle daha çok yayılmış ve şöhret kazanmıştır. Bu bakımdan, İbnu's-Salâh'tan sonra gelen ve bu konuda kitap yazan müelliflerin çoğu, mesailerini İbnu's-Salâh'ın bu kitabının şerh ve ihtisârına hasretmişlerdir."[15]

Talat Koçyiğit, ez-Zeynuddîn-Irâkî'nin (ö. 806/1404) *Nazmu'd-Durar fî İlmi'l-Eser* ismini verdiği *Elfiye*'sinde[16] İbnu's-Salâh'ın mezkûr kitabını önce nazmettiğini ve sonra da bu nazmını *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyetu'l-Hadîs*[17] ismiyle şerh ettiğini ve yine aynı

Muḳaddimetu İbni's-Salâḥ ve Mehâsinu'l-Iştılâḥ (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire. Abdullah Aydınlı tarafından "*Hadis İlmi'nin Ana Konuları Bilgisi*" adıyla tercüme edilmiş, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı tarafından 2020 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır.

[14] *Aḳsa'l-Emel ve'ş-Şevḳ fî Ulûmi Hadîs̱i'r-Rasûl* adıyla da anılan eser, Hadis Usulü konularının ele alındığı üzerinde çoğu şerh ve ihtisâr olmak üzere yüzlerce çalışma yapılmış, ayrıca manzûm hale getirilmiş, bu ihtisârlar ve manzûmeler üzerine de şerhler yazılmıştır. Kitap, Abdülhay el-Leknevî (1304/1887). [taşbaskısı]), Leknev; Nûreddin Itr (1386/1966). (Medine-Halep) (1972). Dımaşk; (1984). Âişe Abdurrahmân (Kahire, 1974, 1989, 1990) v. dğr. tarafından yayımlanmıştır.) (2000). Kandemir, M. Y. "İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XXI, s. 199.

[15] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 6. İbn Kesîr'in (ö. 774/1373)*İhtisâru Ulûmi'l-Hadîs* adıyla şerhettiği eserini Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisu'l-Hasîs Şerhu İhtisâru Ulûmi'l-Hadîs* adıyla şerhetmiş, Dâru't-Turâs, 2. Baskısını 1370/1951 yılında Kahire'de neşretmiştir.

[16] *Şerhu Elfiyeti'l-Irâkî (et-Tabsıra ve't-Tezkira) Fethu'l-Bâkî alâ Elfiyeti'l-Irâkî* adıyla Zekeriyyâ b. Muhammed el-Ensârî es-Sunkî el-Ezherî eş-Şâfiî tarafından 3 cilt hâlinde Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye tarafından Beyrut'ta neşredilmiştir.

[17] İbnu's-Salâh'ın *Muḳaddime*'sini 1002 beyitte özetlemiş ve eserine (1355/1937). *Tebṣıratu'l-Mubtedî ve Teẕkiretu'l-Muntehî* (*et-Tebṣıra ve't-Teẕkire)* adını vermiştir. (nşr. Mahmûd Rebî'), Kahire. (1 cilt 4 cüz halinde). Benzerleri gibi *el-Elfiyye* diye şöhret bulan eseri, Irâkî daha sonra *Fethu'l-Muğîs bi-Şerḥi Elfiyyeti'l-Hadîs* adıyla şerhetmiştir. Eser, ilk defa es-Sehâvî'nin aynı kitap üzerindeki bir şerhiyle birlikte yayımlanmıştır (Leknev, 1303/1885, taşbaskı; (1354/1935). nşr. Muhammed b. Hüseyin el-Irâkî, Fas; (1355/1937). nşr. Mahmûd Rebî', Kahire; (1413/1993). (nşr. Salâh Muhammed Muhammed Uveyda), Beyrut, *el-Elfiyye*'nin es-Sehâvî, Bikâî, Zekeriyyâ el-Ensârî, Emîr Pâdişah, Abdurraûf el-Munâvî ve Uchûrî gibi âlimler tarafından yapılan şerhleri de bulunmaktadır. (1999). Kandemir, M. Y., "Irâkî, Zeynuddîn" İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XIX, s. 119.

müellifin *et-Takyîd ve'l-Îzâh*[18] isimli mukaddime şerhinin büyük şöhret kazanmış olduğunu kaydetmiştir.[19]

Talat Koçyiğit, mezkûr kitabın ihtisârlarları arasında en meşhurunun İmâm Şerefuddin en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-İrşâd fî İlmi'l-İsnâd* adlı kitabı olduğunu bunu daha sonra *et-Takrîb ve't-Teysîr li Maʿrifeti Sunenil-Beşîri'n-Nezîr* ismiyle tekrar ihtisâr etmiş olduğunu ve bu eser üzerine ez-Zeynuddîn el-Irâkî (ö. 819/1416), es-Sehâvî (ö. 902/1496) ve Hâfız es-Suyûtî'nin (ö. 911/1505) şerhleri olduğunu kaydetmiştir.[20]

Talat Koçyiğit,es-Suyûtî'nin *Tedrîbu'r-Râvî Şerhu Takrîbi'n-Nevevî*[21] isimli eserinin rivâyet usûlünde telif edilen kitapların en mükemmeli olduğunu ve defalarca basıldığını zikretmiştir.[22]

Talat Koçyiğit, Usûlu Hadisle ilgili diğer meşhûr kitabın ise İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) *el-Muhtasâr fî Mustalahi Ehli'l-Eser* isimli kitabı olduğunu ve müellifi tarafından *Nuzhetu'n-Nazar fi Tavzîhi Nuhbetul-Fiker*[23] adıyla şerh edilmiş olduğunu ve konu ile ilgilenenler için daima müracaat edilen değerli bir kitap olduğunu zikretmiş,

---

[18] *et-Taḳyîd ve'l-Îzâḥ limâ Uṭliḳa ve Uğliḳa min Muḳaddimeti'bni'ṣ-Ṣalâḥ*. Yazması: Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 334. Müellifin, "Usûl-i Hadîs alanında en değerli çalışma dediği İbnu's-Salâh'a ait *Muḳaddime* üzerindeki iki çalışmasından birincisidir. Irâkî *Muḳaddime*'nin tertibini aynen koruyarak gerekli gördüğü kısımları açıklamış, yer yer itirazlarını ortaya koymuş, İbnu's-Salâh'a yöneltilen isabetsiz tenkitleri de belirtmiştir. Baskıları: (1353/1935). I-II, Kahire; (1350/1932). (ts.). I-II, Beyrut, Eser ayrıca (1350/1932). Muhammed Râgıb et-Tabbâh, Halep;(1405/1985). Beyrut, (1389/1969). Abdurrahman Muhammed Osman tarafından Medine. (1389/1969). ve (1400/1980). Kahire. ve (1401/1981); (1412/1991) Beyrut'ta *Muḳaddime* ile birlikte yayımlanmıştır. Bazı kaynaklarda Irâkî'nin *Nuketu İbni'ṣ-Ṣalâḥ* adıyla anılan *eserinin et-Taḳyîd ve'l-Îzâḥ* olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî, *en-Nuket ʿalâ Kitâbi'bni'ṣ-Ṣalâḥ*'ında İbnu's-Salâh'ın bazı görüşlerini tenkit ederken Irâkî'nin bu eserindeki 50 kadar görüşüne de eleştiriler yöneltmiştir. Kandemir, M. Y. "Irâkî, Zeynuddîn" c. XIX, s. 119.

[19] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 6.

[20] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 6. en-Nevevî, İbnu's-Salâh'ın *Muḳaddime*'sinden ihtisâr ettiği *İrşâdu Tullâbi'l-Haḳâiḳ*'ı yeterince okunmadığı düşüncesiyle bir defa daha kısaltmıştır. (1406/1986). (nşr. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Beyrut. Zeynuddîn el-Irâkî, Şemseddin es-Sehâvî gibi âlimler *et-Taḳrîb*'i şerh etmiştir. es-Suyûtî'nin *Tedrîbu'r-Râvî fî Şerḥi Taḳrîbi'n-Nevevî*'si büyük ilgi görmüştür. (1307/1890). Kahire. (1385/1966) (nşr. Abdulvehhâb Abdullatîf), I-II, Kahire. (2007). Kandemir, M. Y. "Nevevî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XXXIII, s. 47.

[21] Yazma Nüshası:Millet Yazma Eser Ktp., Feyzullah Efendi, 355; Tercümesi: Muhammed Enes Topgül-Faik Akçaoğlu, (2019).İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

[22] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 6.

[23] İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin, hadis ilimlerini 65 nevi halinde incelediği *Muḳaddime*'sinin buna 40 nevi daha eklenerek yapılmış bir muhtasârı olup 812'de (1409) tamamlanmış ve müellifi tarafından 818'de (1415) *Nuzhetu'n-Naẓar fî Tavzîḥi Nuḫbeti'l-Fiker* adıyla şerh edilmiştir. *Nuḫbetu'l-Fiker ve Nuzhetu'n-Naẓar* (nşr. W. Nassau v.dğr., Calcutta, 1862 yılında ikisi birlikte basılmıştır.) zamanla büyük kabul görmüş, ders kitabı olarak okutulmuş, üzerine şerhler, hâşiyeler ve muhtasârlar yazılmış, manzûm hale getirilmiş ve çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Kandemir, M. Y. (1999)."İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, TDV Yay. İstanbul, c. XIX, s. 523. Tahkîkli basılmış bir nüshası da neşredilmiştir. (thk. Abdullah b. Dayfullah) (1429/2008). Riyâd: Matbaatu Sefîr.

bu kitap üzerine Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Mustalahâtu Ehli'l-Eser*[24] ismiyle yaptığı bir şerhin de şöhret kazandığını ve her iki kitabın da neşredildiğini kaydetmiştir.[25]

Talat Koçyiğit, Tedvîn devrinden itibaren, *Hadis Usûlü* ile ilgili olarak telif edilmiş kitaplardan bazılarını zikretmiş olduğunu, bu kitapların yüzlerce kitaptan ancak bir kaçını oluşturduğuna işaret etmiş bu eserlerin her birinin ayrı ayrı ele alınıp incelemesine imkân olmadığını bununla beraber: "zikretmiş olduğumuz bu bir kaç kitap dahi, Hz. Peygamberin hadislerini korumak için muhaddislerin giriştikleri geniş ve semereli faaliyet hakkında bir bilgi vermeğe kâfi gelir." Yorumunu yapmıştır.[26]

Talat Koçyiğit, Türkçe olarak telif veya tercüme edilmiş eserlerin yok denecek derecede az olduğundan dolayı kitabının *Hadîs Usûlü*'nün konularına girecek bazı konuları bölümler halinde hazırladığını ve bunun bir başlangıç olduğunu: "Bu sahada gerek İlâhiyat Fakültesi ve gerekse Yüksek İslâm Enstitüsü ve İmam-Hatib Okullları talebeleri arasında konu ile ilgili kitaplara duyulan ihtiyacın fazla oluşu, bizi, küçük dahi olsa böyle bir kitabın hazırlanmasına teşvik etmiştir. İkinci ve daha mufassal bir kitabın, halen ele almadığımız *Hadis Usûlü* ile ilgili diğer konuları da içine alacak şekilde hazırlanması ilerde düşünülebilir. "[27] diyerek takdim etmiştir.

d.Sünnet ve Hadîs Istılâhları Hakkında Değerlendirmeler

1.Sünnetin Lügat Manası

Talat Koçyiğit, Sünnetin kelime anlamlarını şöyle açıklamıştır: "Bu manalar içerisinde en çok kullanılanı **السِّيرةُ (**gidiş) ve **الطَّرِيقَةُ** (yol) olmuştur. Meselâ Muslim'in *el-Câmi'ûs-Sahîh* isimli meşhûr hadis eserinde, Hz. Peygamberden rivayet olunan bir haberde sünnet kelimesi bu manalarda kullanılmıştır.

مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهاَ وَ أَجْرُ مَن عَمِلَ بِها إِلَىَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kim iyi bir çığır açarsa (sünnet yolu tutarsa) o tuttuğu sünnet yolunun ecri ve o çığırı takip edenlerin ecri Kıyâmet gününe kadar ona aittir." hadisinde[28] olduğu gibi sünnet kelimesinin delâlet ettiği gidiş veya yol, İyi ve güzel olduğu gibi kötü ve çirkin de olabilir."[29]

Talat Koçyiğit, Sünnetin usulcüler arasında kazanmış olduğu anlamın farklı olduğunu ifade etmiş, Usulcülere göre sünnet denildiği zaman, Hz. Peygamberden nakledilen söz, fiil ve takrîrler akla geleceğine işaret etmiş, sünnetin, hadisçiler arasında kazanmış olduğu ıstılah manasının usûlcülerin verdiği manadan daha umumî olduğunu ve Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamberlik gelmeden önce, onun, dinî veya gayri dinî söz, fiil ve takrirlerinin hepsini de içine aldığını bu manasıyla da sünnetin, hadisin karşılığı olduğuna vurgu yapmıştır. [30]

---

[24] Ali el-Kârî, (1415/1994). *Şerḥu Şerḥi Nuḫbeti'l-Fiker fî Muṣṭalaḥâti Ehli'l-Eṣer* (nşr. M. Nizâr Temîm-Heysem Nizâr Temîm), Beyrut: Şirketu Dâru'l-Erkâm, Eseri Abdulfettâh Ebû Ğudde'de tahkik etmiş, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, 2009'da Beyrut'ta neşretmiştir. Eser üzerine bir çalışma da yapılmıştır: Halil İbrahim Kutlay, (1408/1987).*el-İmâm Alî el-Ḳârî ve Eṣeruhû fî İlmi'l-Hadîs*, Beyrut.

[25] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 6.

[26] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü,* s. 7.

[27] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 7.

[28] Muslim b. el-Haccâc, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*,İstanbul: Çağrı Yay., Zuhd, 16.

[29] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*,s. 15.

[30] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü,* s. 15.

2.Söz Fiil ve Takrîrin Istılâh Manası

Talat Koçyiğit, "usûlcülerin ve hadisçilerin tariflerinde sünnet karşılığı olarak verilen söz, Hz. Peygamberin, her hangi bir mesele hakkındaki şifahî beyanıdır. Buna göre, hadis kitaplarında gördüğümüz ve **قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللَّهُعَلَيهِ وَسَلَّمَ** ibaresiyle başlayan binlerce hadis, bu guruba dâhil olmaktadır." Şeklinde yorumlamıştır.

Talat Koçyiğit, fiili şöyle tanımlamıştır: "Hz. Peygamberin, namaz, oruc, hacc, zekât vb. çeşitli ibadetlerindeki davranışlarına ait sahâbenin nakletmiş olduğu haberlerdir. Meselâ, "Allah'ın Rasûlü abdesti şöyle alırdı.", "yatsı namazını şöyle kılardı." veya "sabah namazının farzında Kur'ân-ı Kerîm'den şu sûreleri okurdu." gibi, sahâbe tarafından verilen haberler, Hz. Peygamberin fiilî sünnetine delâlet ederler."[1]

Talat Koçyiğit, Takrîri ise, şöyle tanımlamıştır: "Sahâbe tarafından söylenen bir sözü veya işlenen bir fiili, Hz. Peygamberin reddetmeyip sükût etmesi, güzel karşılaması veya te'yid etmesidir. Kitap veya sünnette hükmü bulunmayan her hangi bir mesele hakkındaki sahâbe içtihâdı da takrîri sünnetten sayılır."[2]

3. Sünnetin İslâm Dinindeki Yeri Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit, İslâm dininin inkişâfında ve onun kısa bir zaman içerisinde bütün Arap ülkesine yayılmasında sünnetin büyük rolü olduğunu şöyle zikretmiştir:

"Bilindiği gibi ilk İslâm hükûmeti, Müslümanların 622 senesinde Mekke'den hicretinden sonra Medine'de kurulmuştur; fakat bu hükûmet, ilk kurulduğu sıralarda, Medine'nin ancak bir kısmına hâkimdi; diğer ve daha büyük kısımlarında ise müşrik Araplar ve Yahudiler yaşıyordu. Kur'ân, Medine'de yeni bir devletin temelini atarken, bu Araplarda halâ câhiliye devrinin bedevî hayatı hüküm sürüyordu. Bunların bir hükûmetleri, kazaî mercileri yoktu; aşiretler halinde yaşadıkları ve bu aşiretler de zamanla kabilelerden ayrıldığı İçin, aralarında ekseriya bir kan bağı ve ailevî bir karabet bulunuyordu. Mekke'de İslâmiyet'in doğuşu ve Medine'de yeni bir İslâm Devletinin kuruluşu, o zamana kadar bedevî hayatı yaşayan ve sonra Müslüman olan kabileleri yeni bir hayat sistemine bağladı. Bir taraftan evlenme (**إِزْدِوَاجٌ**), boşanma (**طَلَاقٌ**), alım-satım (**بَيْعٌ**), öldürme (**قَتْلٌ**), hırsızlık (**سِرْقَةٌ**) ve daha birçok meselelerde İslâm topluluğunun harekât hattı çizilirken, diğer taraftan, Mekke'de kısaca temas edilmiş olan i'tikâd ve amele ait dinî meseleler yeniden ele alınmış ve kesinleştirilmiştir."[3]

Talat Koçyiğit, Müslümanların yeni sisteme kendilerini çabuk alıştırmış olduklarını ve bu intibakın kısa bir zaman içerisinde o kadar süratli olduğunu ve bu gün dahi buna hayret etmemek elden gelmeyeceğini, bunun sebebinin ise İslâmiyetin, o günün insanına aşılamış olduğu rûh ile o insanın bu dine olan bağlılığında ve bu bağlılığın samimiyetinde aramanın gerekli olduğuna vurgu yapmış, bir kız çocuk dünyaya getirmenin, yüz karası olarak telâkki edildiğini meşru âile bağlarının koparılıp atıldığını, içki, kumar ve fâizin, bütün fertlerin benliğini kemirip bitirdiği bir cemiyetin, bu kadar ânî bir dönüş yaparak çok kısa bir zaman

[1] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 16.
[2] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 16.
[3] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 16. Mustafa es-Sıbâî tarafından Sünnetin İslâm Teşrii'ndeki yerini ele alan müstakil bir çalışma yapılmıştır. (1405/1985). Mustafa es-Sıbâî, *es-Sunnetu ve Mekânâtuhâ fî't-Teşriî'l-İslâmî*, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 4. Baskı, (2004). Huseyin Şevât, *Hucciyyetu's-Sunne ve Târîhuhâ*, (2018). Seha Selim Mekdaş, *Mekânetu's-Sunne fi't-Teşriî'l-İslâmî ve Eseruhâ ale'l-Ahkâm*, Beyrut: Dâru'l-Beşâir, Ayrıca Sünnetin Teşrî Değeri ve Teşriîn metotları konulu bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. (2006). Muntasır Nâfiz Muhammed Humeydân, *es-Sünnetu beyne't-Teşrî' ve Menheciyyeti't-Teşrî'* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Filistin: Câmiatu'n-Necâhi'l-Vatanî

içerisinde ülkeler fethedecek derecede benlik kazanmasını izah edecek başka sebepler bulmanın imkânı olmadığını kaydetmiştir.[4]

Talat Koçyiğit, yeni kurulan bu devletin hudutlarının kısa bir zamanda Şimâlî

Afrika'dan Endülüs'e, diğer taraftan Ceyhun ve Mâverâunnehir, Bombay, Deybil, Ermeniyye ve daha ilerisine kadar uzanmış olduğunu zikretmiş, kısa bir zaman içerisinde, onlara böyle bir fetih İmkânı hazırlayan kuvvet başka ne olabilirdi? Rumlar ve Fürsler gibi harp sanatını bilmiyorlardı; yine onlar gibi çeşitli silâhlara ve büyük ordulara sâhip değillerdi. Bildikleri belki tek şey, göçebe halinde yaşarlarken birbirlerine baskınlar yapmak, birbirlerinin hayvanlarım çalmaktı; kısacası adi yağmacılıktı. Eğer bunlar, câhiliye Araplarının bir nevi sanat sayılabilirse elbette ki böyle bir sanatla dünyalar fethetmek imkânı yoktur. Bütün bunlar bir yana, Müslümanları fetihlere sevk eden, onları muvaffak kılan bir iman vardı ve bu iman iki kaynaktan fışkırıyordu: **Kitâb** ve **Sünnet.** Kitâb, Allah tarafından Hz. Peygambere inzâl buyrulan ve İslâmiyet'in bütün esaslarını içerisinde toplayan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Sünnet ise, Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrîrleridir.[5]

Talat Koçyiğit, Sahâbe'nin Hz. Peygamber devrinde, İslâm dinine taalluk eden meseleleri, Kur'ân-ı Kerîm'den, Peygamber vâsıtasıyla almış olduklarını çok defa, nâzil olan âyetlerin mücmel olduğundan Müslümanların onları anlamakta güçlük çektiklerini ve ekseriya Hz. Peygambere başvurarak bu âyetlerin kendilerine açıklanmasını istedikleri zaman iyice ortaya konulmasını istediklerini Meselâ, Kur'ân'da Allah Tealâ'nın namazın muayyen vakitlerde mü'minler üzerine bir farz olduğunu bildirilmiş[3] olduğunu sık sık da Müslümanlara namaz kılmalarını emretmiş olduğunu kaydetmiştir.[6]

Talat Koçyiğit, Sahâbenin her ne kadar Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûr emirlerin zahirî manasını anlamış ise de namazın nasıl kılınması gerektiğini, hangi vakitlerde ve kaç rekat kılınacağını öğrenmek için Hz. Peygambere başvurmuş olduklarına ifade etmiş, Hz. Peygamberin de, farz kılınan namaz vakitlerinin **5** adet, öğle, ikindi ve yatsı namazlarının **4**'er, akşam namazının **3**, sabah namazının da **2** rekat olduğunu açıklamış, nasıl kılınması gerektiği hususunda ise arkasında cemaatle namaz kılan Müslümanlara صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي "Benim kıldığım gibi kılınız!"[7] buyurmuş olduğunu, el-Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadise göre Allah'ın Rasûlü'nün ise Cebrâil'in arkasında namaz kılmak suretiyle namazın âdâb ve erkânını ondan öğrenmiş olduğunu kaydetmiştir.[8]

Talat Koçyiğit, "*Ey Îmân edenler, Cuma günü namaz için ezan okunduğu zaman alış verişi terk edip zikrullâha koşunuz*."[9] âyetiyle Cuma namazının Müslümanlara farz kılmış olduğunu fakat bu namazın nasıl kılınması gerektiğine dair açıklama olmadığını Hz. Peygamberin ise Cuma namazının **2** rekat kılınacağını ve bir de hutbe îrâd edileceğini beyan etmiş olduğunu kaydederek hadislerin âyetleri izah etmede önemli bir fonksiyon icra etmiş olduğuna dikkat çekmiştir.[10]

Talat Koçyiğit, Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddit defalar, Müslümanların zekât vermeleri gerektiğini bildirmiş olduğuna fakat hangi mallarından ne miktar zekât vermeleri gerektiğini öğrenmek için Hz. Peygambere (s.a.s.) başvurmuş olduklarına işaret etmiş, Hz. Peygamberin, emvâlin bazısından zekât alınacağını, diğer bazısı için ise zekât vermesinin gerekmediğini açıkladığını zikrettikten sonra mâşiye tabir edilen deve, koyun ve inek gibi bazı hayvanlardan

---

[4] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 16-17.
[5] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 17.
[6] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 17.
[7] el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, (1992). e*l-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay., Salat, 2.
[8] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 18.
[9] Cuma, 62/9.
[10] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 18.

zekât alınması gerektiği halde aynı sınıfa giren at, eşek ve katır gibi hayvanlardan zekât alınmadığını kaydetmiştir.[11]

Talat Koçyiğit, Kur'ân-ı Kerîm'de kudreti olanlar için haccı farz kılmış olduğunu, Hz. Peygamberin ise hacc vaktini, hacc kıyafetini, tavâfı, Arefe ve Muzdelife'deki hacc ile ilgili amelleri açıklamış olduğunu, kendisinin açıkladığı şekillerde hacc farizalarını ifa etmeleri gerektiğini bildirdiğini kaydetmiştir.[12]

Talat Koçyiğit,Kur'ân-ı Kerîm'den buna benzer daha birçok misaller zikredilebileceğini mezkûr ayetleri Hz. Peygamberin açıklaması konun anlaşılması için kâfi geleceğini zikretmiştir.[13]

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'de mücmel olarak zikredilen mezkûr âyetleri yine ilâhî emirle Müslümanlara açıklamış olduğunu ve açıklanan şekilde onların amel etmeleri gerektiğini, onun, insanların ihtilâf etmiş oldukları şeyleri açıklamak için ve mü'minlere de hidâyet ve rahmet olarak indirildiğini açıklamak için: "*Biz, sana Kitâb'ı, insanların ihtilâf ettikleri şeyleri beyan etmek ve mü'minlere, hidâyet ve rahmet olmak üzere indirdik.*"[14] âyetini kaydetmiştir.[15]

Talat Koçyiğit, Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamberi, kendisine indirilen âyetleri Müslümanlara tebliğ ve tebyîn etmekle vazifelendirdiği gibi, Müslümanlara da ona uymayı ve onun gösterdiği yoldan yürümeyi emretmiştir;" "*Rasûlün size verdiklerini alınız ve nehyettiği şeylerden de çekininiz*"[16] "*Çünkü o, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder; iyi olan şeyleri onlara helâl kılar, kötü olan şeyleri harâm*"[17] diğer bir âyet-i kerîmede de Müslümanlara, Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeyi daha açık bir şekilde emretmiştir: "*Allah'a ve Rasûl'e itaat ediniz*"[18] "*Zira kim Rasûl'e İtaat ederse Allah'a itaat etmiş olur .*"[19]

Talat Koçyiğit, mezkûr âyetlerin, sahâbenin, çeşitli müşkillerinde Hz. Peygambere (s.a.s.) başvurmaları gerektiğini açık bir şekilde göstermekte olduğuna işaret etmiş, müşküllerinin hallinde ve sahâbenin, izahına ihtiyaç duyduğu birçok âyetin tefsîrinde ileri sürmüş olduğu fikir ve beyanların sünnetin geniş bir külliyât olarak vücut bulmasına vesile olduğuna, burada geçen sünnet kelimesinin hadisçilerin kullanmış oldukları ıstılah manasına alınacak olursa bunun umumî manasıyla hadis olduğunu Hz. Peygamberin henüz hayatta iken sahâbenin, dinî müşkillerinin anahtarı olarak geniş bir hadis külliyâtına sâhip olduğunun anlaşıldığını kaydetmiştir.[20]

---

[11] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 18.
[12] Koçyiğit, T. *Hadis Usulü*, s. 18.
[13] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 18. Talat Koçyiğit, Peygamberimizin (s.a.s.) İslam Dini'ndeki Konumunu ve
Sünnet'in Teşrî Değerini müstakil bir makale yayınlayarak değerlendirmiştir. Bkz. Koçyiğit, T. (1970). *Peygamberimiz ve Sünneti'nin Teşrî Değeri*, Ankara: Diyanet İlmî Dergi, Özel Sayı, s. 102-110. Diğer çalışmalar için Bkz. Abdulhalim Mahmûd. (1977). *es-Sunnetu ve Mekânetuhâ fi't-Teşrîi'l-İslâmî*, Beyrut; Abdulğanî Abdulhâlık, (1993). *Hucciyyetu's-Sunne*. 2. baskı. Dâru'l-Vefâ, Cemile Abdülkadir Rifâî, Muhammed Ramiz Abdulfettâh Azîzî, (2006). *es-Sunnetu'n-Nebeviyye fi't-Teşrii'l-İslâmî*, Amman: Dâru'l-Me'mûn.
[14] Nahl, 16/64.
[15] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 18-19.
[16] Haşr, 59/7.
[17] A'râf, 7/157.
[18] Âl-i İmrân, 2/32.
[19] Nisâ, 4/80.
[20] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 19.

4.Hadislerin yazılması ve İlk Yazılı Hadisler Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit, ilk sahâbîler arasında hadis ve sünnetin değerinin çabuk anlaşılmış olduğunu, Hz. Peygamberden duymuş oldukları herhangi bir sözü veya görmüş oldukları herhangi bir fiili, kendi aralarında daima müzâkere etmiş olduklarını ve günlük hayatlarını bu söz ve fiilin ifade ettiği manaya intibak ettirmeğe çalışmış olduklarına vurgu yapmış, sünnet ve hadise karşı gösterdikleri bu yakın ilginin neticesinde hadis külliyâtının süratle teşekkülünde büyük bir âmil olduğunu kaydetmiştir.[21]

Hadis Külliyâtının Hz. Peygamberin (s.a.s.) hayatında teşekkül etmeye başladığını zikreden Talat Koçyiğit bu külliyâtın ilk sahâbîlerin elinde yazılı olarak bulunmadığı hâfızalarda tutulduğunun bir gerçek olduğuna işaret etmiştir. Bunun Hz. Peygamberden işitilen herhangi bir hadisin, herhangi bir kimseden gelişi güzel işitilen bir sözle karşılaştırmamanın gereğini vurgulamış, hadis ve sünnetin Kur'ân-ı Kerîm'in emir ve tavsiyeleri neticesinde ilk Müslümanlar arasında en yüksek mertebeye ulaşmış olmasını hadislerin aralarında **müzâkere** ve **münâkaşa** etmek suretiyle hâfızalarına yerleştirmiş oldukları zikretmiştir.[22]

Talat Koçyiğit, Hadis ve Sünnetin korunmasında özellikle Hz. Peygamberden hadisleri dinlemek ve öğrenmek için hırs ve iştiyâkın önemine dikkat çekmiş ve el-Buhâri(ö. 256/870) tarafından nakledilen bir Ebû Hureyre hadisine yer vermiştir. Bu hadiste Ebû Hureyre'nin: "*Kıyâmet günü şefaatine nâil olacak kimseler hakkında Hz. Peygambere bir sual sorduğunda "Diğerlerine nispetle hadise karşı daha fazla hırsın olduğunu bildiğim için, bu mevzuda bana ilk sual soracak olan kimsenin sen olacağını tahmin ediyordum*."[23] cevabını almış olduğunu ve Ebû Hureyre'nin hadise karşı hırs ve iştiyâkının bizzat Hz. Peygamber tarafından müşâhede edildiğine işâret etmiştir. Hadise karşı diğer sahâbilerin Ebû Hureyre kadar olmasa da hırslarının olduğunu ancak Ebû Hureyre'nin hırsının diğer sahâbîlere nazaran ağır bastığını Ebû Hureyre'nin Abdullah b. Amr hakkındaki "Abdullah b. Amr'ın kendisinden daha fazla hadis bildiğini, zira onun, hadislerini yazdığını kendisinin ise yazmadığını" zikretmesini ise Adullah b. Amr'ın Ebû Hureyre'den hadislere karşı daha hırslı olduğuna delil olarak kaydetmiştir.[24]

5.Arap Yazısı İlk Müslümanlar Arasındaki Yazı Bilgisi Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit, Sahâbenin Hz. Peygamberden (s.a.s.) işitmiş olduğu hadislerin uzun müddet hâfızalarda gizli kalmadığını O, hayatta iken Abdullah b. Amr gibi yazı bilen bazı sahâbîler ve Hz. Peygamberin vefatından sonra yazı yazmasını öğrenmiş olan pek çok sahâbî tarafından işitmiş oldukları hadisleri yazmış oldukları sahîfelerde toplamış olduklarını zikretmiş İslâmiyetin ilk günlerinde yazı bilen sahabînin çok azdı olduğunu el-Belâzurî'nin rivayetine göre, bu sıralarda, Kureyş'ten ancak 17 kişinin yazı bildiğini zikretmiş ve bu sahâbîlerin isimlerini zikretmiştir.

1.Ömer b. el-Hattâb

2.Alî b. Ebî Tâlib

3.Osmân b. Affân

4.Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh,

5.Talha (b. Ubeydillah)

6.Yezîd b. Ebî Sufyân,

---

[21] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 18.
[22] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 20.
[23] Ahmed b. Hanbel, (1992). *Musned*, İstanbul: Çağrı Yay., c. II, s. 373.
[24] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 20.

7.Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rabîa

8.Hâtib b. Amr

9.Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî

10.Ebân b. Saîd b. el-Âs b. Umeyye

11.Hâlid b. Safid

12.İbn Ebî Serh el-Âmirî

13.Huvaytıb b. Abdiluzzâ el-Âmirî

14.Ebû Sufyân b. Harb

15.Muâviye b. Ebî Sufyân

16.Cuheym b. es-Salt

17.el-Alâ' b. el-Hadramî[25]

Talat Koçyiğit, sahâbiyye kadınlar arasında ise **3-4** kişinin yazı bildiğini Hz. Peygamberin (s.a.s.) zevcelerinden **Hz. Âişe** ve **Ummu Seleme**'nin yazamamakla beraber yazıyı okuyabildiklerini zikretmiş, Hz. Peygamberin de yazı bilmeyenler arasında olduğunu "*Sen, bu Kitaptan önce bir kitap okumuş ve sağ elinle yazı yazmış değildin; yoksa bâtıl söz söylemekle şöhret yapmış kimseler şüpheye düşerlerdi.*"[26] Âyetini zikrederek istişhâd getirmiş, Hz. Peygamberin okuma yazma bilseydi İslâmiyet'e düşman olanların Kur'ân'ı yalanlamak, onun Allah Kelâmı olmadığını ileri sürebilmek için, onun daha önce gönderilen kitapları, Tevrat'ı ve İncil'i okuyup onlardan nakiller yapmak suretiyle bu Kitâbı vücuda getirdiğini iddiaya kalkışabileceklerini vurgulamış, Hz. Peygamberin okuma yazma bilmediğini gayet iyi bildikleri için iddialarının yersiz olacağını kaydetmiştir.[27]

Talat Koçyiğit, Arapların yazıya karşı bu derece yabancı olmaları, buna mukâbil, aralarında, birbirlerine nakledecek bol ahbâra sâhip bulunmalarının sebebini bu ahbârın bekâsı ve müteâkib nesillere nakledilebilmesi için onların yazı sanatı yanında hâfızalarının bu günün insanlarını bile hayrete düşürecek derecede inkişâf etmesine bağlamış, özellikle biyografik eserlerde, bu kavmin hâfıza kabiliyetini ortaya koyan pek çok misalin görülebileceğine işaret etmiş. İbn Abbâs'ın (ö. 68/687) Mescid-i Harâm'da hiç işitmediği bir kasîdeyi bir defa dinlediği zaman onu hemen hıfzetmiş ve orada bulunanlara hata yapmaksızın tekrar etmiş olduğunu, Katâde'nin (ö. 118/736) ise kendisine, ashâbtan Câbir b. Abdillah'ın (ö. 78/697) hadislerini ihtiva eden bir sahife okunduğu zaman onu hemen hıfzetmiş olduğunu misâl olarak zikretmiştir.[28]

Talat Koçyiğit, Tâbîûn devrinde ve daha sonraki devirlerde de yazının inkişâf etmesine ve okuma yazma bilenlerin çoğalmasına rağmen, bazı meşhur hadis imamlarının, hadis yazan ve fakat yazdıkları hadisleri hıfz etmeyen kimseleri zayıf addetmeleri is yine, kitâbet sanatının henüz inkişaf etmemiş olmasına ve o devirlerde hâfızaya gösterilen yüksek itimadın devamına bağlamış olduklarını kaydetmiştir.[29]

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamberin (s.a.s.) İslâm dinini Kur'ân-ı Kerîm'in ilk إِقْرَأْ "*Oku*"[30] ilâhî emriyle tebliğ etmeğe başlamış olduğunu, bu emrin İslâmiyetin okumağa verdiği ehemmiyeti

[25] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 20-21.
[26] Ankebût, 29/48.
[27] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 21.
[28] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 21.
[29] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 21.
[30] Alak, 96/1.

göstermeğe kâfi olduğunu vurgulamış bu emirle birlikte, kitâbet sanatının inkişâfı üzerinde büyük bir hassasiyetle durulmuş olduğunu çünkü yazının, vahyin muhafazasında ve risâletin kabile ve devlet reislerine tebliğinde çok mühim rolünün varlığa işaret etmiştir.[31]

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamberin (s.a.s.) Müslümanların en kısa zamanda okuma yazma öğrenmelerini istemiş olduğunu ve bunu mümkün kılacak her fırsattan istifade çareleri aramış olduğunu hicretin 2. yılında Bedir savaşı vuku bulduğunda ve Müslümanların eline çok sayıda müşrik esir düşmüş olduğunu Sahâbe-i Kirâm tarafından bu esirlerin fidye ile serbest bırakılmasının talep edilmiş olduğunu zikretmiş, Hz. Peygamberin bu fırsatı kaçırmamış olduğunu ve müşriklere, yazı bilen her birinin, **10 Müslüman çocuğuna yazı öğretmek şartıyla** serbest bırakılacağım bildirmiş olduğunu kaydetmiştir.[32]

Talat Koçyiğit, esirler için öngörülen fidyenin tatbikatı hakkında kaynaklarda her hangi bir kayda rastlanmadığını, bu şartın tatbik edilmiş ve birçok Müslüman çocuğun okuma yazma öğrenmiş olduğunu zikretmiş, Hz. Peygamberin Kur'ân âyetlerinin tedvininde ve henüz İslâm'a girmemiş olan kabile ve devlet reislerinin yeni dine davet edilmesinde daima yazıya başvurmuş ve ashâbtan yazı bilenleri vazifelendirmiş olduğunu zikretmiştir.[33]

Talat Koçyiğit,Kur'ân âyetlerinin nâzil olduğunda da kâtiplerinden birini çağırıp ve ona yazdırmış olduğunu el-Belâzurî'nin rivâyetine göre **Ubeyy b. Ka'b el-Ensârî (ö. 19/640)** ile sonradan irtidât etmiş olan **Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh**'in **(ö. 36/656)**ilk vahiy kâtiplerinden olduğunu zikretmiş, Ubeyy'in bulunmadığı zamanlarda Hz. Peygamber'in (s.a.s.)**Zeyd b. Sâbit**'i **(ö. 45/665)** çağırıp ona yazdırmış olduğunu, vahiy kâtiplerinin **İbrânice** de yazma kabiliyetlerinin olduğunu zikretmiş, Zeyd b. Sâbit'in verdiği habere göre Hz. Peygamber'in kendisine Yahudî yazısını öğrenmesini emretmiş olduğunu ve "*Yazdıracağım bir yazı için Yahûdîye itimad edemiyorum.*" demiş olduğunu, Zeyd b. Sâbit'in 15 gün içerisinde Yahûdî yazısını öğrenmiş ve Hz. Peygamberin Yahûdîlere göndereceği mektupları yazmış ve onlardan gelen mektupları da Hz. Peygambere okumuş olduğunu kaydetmiştir.[34]

Talat Koçyiğit, Kur'ân âyetleri ve kabile reislerine gönderilen mektupların kâğıdın o zamanlar bilinmemesinden dolayı çeşitli hayvan derileri**أَدِيمٌ** hurma yaprakları **عَصِيبٌ**levha halinde taşlar ve kemikler**عَظْمٌ عَزْلاَءٌ** kullanılmış olması sebebiyle muhtelif maddeler üzerine yazılmış olduğunu, bu çeşit yazılı malzemeleri kaybolması ihtimaline karşı yine hâfızaya müracaat edilmiş ve nâzil olan âyet ve sûrelerin Müslümanların pek çoğu tarafından ezberlenmiş olduğunu zikretmiştir.[35]

6.Sahâbenin Hadis Yazmaktan Menedilmesi Açısından Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamberin (s.a.s.) okuma yazma sanatının gelişmesi üzerindeki çalışmalarının kısa bir zaman içerisinde semere vermeğe başladığını, birçok sahâbînin yazıyı öğrenmiş olduğunu zikretmiş, yazının yeni yeni inkişâf etmesinden dolayı sahabenin çoğu hatadan sâlim olarak yazı yazamadığına bir ibarenin okunuş ve telaffuzunda ittifak etseler

---

[31] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 20-21.

[32] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* 21.

[33] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* 21. Ayrıca Hadislerin Tedvîninden önce hadis sahifeleri yazan sahâbîlerle ilgili ve bu sahifelerle ilgili çalışmaları ele alan bazı çalışmalar yapılmıştır. Muhammed Accâc Hatîb, (1963). *es-Sunnetu kable't-Tedvîn*, Mekke.Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin çalışmalarından bazıları da bu dönemdeki Hadislerin yazılması ile ilgilidir. (1968). *Studies in Early Hadith Literatüre with a Critical Edition of Some Early Texts,* Beyrut: Al-Maktab al-Islami, (1976). *Dirasat fi al-Hadit an-Nabawi wa Tarih tadwini*, Cami'at Riyad: Ar-Riyad, *Studies in Early Hadith Methodology and Literature*, (1993). (terc. *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (terc. HulusiYavuz), İstanbul: İz Yay., Indianapolis Islamic Teaching Center, 1977.

[34] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 22.

[35] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 22.

bile ayni ibarenin farklı şekillerde yazmış olduklarını bu sebeple Hz. Peygamber tarafından Sahâbe-i Kirâm'ın hadislerin yazılmasından menedilmiş olduğunu kaydetmiştir.[36]

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamberin(s.a.s.) ashabını hadis yazmaktan men'ine dair gelen haberlerin en meşhurunun Ebû Saîd el-Hudrî'nin Hz. Peygamberden rivayet ettiği "*Benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız; her kim, benden, Kur'ân'dan başka bir şey yazdı ise onu imha etsin.*"[37] hadisi olduğunu zikretmiştir.[38]

Talat Koçyiğit, Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivayet ettiği: "*Hadis yazmak için Rasûlullah'tan (s.a.s.) izin istedim bana izin vermekten çekindi.*"[39] Hadisten de hareketle hadislerin tedvini meselesine temas eden Arapça kaynakların Hz. Peygamberin, ashabını hadis yazmaktan men'i hususunda buna benzer haberler zikretmiş olduklarını kaydetmiştir.[40]

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamberin hadis kitâbetine izin verilmemesi hakkında kaynakların zikrettiği sebepleri de şöyle sıralamıştır:

1.Müslümanlar, yazıyı henüz öğreniyorlar ve yazılarında fazla denecek derecede hata yapıyorlardı. Bu sebeple, hadis yazmaları herhangi fâhiş bir hata ihtimaline karşı serbest bırakılamazdı. Nâzil olan Kur'ân âyetleri de yazılmakla beraber, onlarda, böyle bir hata ihtimali yoktu; çünkü Hz. Peygamberin nezaretinde ve güvenilir kâtipler tarafından yazılıyordu.

2.Ashab, imanın en yüksek mertebesine erişmiş kimseler olmalarına rağmen, aralarında birkaçı müstesnâ, henüz câhildiler, bu cehâletleri, sâir beşer kelâmıyla mukâyese edilmesigayri kâbil olan Kur'ân âyetlerini, Hz. Peygamberin hadislerinden ayırt etmelerine imkân vermeyecek derecede idi. Hadisler yazıldığı takdirde, Kur'ân âyetleriyle karışabilir, halk, âyeti hadis, hadisi de âyet makamında okuyabilirdi, Bu mahzurlar göz önünde bulundurularak ashâb, hadis yazmaktan menedilmiş ve muayyen bir vakte kadar onlara izin verilmemiştir.

Talat Koçyiğit, bazı kaynakların Abdullah b. Amr'ın "*Yâ Rasûlallah, senden işitmiş olduğum hadisleri yazıyorum.*" diyerek Hz. Peygamberden izin istemesini ve onun da "*Yaz*" demek suretiyle hadis kitâbetine müsaadesini ele alarak, nehiy hususunda vârid olan haberlerin iyi yazı bilmeyenlere matuf olduğunu, İyi yazı bilen kimselerin ise bu nehiyden hâriç tutulduğunu ve onlara hadis yazmak için izin verildiğini zikrettiklerine işaret etmiş, bu te'vîlin ilk bakışta ma'kûl görünmekle beraber Ebû Saîd el-Hudrî hadisi, hakikatte, hâstan ziyade âmmı ifade ettiğini ve ondan tahsîs mânası çıkarmak güç olduğunu çünkü bu hadiste "*Her kim yazdı ise*" denilmekte, fakat "iyi yazı bilmeyen kimse" veya bunu ifade edecek herhangi bir ibare zikredilmemekte olduğunu vurgulamıştır.[41]

Talat Koçyiğit, aynı hadiste zikredildiği veçhile Hz. Peygamberin (s.a.s.) ashâbın, Kur'ân âyetlerini yazmasını menetmemiş, "*Benden, her kim Kur'ân'dan başka bir şey yazdı ise*" demek suretiyle Kur'ân âyetlerinin yazılmasına izin vermiş olduğunu eğer hadis kitâbetinden nehiy, iyi yazı bilmeyen ashaba râci olsa idi, Kur'ân âyetlerinin de sadece iyi yazı bilenler

---

[36] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 22-23.

[37] Muslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*,Zuhd, 16.

[38] Koçyiğit, T.*Hadis Usûlü*, s. 23.

[39] el-Hatîb el-Bağdâdî *Takyîdü'l-İlm* adlı eserini 10 bâbtan meydana gelen eserde önce hadislerin yazılmaması gerektiğine, ardından hadislerin yazılmasında bir sakınca bulunmadığına dair rivayetler sıralanmış, Kur'ân ile hadislerin birbirine karışması endişesinin ortadan kalkmasından sonra hadisleri yazıyla tespit etmenin bir mahzûru bulunmadığı belirtilmiştir. Eseri, Yûsuf el-Iş tahkîk ederek yayımlamıştır. (1949), (1974). Dımaşk, (1394/1975). Beyrut, (1997). Kandemir, M. Y. "el-Hatîb el-Bağdâdî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., c. XVI, s. 456.

[40] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 23.

[41] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 23-24

tarafından yazılmasına izin verilmesinin gerekli olduğunu halbuki zikredilen haberde, bu manayı verecek bir tahsis ifadesi mevcut olmadığına işaret etmiş bütün sahâbînin Kur'ân âyetlerini yazmak hususunda serbest bırakılmakla beraber hadis yazmaktan men olunmuş olduklarını, Abdullah b. Amr ve diğer bazı sahâbîden rivayet edilen ruhsata ait haberlerin ise, daha sonraki bir devre, yani, hadis sahîfeleriyle Kur'ân sahîfelerinin karışma tehlikesinin zâil olduğu ve hadis kitabetine izin verildiği bir zamana ait olduğuna işaret etmiştir.

2.Hadis ve Sünnet Bölümünün Telifinde Kullanılan Kaynakları Yönünden Değerlendirmeler

Talat Koçyiğit'in eseri, ilk dönem eserlerinden yararlanarak bu bölümü telifinden dolayı hem özgün bir eser hem de akademik ve sistematik ilk *Hadis Usûlü* kitabı olma özelliğini taşımaktadır.

Talat Koçyiğit, bu bölümün telifinde Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere 14 temel kaynaktan istifade etmiştir. Bu eserleri alfabetik olarak sıralamak istiyoruz.

1.Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *Musned*[42]

2.el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*[43]

3.Muslim b. el-Haccâc (ö. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*[44]

4.Belâzurî (ö. 279/892), *Futuhu'l-Buldân*[45]

5.er-Râmahurmuzî (ö. 360/971), *el-Muhaddisu'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*[46]

6.el-Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Takyîdu'l-İlm*[47]

7.el-Hatîb el-Bağdâdî, (ö. 463/1071) *el-Kifâye fîİlmi'r-Rivâye*[48]

8.İbn Abdilberr (ö. 463/1071), *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*[49]

9.el-Gazâlî (ö. 505/1111), *el-Munkizu mine'd-Dalâl*[50]

10.İbn Manzûr, (ö. 711/1311) *Lisânu'l-Arab*[51]

11.İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), *Nuhbetu'l-Fiker*[52]

12.ez-Zehebî (ö. 748/1347), *Tezkiratu'l-Huffâz*[53]

13.ez-Zehebî (ö. 748/1347), *el-Muntekâ min Minhâci's-Sunne*[54]

14.*Zeynuddîn el-Irâkî* (ö. 807/1404), *et-Takyîd ve'l-İzâh*[55]

---

[42] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*,s. 20.
[43] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü, s.* 18.
[44] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 15.
[45] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 21, 22.
[46] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 5, 20.
[47] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 23.
[48] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 5.
[49] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 20.
[50] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 4.
[51] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 15
[52] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 6.
[53] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü,* s. 20, 21.
[54] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 3.
[55] Koçyiğit, T. *Hadis Usûlü*, s. 6.

SONUÇ

Bosna Hersekli bir âlim olan Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okiç, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde önce Hadis kürsüsünü ardından Tefsîr kürsüsünü kurmuş, Hadis İlmine iştiyâkına şâhit olduğu Talat Koçyiğit'i Hadis kürsüsüne ilk hadis asistanı olarak almıştır.

Ülkemizin ilk hadis asistanı olma şerefini kazanmış olan Talat Koçyiğit, akademik ve sistematik olarak ilk *Hadis Usûlü* ve *Hadîs Tarihi*'nin müellifi olarak *Türkiye Hadis Tarihi*'ne adını yazdırmıştır. Hocamız *Hadîs Usûlü* ve *Hadis Tarihi* konularına dair diğer bazı kitaplar da telif etmiştir.

Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü* adlı eserinin 1. Bölümünde Hadis ve Sünnet tanımlarını yapmış, Sünnet'in İslam'daki yerini Kur'ân-ı Kerîm'den âyetlerden deliller getirerek açıklamaya çalışmış, Kurân ve Sünnet'in birbirinden ayrılamaz iki parça olduğunu vurgulamıştır.

Talat Koçyiğit, Hz. Peygamber Döneminde Ashâb-ı Kirâm'ın Yazı Bilgisi, yazı bilen sahâbîler konularını ele almış, hadis yazma yasağının umûmî mi hususî mi? olduğuna dair kaynaklarda geçen Hz. Peygamberin (s.a.s.) Abdullah b. Amr b. el-Âs'a hadis yazmak istediğinde hadis yazmasına izin verdiği ve Ebû Sâid el-Hudrî'nin hadislerini yazması talebinde bulunduğunda da hadis yazıp yazmasına izin verilmediği hususlarını irdelemiş, hadis yazma yasağının husûsî ve muvakkat olduğuna dair kaynaklardan bazı deliller zikretmiştir.

Talat Koçyiğit'in *Hadis Usûlü*'nün 1. Bölümünde yer alan Hadis ve Sünnet konularının telifinde 1. el kaynaklarından istifade etmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda eserin orijinalliği yanında daha sonraki *Hadîs Usûlü* ve *Hadîs Tarihi* müelliflerine de *Hadis Usûlü* ve *Hadis Tarihi* yazımında bir alt yapı oluşturduğu âşikârdır.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

Aba, V.(2016). *el-Hatîb el-Bağdâdî'nin Muhtevâ ve Istılahları Bağlamında Hadis Usûlune Etkisi*, Hadis Tetkikleri Dergisi, sy. 14/1, s. 75-98.

Ahmed b. Hanbel, (1992). *Musned*, İstanbul: Çağrı Yay.

Ahmed Muhammed Şâkir, (1370/1951). *el-Bâisu'l-Hasîs Şerhu İhtisâru Ulûmi'l-Hadîs* 2. Baskı, Kahire: Dâru't-Turâs,

Ali el-Kârî, (1415/1994). *Şerḥu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker fî Mustalaḥâti Ehli'l-Eṯer* (nşr. M. Nizâr Temîm-Heysem Nizâr Temîm), Beyrut: Şirketu Dâru'l-Erkâm,

Ali el-Kârî, (2009). *Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbetu'l-Fiker fî Mustalahı Ehli'l-Eser*, (tah. Abdulfettah Ebu Gudde), Beyrut: Daru'l-Beşâiri'l-İslâmî,

A'zamî, Muhammed Mustafa, (1968). *Studies in Early Hadith Literatüre with a Critical Edition of Some Early Texts* Beyrut: Al-Maktab al-Islami.

A'zamî, Muhammed Mustafa, (1976). *Dirasat fi al-Hadit an-Nabawi wa Tarih Tadwini*, Riyad: Cami'at Ar-Riyad,

A'zamî, Muhammed Mustafa, (1977). *Studies in Early Hadith Methodology and Literature*, (*İlk Devir Hadis Edebiyatı*, (1993). (terc. HulusiYavuz), İz Yay., İstanbul,) Indianapolis Islamic Teaching Center.

Bilgin, R. (2015). *Talat Koçyiğit'in Hayatı, Eserleri ve Türkiye'deki Hadis Çalışmalarına Katkısı,* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 12, sy. 2, s. 167-194.

Bilgin, R.(2020). *Son Dönem Hadis Çalışmaları ve Talat Koçyiğit'in Hadisçiliği,* Ankara: Araştırma Yay.,

el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Hatîb, (1406/1986). *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye,* (tah. Ahmed Ömer Hâşim), 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, (1992). e*l-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul. Çağrı Yay.,

Cemile Abdülkadir Rifâiî-Muhammed Ramiz Abdulfettâh Azîzî, (2006). *es-Sunnetu'n-Nebeviyye fi't-Teşriî'l-İslâmî*, Amman: Dâru'l-Me'mûn,

el-Hâkim, Ebû Abdillah, (1937). *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs,* (neşr: Muazzam Huseyn), Kahire.

Huseyin Şevât, (2004). *Hucciyyetu's-Sunne ve Târîhuhâ*,

İbnu's-Salâh, Ebu Amr Osmân, *Ulûmu'l-Hadîs*, (2020). (tah. Nureddin Itr), Beyrut, 1384/1965. (terc. Abdullah Aydınlı, *Hadis İlmi'nin Ana Konuları Bilgisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.,

Kahraman, H. (1995). *Hadis Usûlü Alanında el-Hatib el-Bağdâdî'nin İbnu's-Salâh Üzerindeki Etkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kahraman, H. (1998). *el-Hatib el-Bağdadi ve el-Kifâye'si*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 7/7, s. 471-486.

Kandemir, M. Y. (1997). "el-Hatîb el-Bağdâdî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay.c. XVI, s. 456.

Kandemir, M. Y. (2001). "Kâdı Iyâz", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay.c. XXIV, s. 116-117.

Kandemir, M. Y. (1999). "İbn Hacer el-Askalânî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay. c. XIX, s. 523.

Kandemir, M. Y.(2000). "İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay. c. XXI, s. 199.

Kandemir, M. Yaşar (2007). "Nevevî", İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay, c. XXXIII, s. 47.

Koçyiğit, T. (1970). *Peygamberimiz ve Sünneti'nin Teşrî Değeri*, Ankara: Diyanet İlmî Dergi, Özel Sayı, s. 102-110.

Koçyiğit, T. (1961). *İslâm Hadisinde İsnâd ve Hadis Râvilerinin Cerhi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 9, sy. 1, s. 47-57.

Muslim b. el-Haccâc, (1992). *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yay.

er-Râmahurmuzî Kâdî Ebû Muhammed (1404/1984). *el-Muhaddissu'l-Fâsıl bene'r-Râvî ve'l-Vâî*(nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), Beyrut.

es-Sehâvî, Muhammed, (ts.). *Fethu'l-Muğîs Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs*, Leknev.

es-Sıbâî, Mustafa, (1405/1985). *es-Sunnetu ve Mekânâtuhâ fi't-Teşriî'l-İslâmî*, Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmî, 4. Baskı.

es-Suyûtî, (2019). *Tedrîbu'r-Râvî fi Şerḥi Takrîbi'n-Nevevî,* (terc. Muhammed Enes Topgül-Faik Akçaoğlu), İstanbul: Bilnet Matbaacılık.

Talat Koçyiğit İlmî Makaleler, (2020). (ed. Çalışkan, N. Bilgin, R.), İstanbul: Rağbet Yay.

Zekeriyyâ b. Muhammed el-Ensârî es-Sunkî el-Ezherî eş-Şâfiî, (ts.). *Şerhu Elfiyeti'l-Irâkî (et-Tabsıra ve't-Tezkira) Fethu'l-Bâkî alâ Elfiyeti'l-Irâkî,* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,